

PROCESDOSSIER

ZIJNENS APPELLANTEN

INZAKE

DANIKOVIC E.A. /

STAAT DER NEDERLANDEN

ROLNR. 99/0451

DEEL I-3

G E R E C H T S H O F T E ' s - G R A V E N H A G E

LIJST VAN PRODUKTIES ZIJDENS APPELLANTEN BIJ PLEIDOOI IN APPEL

INZAKE DANIKOVIC E.A. / STAAT DER NEDERLANDEN - ROLNR. 99/0451

9 OKTOBER 2000 om 10.15 UUR

1. "De Aanloop tot de NAVO-Oorlog tegen de Federale Republiek Joegoslavië om Kosovo, 1999 - Analyses en achtergronden hoofdzakelijk op basis van dagelijkse westerse nieuwsbronnen" - mr. L.P.H. Stibru.
- 2.a. Rapportage van de meer dan 1000 doden onder de burgerbevolking als zogenaamd gevolg van 'collateral damage' en van de moedwilige NAVO-vernietiging van de energievoorziening voor de Joegoslavische burgerbevolking.
- 2.b. Voorlopige rapportage van de vele honderden scholen, ziekenhuizen, kerken, historische gebouwen, productiebedrijven, nutsbedrijven, bruggen, wegen, spoorwegen, etc., vernietigd of beschadigd in het kader van de NAVO-oorlogsterreur.
- 2.c. 'Chronology of Crimes of Dishonor of NATO' - Rapportage van de NAVO-terreur tegen de burgerbevolking van de Federale Republiek Joegoslavië en zijn voorzieningen.
- 2.d. Rapportage van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van de Federale Republiek Joegoslavië van 10 november 1999 omtrent de gevolgen van de NAVO-agressie voor de gezondheidszorg en de volksgezondheid in Joegoslavië.
3. Overzicht van de misdrijven tegen de vrede, oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid, begaan door de NAVO-verantwoordelijken tegen de Federale Republiek Joegoslavië en zijn bevolking - "The Indictment", opgesteld door Ramsey Clark, voormalig minister van justitie van de Verenigde Staten.
- 4.a. "The Kosovo Conflict - Consequences for the environment & human settlements" - Rapport van de UNEP/UNCHS - "Recommendations".
- 4.b. Berichtgeving van de Servische autoriteiten over de milieu-gevolgen: "Bombardierung der BRJ - Biologischer Krieg".
- 5.a. Documentatie betreffende het gebruik van verarmd uranium door de NAVO-agressors in Joegoslavië.
- 5.b. Erkenning door secretaris-generaal Robertson van de NAVO van het gebruik van verarmd uranium in Joegoslavië en bekendmaking van mogelijke 'hot spots' als gevolg van dit gebruik.

6. Verslag van de fact-finding mission van de Republikeinse senator Jim Saxton in Joegoslavië, gehouden van 18-21 april 1999 en georganiseerd door de International Strategic Studies Association - Feitenrelaas betreffende de bombardementen op burgerdoelen en de bombardementen als oorzaak van vluchtelingenstromen.
7. "Days of terror (in the presence of the international forces)" - Zoran Andjelkovic, Center for Peace and Tolerance - uitvoerig gedocumenteerd verslag van dag tot dag over de terreur van Albanese terroristen in Kosovo na de machtsovername door de NAVO/KFOR -fragmenten.
8. Rapportage van 31 oktober 1999 over de culminatie van Albanees terrorisme na de machtsovername door KFOR.
9. Cijfermatig overzicht van de terroristische akties en de gevolgen hiervan in slachtoffer-aantallen van 12 juni 1999 tot 16 januari 2000, gepleegd door Albanese terroristen in Kosovo sinds de machtsovername van KFOR.
10. "The Kosovo Cover-UP" - Newsweek magazine mei 2000 - onthulling betreffende het onaangetast zijn van het Joegoslavische leger gedurende de maandenlange onafgebroken bombardementen.
11. Belangrijkste regels van het Eerste Aanvullende protocol bij de Verdragen van Genève van 1949 (Protocol I).
12. Internationale rechtsprincipes betreffende het agressie-verbod en het non-interventie beginsel: The International Law Principles van 1944; VN-resolutie 2625/XXV van 24 oktober 1970 betreffende de Declaration on Principles of International Law; VN-resolutie 3314/xxix van 4 december 1974 betreffende de Definition of Aggression.
13. "Agressie-oorlog het ergst denkbare oorlogsmisdrijf", als het oordeel van het Tribunaal van Neurenberg.
14. Report of the secretary-General pursuant to paragraph 2 of the Security Council resolution 808 (1993) van 3 mei 1993 - fragmenten.
15. Handvest van Neurenberg - engels- en nederlandstalige versie.
16. Veiligheidsraadsresolutie 1244 van 10 juni 1999.
17. "NATO Air Strikes against Yugoslavia and International Law and Morality" - prof. B.S. Chimni - Jawaharlal Nehru University, New Delhi.

18. Appendix B - Documentnatie betreffende het bezettingsdictaat van Rambouillet voor wat betreft Kosovo en de rest van de federale republiek Joegoslavië.
19. Servië als enige resterende multi-etnische staat in voormalig Joegoslavisch territoir - "Etnische Verrassing" - Elsevier Magazine van 2 oktober 1999.
20. "Humanitaire Interventie" - rapport van de Adviesraad Internationale vraagstukken (AIV) en Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken (CAVV) van 13 april 2000 in opdracht van de Minister van Buitenlandse Zaken.
- 21.a. Rapport van Amnesty International "NATO/Federal Republic of Yugoslavia. "Collateral Damage" or Unlawful Killings? Violations of the Laws of War by NATO During Operation Allied Force" van juni 2000.
- 21.b. Berichtgeving over beschuldigingen van NAVO-oorlogsmisdrijven, geuit door Human Rights Watch en Amnesty International.
22. De verschrikkingen van het gebruik van cluster-bommen in niet-frontsituaties als verboden wijze van oorlogsvoeren.
23. Excerpten uit "Kosovo One Year On - Achievement and Challenge" - rapport van de secretaris-generaal Robertson van de NATO van 13 april 2000.
24. Voorbeelden berichtgeving over de dagelijkse moord en doodslag op niet-Albanen in Kosovo in de Ned. pers (dec 1999 - aug. 2000).
25. De volstreckte humanitaire puinhoop in Kosovo onder verantwoordelijkheid van NAVO-UNMIK: "'Humanitarian war' in Balkans has brought nothing positive - says Dienstbier"; "Washington Post: World admits fiasco in Kosovo"; "Kosovo Onthutsende Puinhoop"; "Kosovo und Metohija - Sieben Monate Danach - Serben in Ghettos unter 'KFOR-schutz'"; "Vrijmarkt Kosovo"; "Anarchie im 'UNMIK-Staat'"; "Chaos in Kosovo und Metohija"; "Kosovo: Missie Mislukt".
26. Rapport van Amnesty International over de toestand in Kosovo: "Federal Republic of Yugoslavia (Kosovo)" - Update from the field - January 2000".
27. Berichtgeving over de tolerantie jegens de verdrijving van etnische minderheden uit Kosovo als dubbele agenda van de NAVO-bezettingmacht.
28. De NAVO-leugens over de 100.000, later 40.000-20.000-10.000 door de Serviërs in Kosovo vermoorde Albanese burgers ontmaskerd.

29. De NAVO-leugens over de trefzekerheid van de bombardementen verder ontmaskerd - 60% van de britse bommen miste doel.
30. De NAVO/OVSE-leugens over de Servische massamoord in Racak definitief ontmaskerd.
31. De NAVO-leugens over de Servische onwelwillendheid in Rambouillet ontmaskerd - de oorlog is Joegoslavië doelbewust opgedrongen.
32. De NAVO-leugens over - niet opzettelijke - 'Collateral damage' inzake de aanval op de trein op 12 april 1999.
33. De NAVO-leugens over het zogenaamde 'plan-Hoefijzer' verder ontmaskerd.
34. Het Witboek van de gevolgen van de NAVO-bombardementen voor de Joegoslavische burgerbevolking - "NATO Crimes in Yugoslavia - Documentary Evidence" - Belgrado, juli 1999 - twee delen.
35. De plaats van Nederland in de besluitvorming t.a.v. de bombardementsdoelen.
36. Verdere bewijzen van het ontstellende gebrek aan participatie van het Nederlandse Parlement in de besluitvorming om oorlog te gaan voeren.
37. Kennisgeving van publicatie van gedenkboek voor de gesneuvelde soldaten in Joegoslavië - "Gedenkbuch - Helden des vaderlandes" - mei 2000.
38. Pleitnota van mr. N.M.P. Steijnen bij pleidooi in appèl inzake Dedovic e.a./Kok e.a., Hof Amsterdam - rol nr. 99/759.

"HANDLEIDING" TERZAKE VAN DE HANTERING VAN DE PRODUCTIES BIJ
PLEIDOOI IN APPEL INZAKE DEDOVIC/KOK - ROLNR. 99/759 -
TE HOUDEN OP 9 JUNI 2000 OM 11.00 UUR

Prioritair is de pleitnota die ook gebezigd is bij pleidooi in de zaak Dedovic e.a./Kok e.a. voor het Gerechtshof te Amsterdam, thans overgelegd als prod. 38.

HET DAARIN GESTELDE MOET, VOOR ZOVER RELEVANT EN MUTATIS
MUTANDIS, IN HET KOMENDE PLEIDOOI VAN 9 JUNI 2000 ALS INTE-
GRAAL HERHAALD EN INGELAST WORDEN BESCHOUWD.

Voor dit pleidooi in de zaak Dedovic/Kok is reeds gebruik gemaakt van de producties 1 t/m 19 en de beide delen van het Witboek van de gevolgen van de NAVO-agressie voor de Joegoslavische burgerbevolking, thans overgelegd als prod. 34.

De producties 20 t/m 37, met uitzondering dus van prod. 34, zijn dus nieuw en specifiek met het oog op dit appel in de onderhavige zaak.

Dat geldt dan ook nog met betrekking tot enige recente aanvullingen op prod. 5.a. met betrekking tot het gebruik van en de gevolgen van munitie met verarmd uranium door de NAVO.

De NAVO-oorlogvoering - zowel in 1999 als, eventueel opnieuw, in de toekomst - is er rechtstreeks op gericht om appellanten uit de weg te ruimen.

Omdat het hier gaat om oorlogvoering die niets te maken heeft met gerechtvaardigde zelfverdediging en welke voorts plaatsvindt zonder uitdrukkelijke instemming van de Veiligheidsraad van de VN, handelt het hier om onrechtmatige oorlogvoering.

Mitsdien vormen de oorlogsdaden - civielrechtelijk - een onrechtmatige aantasting van - primair - het recht op leven en voorts van een groot aantal andere subjectieve rechten van appellanten.

Waar het, kort en goed, op neer komt, is dat de Staat der Nederlanden uit is op moord, althans doodslag, subsidiair zware verwonding van appellanten.

Appellanten leven ook thans nog doorlopend onder de zware slagschaduw van de onrechtmatige dreiging met hernieuw NAVO-oorlogsgeweld.

Zoals ook in de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof van 8 juli 1996 over de (on)rechtmatigheid van het gebruik van en het dreigen met kernwapens expliciet wordt onderstreept (zie de als prod.4 in eerste aanleg overgelegde vertaling van deze uitspraak), is een dreigen met onrechtmatig geweld evenzeer in strijd met het geweldsverbod als het toepassen van onrechtmatig geweld.

Dat gold dus zowel voor de reeds plaats gevonden hebbende agressie, als thans nog geldt voor de nu nog steeds dreigende hernieuwde agressie tegen de FRY, en daarmee tegen appellanten.

Gedreigd wordt immers nog voortdurend met hervatting van het oorlogsgeweld, indien Joegoslavië aan de NAVO-politici onwettige handelingen zou plegen. Zie omtrent deze dreiging van herneming van het oorlogsgeweld prod. 1 "De aanloop tot de NAVO-oorlog tegen de Federale Republiek Joegoslavië om Kosovo, 1999", met name ook hoofdstuk 3.

In dit verband ook prod. 17, het artikel van prof. Chimni van de Nehru University in New Delhi, die nog eens de revu laat passeren dat de belangrijkste auteurs op volkenrechtelijk gebied de NAVO-agressie afwijzen als in strijd met het internationale recht.

Prod. 12 geeft nadere documentatie met betrekking tot het agressieverbod en het non-interventie beginsel. Met name omschrijvingen en definities van de relevante begrippen.

Dat een agressie-oorlog, als zijnde een misdrijf tegen de vrede, tegelijkertijd valt onder de categorie oorlogsmisdrijven en in dit verband zelfs moet worden beschouwd als het ergst denkbare oorlogsmisdrijf, wordt in prod. 13 nog eens onder de aandacht gebracht.

Juist ook omdat een agressie-oorlog dus een oorlogsmisdrijf vormt, en wel "het ergst denkbare", kan de rechter er niet van afzien om, indien door de (potentiële) slachtoffers daartoe geroepen, te bepalen of er in casu sprake is/opnieuw zal zijn van schending van het agressie-verbod en het non-interventie beginsel.

Indien er sprake is van een agressie-oorlog, dan zijn immers niet alleen de in dit kader gepleegde/opnieuw te plegen oorlogshandelingen die in strijd zijn/opnieuw in strijd zullen zijn met het ius in bello onrechtmatig, maar dan zijn alle oorlogshandelingen die schade dreigen te veroorzaken dat.

Dat geldt natuurlijk a fortiori voor dreigende inbreuk op het recht op leven, zoals hier aan de orde.

Verder onderzoek in rechte of de NAVO-bombardementen al dan niet ook nog in strijd waren, c.q. zullen zijn, met de beschermingsbepalingen van het humanitair oorlogsrecht is dan overbodig. Die bombardementen zijn dan immers ipso facto onrechtmatig en dienen dan alleen al op die grond zonder meer te worden verboden.

Datzelfde geldt voor ten aanzien van de vraag naar de proportionaliteit van het oorlogsgeweld: als zijnde verboden oorlogsgeweld is dit dan ipso facto tevens tegelijkertijd disproportioneel oorlogsgeweld.

Als officiële rechtvaardiging voor het oorlogsgeweld is altijd opgegeven dat de NAVO-agressie zou worden gelegitimeerd door het feit dat "de blijvende weigerachtigheid van de FRY om Veiligheidsraadsresolutie 1199 uit te voeren militair optreden in NAVO-verband in voldoende mate legitimeert". Dit is geen argumentatie, dit is een mantra.

Waarvoor overigens ook geen enkele feitelijke grondslag bestaat en die dan ook alleen maar een smakeloos politiek voorwendsel beoogt te zijn. Waaraan in rechte slechts schouderophalend voorbij kan worden gegaan.

Maar het doel is duidelijk: de NAVO-landen, waaronder de Staat der Nederlanden, beogen om middels dit voorwendsel om oorlog te gaan voeren, staande te houden dat de NAVO - en zijzelf - zich binnen het systeem van het Handvest van de VN zouden hebben bewogen bij hun oorlogsgeweld tegen de FRY.

Een manifeste onwaarheid dus, en wel prima facie.

Aangezien dit hun officiële rechtvaardiging vormt, valt daarmee al onmiddellijk ook elke rechtvaardiging weg.

Een andere wordt door hen, in politicis noch in rechte, immers niet geboden.

Hun oorlogsgeweld was daarmee ipso facto onrechtmatig en zal dat in een voorkomend geval weer zijn. Evenals ook het dreigen jegens de FRY dit nu al is.

Rechtstreeks is het immers het oogmerk van iedere oorlog tegen Joergoslavië om soldaten van de FRY te liquideren. Waaronder dus ook appellanten.

Bij een onrechtmatige oorlog vormt dit ipso facto een inbreuk op het recht op leven, zoals dat wordt gewaarborgd in het EVRM en het IVBPR.

Conform het petitum moet de Staat dan ook ophouden met daarmee te dreigen.

Hoewel daar door de procespartijen in de zaak-Dedovic met geen woord over werd gerept, evenmin overigens als in de onderhavige procedure, heeft het Hof niettemin in zijn arrest in de zaak-Dedovic de notie van "de humanitaire interventie" geïntroduceerd.

Dit ondanks het feit dat de Staat zich uitdrukkelijk op het standpunt stelt, zowel juridisch in alle gevoerde rechtsgedingen als in politicis, dat de NAVO bij het overgaan tot agressie tegen de FRY geheel binnen de grenzen van de toenmalig aan de orde zijnde Veiligheidsraadsresoluties zou zijn gebleven. En daarmee de begrenzungen van het Handvest van de Verenigde naties niet te buiten zou zijn gegaan.

De notie van de "humanitaire interventie" gaat juist uit van precies het tegenovergestelde. Het gaat hier juist om het plegen van oorlogshandelingen buiten expliciete instemming van de Veiligheidsraad om.

Natuurlijk sluiten de beide posities elkaar wederzijds uit.

Ten onrechte heeft het Hof Amsterdam zich daarvan in het arrest-Dedovic geen rekenschap gegeven.

Maar bovendien: zo'n leerstuk van "humanitaire interventie" buiten de Veiligheidsraad om bestaat niet als volkenrechtelijk erkende doctrine en is als zodanig al evenmin in ontwikkeling. Zoals in het onlangs, in opdracht van de regering, verschenen rapport van de Adviecommissie inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken nog eens uitdrukkelijk wordt bevestigd (prod.20).

En overigens al eerder door alle objectieve volkenrecht-deskundigen, voor wie niet de wens de vader vormt van de gedachte, al werd erkend.

Terecht durft de Staat der Nederlanden dan ook geen beroep in rechte te doen op de non-existentie doctrine van de "humanitaire interventie".

Het is in strijd met het recht dat dan de rechter alsnog, geheel zelfstandig en onafhankelijk van de wens van procespartijen, deze notie van "de humanitaire interventie", als een zaak van juridisch gewicht, in het geding brengt.

Zoals het Hof Amsterdam in het arrerst-Dedovic heeft gedaan.

Maar bovendien zou een appèl van de Staat op zo iets als een "humanitaire interventie" ook feitelijk al op het eerste gezicht van elke realiteit gespeend zijn.

In prod. 1 wordt aangegeven wat de werkelijke beweegredenen waren voor de leidende politici van de NAVO-landen om over te gaan tot agressie tegen Joegoslavië en de Joegoslavische bevolking en tot pogingen om appellanten te vermoorden.

En om dit eventueel weer te doen.

Met name in de hoofdstukken 3, 5 en 7 wordt uiteengezet waarom met zekerheid valt te zeggen dat van "humanitaire beweegredenen", zoals voorgespiegeld in de officiële retoriek, al op het eerste gezicht geen sprake kan zijn.

Om dubbele reden is het dus maar goed dat de Staat in rechte geen beroep heeft gedaan op dit 'leerstuk'.

Evenzeer terecht heeft de Staat in rechte een beroep achterwege gelaten op het 'nood breekt wet'.

Want dat a) hier geen 'nood' was die het breken van wetten zou rechtvaardigen, wordt nog eens breedvoerig beschouwd in prod. 1, met name in de hoofdstukken 7 en 11.

Daarin wordt uitvoerig belicht dat van een humanitaire catastrofe in Kosovo geen sprake was.

En al evenmin van een dreigende humnitaire catastrofes.

Met name is geen spoor van bewijs dat er zo iets zou hebben bestaan als een "plan-Hoefijzer", om alle Albanese Kosovaren uit Kosovo te verdrijven. Hetgeen wordt behandeld in hoofdstuk 7.3 van prod. 1, thans aangevuld met prod. 33.

Dat ook de zgn. Servische massamoord op 'onschuldige Kosovaars-Albanese burgers' in Racak slechts bewust een in scene gezet voorwendsel vormde om de NAVO-agressie te kunnen openen, wordt eveneens uitvoerig behandeld in prod. 1. En wel in de paragrafen 12.10 en 15.1, thans aangevuld met prod. 30.

Ook de NAVO-propaganda over de 'genocide' die tijdens de NAVO-agressie zou hebben plaatsgevonden op de Albanese burgerbevolking bleek slechts NAVO-propaganda, zo blijkt uit prod. 28. In hoofdstuk 11 en par. 14.2 van prod. 1 wordt hier nader op ingegaan.

De zogenaamde Servische 'onwilligheid' in Rambouillet om te voldoen aan 'redelijke eisen' van 'de internationale gemeen-

schap' is opzettelijk geprovoceerd om tot oorlog te kunnen overgaan.

Aan de Servische regering werd een dwangpakket voorgelegd dat voor geen enkele staat aanvaardbaar zou zijn geweest, dus ook niet voor Joegoslavië. Door de Britse onder-minister van defensie wordt dit in prod. 31 regelrecht bevestigd.

Nadat in het NRC-artikel van de conservatieve Amerikaanse commentator William Pfaf, overgelegd onder prod. 29, al vermoedens daartoe uitgesproken waren.

De kwestie-Rambouillet wordt voorts nader uitgewerkt in hoofdstuk 13 van prod. 1. Naar pas achteraf bekend is geworden, was aan de Rambouillet-voorwaarden gekoppeld een appendix B, die niet minder behelsde dan een NAVO-bezettingsdiktat voor geheel Joegoslavië (prod. 18).

Dat het officiële standpunt van de Staat der Nederlanden - in navolging van en na onderlinge afstemming met de andere NAVO-landen - dat het 'militair ingrijpen' tegen Joegoslavië gele-gitimeerd zou worden door de relevante Veiligheidsraadsresoluties (reeds overgelegd bij de produkties in eerste aanleg) volstrekt ongegrond is, is al prima facië volstrekt helder.

En dat er naar geldend volkenrecht niet zoiets bestaat als een gerechtvaardigde "humanitaire interventie", is - zeker na het verschijnen van het rapport "Humanitaire Interventie" van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (prod. 20) - evenzeer evident.

Blijft over de ook in het rapport "Humanitaire Interventie" besproken uitzonderingspositie van 'nood breekt wet'. Daarover thans het volgende.

Voor zover er wat betreft het 'nood breekt wet' sprake zou zijn van een valide volkenrechtelijk leerstuk, hetgeen kwestieus is en door appellanten wordt bestreden, dient er primair in elk geval strikt de hand te worden gehouden aan uiterste terughoudendheid en doelgerichtheid met betrekking tot het toegepaste oorlogsgeweld.

Reeds op zichzelf geldt t.a.v. ieder oorlogsgeweld, zelfs ook dat in het kader van gerechtvaardigde zelfverdediging, het beginsel van proportionaliteit.

Schending van het beginsel van proportionaliteit vormt daarbij reeds op zichzelf een oorlogsmisdrijf. Zoals ook nog eens expliciet wordt aangegeven door het Internationale Gerechtshof in de uitspraak inzake de (on)rechtmatigheid van het gebruik van en het dreigen met kernwapens (prod. 4 in eerste aanleg).

Dat bij de NAVO-agressie tegen de FRY van uiterste terughoudendheid en doelgerichtheid, als functies van de eis van proportionaliteit, volstrekt geen sprake van geweest is, daarvan getuigt de baaierd van geweld toegepast tegen civiele doelen.

In de producties 2 t/m 5, de beide delen van het Witboek van prod. 34, prod. 22 over het gebruik van clusterbommen, prod. 29 over de trefzekerheid van de NAVO-aanvallen, prod. 32 inzake de NAVO-manipulaties m.b.t. een zogenaamd geval van 'collateral damage', wordt hierover gedetailleerd informatie gegeven.

Voorts gaan ook de paragrafen 1.1 en 7.11 van prod. 1 hierover.

Allemaal hebben deze producties betrekking op de structurele misdadigheid van het NAVO-oorlogsgeweld als gevolg van het tot inzet maken van de burgerbevolking, diens voorzieningen en diens bestaansvoorwaarden binnen Joegoslavië.

Ook het overgelegde rapport van Amnesty International "NATO/ Federal republic of Yugoslavia. "Colletaral damage or Unlawful Killings ? Violations of the Laws of War by NATO during Operation "Allied Force" (prod. 21.a) heeft hierop betrekking, evenals het rapport van Human Rights watch, genoemd onder prod. 21.b.

Voorts wordt in dit verband nog verwezen naar prod. 6.

De industrie en de infrastructuur van Joegoslavië zijn door de NAVO gericht vernietigd. En daarmee de bestaansmiddelen en de bestaansvoorwaarden van het Joegoslavische volk.

Aan de industrie en infrastructuur en de FRY is, volgens schattingen van westerse economen, tenminste een directe schade aangericht van meer dan 100 miljard. De indirecte schade moet nog een veelvoud daarvan bedragen.

Voor vele generaties is daarmee het Joegoslavische volk teruggeworpen in armoede en prijsgegeven aan een toenemende verpaupering.

Onder de Joegoslavische burgerbevolking zijn, naar de meest recente gegevens uit Joegoslavië zelf, tussen 1000 en 5000 doden onder de burgerbevolking gevallen, alsmede enkele tienduizenden gewonden.

Blijkens de lijst van namen, opgenomen in het Gedenkboek - Helden van het Vaderland zijn er bij de NAVO-agressie 1002 Joegoslavische militairen gesneuveld (prod. 37).

Hoeveel soldaten er zijn gewond, is niet bekend gemaakt. Maar, uitgaande van het dodencijfer van 1002, moeten dat er in elk geval vele duizenden zijn.

Voor geen enkel redelijk denkbaar mens is vol te houden dat deze schade, uitgaande van het idee dat het principe van 'nood breekt wet' hier een NAVO-ingrijpen zou hebben gerechtvaardigd (quod non), ook maar enigszins als proportioneel zou kunnen worden aangemerkt.

Secundair dient, voor zover het principe 'nood breekt wet' een rechtvaardiging voor agressie zou kunnen bieden (quod non), er in elk geval van een noodsituatie aanwezig te zijn geweest.

Zoals hierboven al is aangegeven - en met de daarbij overgelegde producties wordt onderbouwd -, was er van enige humanitaire catastrofe in Kosovo, voorafgaande aan de NAVO-agressie, geen sprake.

Nu wordt er, althans door officiële instanties als de NAVO zelf, ook niet beweerd dat er, voorafgaande aan de NAVO-agressie, sprake was van een 'humanitaire catastrofe'. Door hen wordt gesproken van een 'dreigende' humanitaire catastrofe (prod. 23). Dat doet ook de Nederlandse regering bij monde van de Minister van BuiZa in de brieven aan de Tweede Kamer over Joegoslavië, reeds overgelegd in eerste aanleg.

Indien echter al een 'humanitaire catastrofe' geen grond kan opleveren voor militaire agressie op basis van 'nood breekt wet', dan geldt dit natuurlijk a fortiori voor zo iets als een dreigende humanitaire catastrofe.

Al is het maar omdat de vaststelling dat er van zo'n dreiging sprake is, per definitie subjectief en arbitrair is.

De enige instantie die hieromtrent een geobjectiveerd oordeel zou kunnen geven (en mitsdien tot maatregelen zou kunnen besluiten), is de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. Maar die wordt nu juist bij militaire agressie op basis van het 'nood breekt wet' buiten spel gezet!

Ook reeds daarom kan er, uit de aard van de zaak, van toepassing van een 'nood breekt wet' - zeker in casu - geen sprake zijn.

Tertiair geldt dat in elk geval dat, wil de uit een oogpunt van 'nood breekt wet' toegepaste militaire agressie gerechtvaardigd kunnen zijn (hetgeen in de optiek van appellanten nimmer het geval zal zijn), de uitkomst van het toegepaste oorlogsgeweld niet een nog grotere catastrofe mag zijn dan de catastrofe, die als voorwendsel gold om tot oorlogsgeweld over te gaan.

Als een voor iedereen kenbaar feit staat vast dat het juist het "het breken van de wet" is geweest, dat in casu grote "nood" heeft veroorzaakt in Joegoslavië. En wel veel omvangrijker dan de "nood" die vóór de aanvang van de NAVO-agressie zou hebben bestaan.

De NAVO-agressie heeft niet alleen geleid tot een humanitaire catastrofe in Jooslavië zelf. Maar ook nog eens specifiek in Kosovo en Metohija zelf als deel van datzelfde Joegoslavië.

Wat betreft de dood en het verderf dat deze NAVO-agressie heeft gezaaid onder de Joegoslavische burgerbevolking, diens instituties en diens bestaansmiddelen, is al verwezen naar de bijbehorende producties.

Maar ook en met name in Kosovo zelf is, als gevolg van de de uitkomst van het NAVO-geweld, een situatie ontstaan van onvoorstelbare terreur en etnische zuivering. Een situatie die onvergelijkbaar ernstiger is in vergelijking met de humanitaire situatie die daar bestond vóór de NAVO-oorlog om Kosovo.

Die humanitaire situatie in Kosovo is thans tenminste in de volgende opzichten onvergelijkbaar veel ernstiger: in termen van vluchtelingen-aantallen, doden, gewonden en gewelddaden. Het NAVO-oorlogsgeweld heeft er de basis voor gelegd dat Kosovo thans is ontaard in een fascistische, racistische en etnisch vrijwel volledig gezuiverde maffia-staat onder westerse militaire zeggenschap.

De producties 7 t/m 9 en 24 t/m 26 leggen daar getuigenis van af. En voorts wordt hiervoor verwezen naar de hoofdstukken 7 en 14 van prod. 1.

Voor zover er zo iets als rechtmatig oorlogsgeweld op basis van het principe 'nood breekt wet' zou kunnen bestaan op een rechtmatige wijze (quod non), dient voorts - ten vierde - van

het toegepaste wapengeweld in een vermeende situatie van "nood breekt wet" in elk geval zo spoedig mogelijk verantwoording te worden afgelegd aan de Veiligheidsraad van de VN over het bereikte resultaat en dienen ook anderszins de resultaten en gevolgen van dit wapengeweld te worden geëvalueerd. In het rapport "Humanitaire Interventie" wordt dit als een harde voorwaarde gepresenteerd.

Het een noch het ander heeft echter in dit verband plaatsgevonden.

Eigenmachtig zijn de NAVO-politici oorlog gaan voeren en eigenmachtig en hooghartig zijn zij daartoe weer bereid. Zonder rekenschap aan wie of wat dan ook af te leggen.

Dit impliceert dat - ook voor de 'gelovers' in het 'nood breekt wet' (waartoe appellanten niet behoren) -, zelfs al zou men, uit louter NAVO-vriendelijkheid, geneigd zijn al spoedig aan te nemen dat hier, althans in beginsel, een situatie aan de orde zou kunnen zijn geweest van 'nood breekt wet', alleen al daarom de onrechtmatigheid van het toegepaste oorlogsgeweld daardoor niet als weggenomen kan worden beschouwd.

Maar goed dus dat de Staat zich in casu niet op het 'nood breekt wet' beroept ter rechtvaardiging van deze oorlogshandelingen.

Juridisch is een dergelijk leerstuk in het volkenrecht omstreken en feitelijk was hier a) geen grond voor; b) ontaardde het toegepaste geweld al meteen in een alle grondslagen van het humanitair oorlogsrecht tartende baaierd van vernietiging en terreur, gericht tegen de Joegoslavische bevolking, diens voorzieningen en bestaansbronnen en c) is de ramp die uit dit oorlogsgeweld is voortgevloeid en het gehele territorium van Joegoslavië omvat vele orde-groottes omvangrijker dan de vermeende ramp, die middels dit 'nood breekt wet' te bestrijden zou zijn geweest.

Waarbij de NAVO-rechtsbrekers enig vorm van verantwoording en evaluatie - in elk geval noodzakelijke ingrediënten voor 'nood breekt wet' - stelselmatig en hooghartig blijven ontlopen.

Ten vijfde is het, hoe dan ook, voor iedereen die in de validiteit van het 'nood breekt wet' gelooft - tenminste ook nog een voorwaarde - en tevens een onmisbare component - , dat er echt geen andere oplossing is dan het toepassen van geweld en dat het uiterste is gedaan om langs diplomatieke weg tot een oplossing te komen.

Ook daarvan was in casu geen sprake.

Reeds vroeg in 1998 begon de NAVO met geweldsdreiging en in Rambouillet werd niet onderhandeld, maar werd een bezettingsdiktat opgelegd. Niet alleen strekkende tot NAVO-bezetting van Kosovo, maar de NAVO-troepen de vrije hand gevend ook in de rest van Joegoslavië.

Prod. 1, met name de hoofdstukken 13 en 15, alsmede prod. 18 leggen van dit drijven naar oorlog door het opleggen van onaanvaardbare diktaten getuigenis af.

Hoe gretig de NAVO-politici waren om tot oorlogsgeweld te geraken en hoe zij daarvoor uiteindelijk de "vredesbesprekingen" in Rambouillet op stapel hebben gezet, wordt daarin

uitvoerig weer gegeven. Thans is ook door de Britse onder-minister van defensie bevestigd dat de NAVO als het ware stond te trappelen om met Joegoslavië in oorlog te geraken (prod. 31). Dit in de stellige overtuiging dat de oorlog in enkele dagen over zou zijn en de FRY dan zou hebben gebogen voor de NAVO-diktaten.

Ook aan de harde voorwaarde dat, alvorens tot militair geweld wordt overgegaan, binnen de systematiek van het 'nood breekt wet' eerst alles uit de kast moet zijn gehaald om tot een diplomatieke oplossing te geraken, is dan ook in casu vol-strekt niet voldaan.

Ook daarom kan, zelfs binnen de eigen systematiek van het 'nood breekt wet', hier van het wegnemen van de onrechtmatigheid aan de NAVO-agressie geen sprake zijn.

Joegoslavië heeft, in het kader van het Holbrooke-Milosevic accord, zijn troepen voor een groot deel uit Kosovo terugge-trokken en verklaarde zich in Rambouillet bereid om Kosovo die mate van autonomie te geven die de NAVO eiste.

Hoe de uitvoering van het Holbrooke-Milosevic accord vervol-gens werd ondergraven en wat er tijdens en na Rambouillet plaatsvond, wordt in de hoofdstukken 12 en 13 van prod. 1 weergegeven.

De Staat der Nederlanden ontkent in gerechtelijke procedures dat de normen van Neurenberg meer dan op de specifieke situa-tie aan het eind van de Tweede Wereldoorlog betrekking hebben-de betekenis zouden toekomen.

Dat is een andere manier voor de Staat om te zeggen dat de normen van Neurenberg alleen zouden gelden voor de (toenmali-ge) overwonnenen en niet voor degenen die zich nu, na afloop van de NAVO-oorlog om Kosovo, als overwinnaars beschouwen.

Een manifest onhoudbaar standpunt.

De normen van Neurenberg maken onmiskenbaar deel uit van het ius cogens en hebben universele gelding. Zoals ook in het in prod. 14 genoemde rapport van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties wordt herbevestigd.

Zij vormen onderdeel van het corpus dat door het Joegoslavië Tribunaal wordt toegepast, zoals in het rapport van de Secre-taris-generaal uitdrukkelijk wordt aangegeven.

Dit betekent dat het principe van individuele aansprakelijk-heid en persoonlijke verantwoordelijkheid voor oorlogsmisdrij-ven onmiskenbaar deel uitmaakt van het geldende recht.

Prod. 15 geeft de tekst van het Handvest van Neurenberg.

Tot zover deze "handleiding".

N.M.P. Steijnen

g e r e c h t s h o f t e a m s t e r d a m

DEDOVIC e.a. / KOK e.a.

Rolnr. 99/759

Zitting d.d. 9 juni 2000 om 11.00 uur

Pleitnota van mr. N.M.P. Steijnen

1. Het smalle pad van de rechtmatigheid

Voor al degenen die oorlog willen voeren, geldt dat het rechtmatige oorlogspad uiterst smal is. Met links en rechts diepe ravijnen van oorlogsmisdrijven.

Dat is de volkenrechtelijke realiteit vandaag de dag.

In feite is oorlog buiten de wet gesteld.

Dat betekent dat degene die stellen een rechtmatige oorlog te voeren van goeden huize moeten komen.

Dat komen de NAVO-landen bij de oorlog tegen Joegoslavië duidelijk niet. Het gaat hier om een agressie-oorlog van het zuiverste water. Die bovendien nog werd gevoerd met schending van een groot aantal dwingende voorschriften van humanitair oorlogsrecht.

Het zijn hier de politici en militairen van de NAVO-landen die de verantwoordelijkheid dragen voor deze oorlogsmisdrijven.

2. Dreiging van hernieuwde onrechtmatige agressie

Diezelfde NAVO-politici en NAVO-militairen zijn het er niet mee eens dat de oorlog die zij voerden een misdadige oorlog was, die bovendien gepaard ging met grootscheepse oorlogsmisdrijven.

Dit betekent dat zij zich zonder meer gerechtigd achten om eventueel opnieuw Joegoslavië aan te vallen en bovendien op dezelfde wijze, met dezelfde methoden van oorlogvoering en dezelfde wapens. Opnieuw zonder instemming van de Veiligheidsraad.

Dit alles is zonneklaar.

De NAVO heeft zich vorig jaar voorzien van een nieuw Strategisch Concept, waarin ook duidelijk tot uitdrukking wordt gebracht dat hij - ik houd de NAVO, net als de oorlogsgod Mars, voor mannelijk - zich in voorkomende gevallen niets aan het vereiste van toestemming van de Veiligheidsraad gelegen zal laten liggen.

Dat de NAVO-politici zullen besluiten om opnieuw Joegoslavië met oorlogsgeweld te lijf te gaan, is volstrekt niet denkbeeldig.

Zoals al in de hoofdstukken 3 en 5 van prod. 1 "De Aanloop tot de NAVO-Oorlog tegen de Federale Republiek Joegoslavië om Kosovo, 1999" wordt uiteengezet, blijft de houding van het

Westen jegens Joegoslavië er één van ongehoorde agressiviteit. Ook nu Kosovo zogenaamd "bevrijd" is. Als Joegoslavië ook maar iets zou doen in Montenegro, de Vojvodina of jegens Kosovo dat de westerse leiders niet bevalt, is de kans groot dat de 'heilige westerse alliantie' Joegoslavië opnieuw naar de strot zal vliegen. Zonder instemming van de Veiligheidsraad.

Mijn appellanten zullen dan opnieuw het slachtoffer worden van een afschuwelijke oorlog en van verdergaande vernietiging van hun land en hun bestaansvoorwaarden. Hun spoedeisende belang bij de - aangepaste - vorderingen is daarmee een gegeven.

3. Rechterlijke taak en bevoegdheid in het licht van oorlogsmisdrijven

Oorlogsmisdrijven zijn niet zomaar misdrijven.

Niet voor niets vormen zij een aparte en unieke categorie binnen het recht.

Niet alleen zijn het misdrijven die nooit verjaren, maar ook is de vervolging en berechting daarvan, waar ook ter wereld, een zaak van algemeen belang. Ook Nederland kent jegens de vervolging en berechting van oorlogsmisdrijven het universaliteitsbeginsel en heeft in de Wet Oorlogsstrafrecht tot uitdrukking gebracht dat het oorlogsmisdadigers van waar ook ter wereld zal berechten.

De MvT van de Wet Oorlogsstrafrecht bevindt zich bij de stukken.

Voorts bestaat voor oorlogsmisdrijven geen beroep op immuniteit voor staatshoofden en regeringsleiders.

Zijn er bij de oorlog tegen Joegoslavië oorlogsmisdrijven gepleegd en dreigen er bij een eventuele nieuwe oorlog opnieuw oorlogsmisdrijven, dan moet de rechter van zijn bevoegdheid om in te grijpen gebruik maken om dit te stoppen. Ook de rechter moet alles doen wat in zijn vermogen ligt om te voorkomen dat dergelijke oorlogsmisdrijven opnieuw gepleegd zullen worden.

Bij de eerdere korte gedingen, door Joegoslavische eisers gevoerd tegen de Nederlandse deelname aan de NAVO-agressie, is al aan de orde gesteld dat de rechter wellicht hiervoor zal terugschrikken.

In dit verband wil ik nog eens verwijzen naar de conclusie van eis, tevens nadere memorie, die in het kort geding van de Vereniging van Juristen voor de Vrede en 137 voornamelijk Joegoslavische eisers/Staat e.a. is ingebracht en zich onder de stukken bevindt. Daarin wordt geciteerd uit een artikel van prof. Kooijmans dat hierover gaat en dat getiteld is "De politieke rol van de rechter en het internationale recht". U kunt dat nog eens nalezen op blz. A-6 van deze conclusie van eis, want daarin toont Kooijmans aan dat, naar de huidige stand van de rechtsontwikkeling en naar het oordeel van de Hoge Raad, voor een dergelijke terughoudendheid van de rechter hier geen plaats is.

Zelf heb ik het eerder aldus geformuleerd:

"Uiteraard komt de Staat bij het defensiebeleid en het beleid inzake buitenlandse betrekkingen alle vrijheid van de wereld toe. Zolang dit beleid maar binnen de grenzen van de rechtmatigheid blijft. De rechter behoort echter zonder enige terughoudendheid en voluit te toetsen of die begrenzing wordt overschreden indien de positie van eisers daarbij in het geding komt. Dat is een gebiedende eis van de rechtsstaat."

De rechter moet ook hier gewoon zijn taak verrichten. Dit impliceert dat hij niet kan volstaan met een afwachtende houding om, indien oorlogsmisdaden eenmaal zijn begaan, over de schuldigen een strafrechtelijk oordeel te vellen. Maar dat hij, indien daartoe geroepen door belanghebbenden, ook alles in het werk stelt om aan oorlogsmisdrijven een eind te maken en te voorkomen dat nieuwe oorlogsmisdrijven gepleegd zouden worden.

Die civiel-rechtelijke component t.a.v. oorlogsmisdrijven maakt zonder meer deel uit van zijn taak.

Nu kan het zijn dat u niettemin de neiging hebt om u hiervan maar moeizaam te laten overtuigen. Per slot van rekening gaat dit alles de platgetreden paden nogal te buiten.

4. Verdragsrechtelijke bescherming tegen onrechtmatig oorlogsgeweld

Ik heb dan nog een belangrijk argument om de noodzaak van en de plicht tot een actieve rechterlijke opstelling inzake de kwestie oorlogsmisdrijven of niet te onderstrepen, dat ik ook in eerste aanleg al te berde heb gebracht.

En dat is gelegen in het bestaan van artikel 15, tweede lid, EVRM in relatie tot artikel 2 EVRM.

Kort en goed komt het erop neer dat in het algemeen gesproken het recht op bescherming van het recht op leven absoluut is, maar dat de potentiële slachtoffers van oorlogsgeweld dit oorlogsgeweld maar hebben te dulden, als het gaat om rechtmatige oorlogshandelingen.

Dit impliceert dat onrechtmatige oorlogshandelingen moord, doodslag, zware mishandeling en vernieling van de ergste soort betekenen, niet alleen als deze betrekking hebben op de burgerbevolking, op combattanten dus, maar evenzeer als het gaat om militairen, combattanten dus.

Dit brengt met zich me, en wel noodzakelijkerwijs, dat de rechter een verplichting bestaat om nauwkeurig en grondig te onderzoeken, indien hij daartoe door de potentiële slachtoffers wordt geroepen, of de (dreigende) oorlogshandelingen rechtmatig zijn of niet.

Zijn ze onrechtmatig, dan heeft hij de plicht om ze van de hoofden van degenen die hem adiëren te weren. Zijn ze rechtmatig, dan heeft hij de vervelende boodschap aan de potentiële slachtoffers over te brengen dat ze die maar hebben te dulden.

Deze rechtssystematiek is al in het eerdere kort geding van de Vereniging van Juristen voor de Vrede/Staat aan de orde gesteld, eveneens in de conclusie van eis, tevens nadere memorie.

U kunt dat daar nalezen, maar ik wil toch even twee dingen daaruit hier naar voren halen.

Het eerste is dat deze rechtssystematiek al door het Internationaal Gerechtshof in de zaak betreffende de rechtmatigheid vankernwapens uitdrukkelijk is uitgewerkt.

Het Hof overwoog daarin immers:

"Het Hof merkt op dat de bescherming van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten niet ophoudt in tijden van oorlog, behalve door de werking van artikel 4 van het verdrag waarbij in geval van nationale noodtoestand van bepaalde bepalingen mag worden afgeweken. Eerbied voor het recht op leven is echter niet zo'n bepaling. In beginsel is het recht om niet naar willekeur van het leven te worden beroofd ook van toepassing in geval van vijandelijkheden. Echter, wat een levensberoving naar willekeur inhoudt moet in zo'n geval worden bepaald aan de hand van de toepasselijke lex specialis, namelijk, het recht dat van toepassing is gedurende gewapend conflict en dat is ontwikkeld om gedragingen bij vijandelijkheden te reguleren. Dus of in een bepaald geval verlies van leven (...) bij het voeren van een oorlog beschouwd moet worden als een levensberoving naar willekeur in strijd met artikel 6 van het verdrag kan alleen worden beslist door verwijzing naar het recht dat van toepassing is gedurende gewapend conflict en kan niet worden afgeleid uit de bepalingen van het verdrag zelf."

Het tweede is dat ook de Nederlandse Staat in het memorandum ter gelegenheid van deze rechtszaak voor het Hof er blijk van geeft deze systematiek goed te snappen: er is maar één exceptie op de absolute bescherming van artikel 2 EVRM:

"Expliciete steun voor voor een dergelijke exceptie m.b.t. artikel 2 van het Europese Verdrag kan gevonden worden in artikel 15 lid 2 van het Europees Verdrag, dat bepaalt dat 'de voorafgaande bepaling geen enkele afwijking van artikel 2 toestaat, behalve in geval van dood als gevolg van rechtmatige oorlogshandelingen (...)'".

Dit alles is dus, uitvoeriger, terug te vinden in de conclusie van eis, tevens nadere memorie bij de eerdere kort gedingen, die zich bij de stukken bevindt.

Wat hier geldt voor het recht op leven, geldt mutatis mutandis ook voor alle andere subjectieve rechten en klassieke en sociale mensenrechten, zoals het recht op eigendom, het recht op huisvesting, het recht op voldoende middelen van bestaan, het recht op onderwijs, het recht op maatschappelijke zekerheid, het recht op een redelijk levensniveau, etc. Oorlog zet immers alle denkbare mensenrechten en subjectieve rechten op het spel.

Het is nog maar korte tijd geleden dat de Adviesraad Internationale Vraagstukken in een rapport aan de minister van buitenlandse zaken de volstreekte gelijkwaardigheid, eenheid en ondeelbaarheid van de klassieke en sociale mensenrechten nog eens duidelijk onderstreepte.

Onrechtmatig oorlogsgeweld vormt daarom, voor de (potentiële) slachtoffers, niet alleen een onduldbare (dreigende) inbreuk op hun recht op leven, maar op al evenzeer een onduldbare (dreigende) inbreuk op al hun overige klassieke en sociale mensenrechten.

Nu het een niet te loochenen feit is dat in een oorlog voor degenen waar die oorlog zich tegen richt werkelijk alle bestaande mensenrechten en overige subjectieve rechten op het spel komen te staan, kan de rechter, desgevraagd, een oordeel over de rechtmatigheid van de betrokken oorlogshandelingen niet weigeren. En alleen als het gaat om rechtmatig oorlogsgeweld, mag hij de oorlogshandelingen toelaten. Anders moet hij een verbod uitspreken.

5. Pogingen van de wederpartij om de rechter buiten de deur te houden

Kok, Van Aartsen en de Grave zien dat anders, evenals de Nederlandse Staat in de andere korte gedingen. Hun opzet is het om de rechter zoveel mogelijk buiten de deur te houden, als het om oorlogvoeren gaat.

Hun betoog komt erop neer dat de rechter over het al of niet oorlogvoeren an sich niets te zeggen zou hebben. Dat wil zeggen dat, als het aan hun ligt, de rechter zich er buiten heeft te houden of de oorlog op een rechtmatige grondslag is gebaseerd of niet.

Wat zij dus in feite willen, is dat ook de rechter er zonder meer vanuit gaat dat de aantasting van de mensenrechten waarmee elke oorlog voor de betrokkenen gepaard gaat, *a priori* en zonder dat de rechter daarover zou kunnen oordelen, voor rechtmatig wordt gehouden.

De slachtoffers van die oorlogshandelingen hebben dus hun doden, gewonden, vernietiging van eigendommen en bestaansmiddelen dan ook gewoon maar te accepteren, als zijnde al op voorhand rechtmatig.

Zolang tenminste bij het uitvoeren van die oorlogshandelingen verder geen *aperte* oorlogsmisdrijven worden gepleegd.

Dit impliceert dus dat de rechter, als het aan hun ligt, geen oordeel toekomt over de rechtmatigheid van oorlogshandelingen, hoe vernietigend ook voor de slachtoffers en hun mensenrechten, als daarbij het *ius in bello* maar in acht wordt genomen.

Aldus beogen zij te bereiken dat althans de grote bulk van oorlogshandelingen buiten het bereik van rechterlijke toetsing blijft. En het recht om een oorlog te beginnen een soort prerogatief van de politiek blijft, waar de rechter niets over te zeggen heeft.

Voor beweerdelijke voorvechters van de mensenrechten en behouders van de rechtsstaat is dit een curieus standpunt !

Zij proberen aan deze wens een schijn van juridische onderbouwing te geven door aan te voeren dat het agressieverbod en non-interventiebeginsel, zoals onder meer tot uitdrukking gebracht in artikel 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties geen rechtstreekse werking zou kunnen worden toegekend.

Appellanten hebben hier in de stukken al een veelvoud van argumenten tegenover gesteld, en op dit punt wil ik het hierbij even laten.

Waar het mij hier nu om gaat, is dat ook al zouden Kok, Van Aartsen en de Grave gelijk hebben en al zou aan het agressieverbod en het non-interventiebeginsel geen rechtstreekse werking toekomen - quod non -, een oorlog die in strijd met deze beginselen wordt gevoerd desalniettemin natuurlijk onmogelijk voor rechtmatig kan worden gehouden !

Zodat ook het oorlogsgeweld dat daaruit voortvloeit, ook al blijft dat verder keurig binnen de regels van het humanitair oorlogsrecht - van het ius in bello dus -, onmogelijk voor rechtmatig kan worden versleten.

Met andere woorden: ook als aan het agressieverbod en het non-interventiebeginsel geen rechtstreekse werking zou toekomen - en ik heb in de stukken al uitvoerig uiteengezet waarom dit onzin is -, dan nog is er voor de rechter geen ontkomen aan om, desgevraagd te toetsen of het oorlogsgeweld dat inbreuk dreigt te maken op het recht op leven en andere mensenrechten en subjectieve rechten van de (potentiële) slachtoffers die een beroep op hem doen, rechtmatig is of niet. Of het nu linksom of rechtsom is, aan een toetsing of de oorlog een rechtmatige grondslag heeft of niet, zal de rechter, desgevorderd, dus onmogelijk kunnen ontkomen.

Het moet mij daarbij van het hart dat ik in dit verband zo langzamerhand geïrriteerd raak om in elke rechtszaak van de andere zijde weer te moeten horen dat mijn eisers het verschil niet zouden weten tussen het ius ad bellum en het ius in bello en die twee begrippen door elkaar halen. En dat mijn eisers ten onrechte zouden denken dat een inbreuk op het ius ad bellum automatisch een inbreuk op het ius in bello zou impliceren.

Kennelijk gaan Kok, Van Aartsen en de Grave hiermee op de psychologische toer en proberen zij bij de rechter de indruk te wekken dat wij in dit opzicht niet zo goed weten waar we het over hebben.

De boodschap is dan: waar praten we dan eigenlijk nog over !

Ook proberen Kok, Van Aartsen en de Grave zo het terrein van het ius ad bellum van rechterlijke beoordeling te vrijwaren. Volkomen ten onrechte dus.

Juist ook omdat de rechter moet oordelen over de rechtmatigheid van oorlogsgeweld vanwege de daarbij in het geding zijnde mensenrechten, moet hij noodzakelijkerwijs ook over de rechtmatigheid van de grondslag van de oorlog kunnen oordelen.

Deugt die grondslag niet, dan is ook het daarop volgende oorlogsgeweld ipso facto onrechtmatig oorlogsgeweld, of dat nu binnen de begrenzings van het humanitair oorlogsrecht blijft of niet.

Het is dat oordeel, dat Kok, Van Aartsen en de Grave met hun voortdurende beweringen dat mijn eisers het verschil tussen het ius in bello en het ius ad bellum niet zouden kennen, proberen te ontlopen.

Overigens, ook de daarmee gepaard gaande suggestie dat er tussen het ius ad bellum en het ius in bello als het ware een waterdichte scheiding zou bestaan, is volstrekt onjuist. Schending van het ius ad bellum betekent dat er sprake is van een misdrijf tegen de vrede. Schending van het ius in bello levert oorlogsmisdrijven op. In prod. 13 bij appel wordt al gewezen op het feit dat het Neurenberg Tribunaal heeft uitgesproken dat:

"To initiate a war of aggression, therefore, is not only an international crime; it is the supreme international crime differing only from other war crimes in that it contains within itself the accumulated evil of the whole".

Misdrijven tegen de vrede vallen dus wel te onderscheiden van andere oorlogsmisdrijven, maar niet te scheiden.

6. De fundamentele principes van Neurenberg

Kok, Van Aartsen en de Grave vinden het niet kunnen dat dit kort geding tegen hen persoonlijk is gericht. Zou het om normale normale misdrijven gaan, dan zou die claim, mits ze daarbij nog enigszins binnen de grenzen van hun ambtelijke bevoegdheid zouden zijn gebleven, terecht kunnen zijn. Maar oorlogsmisdrijven zijn, zoals al gezegd, geen gewone misdrijven.

Al in de dagvaarding in eerste aanleg is het fundamentele principe van Neurenberg tot uitdrukking gebracht, weergegeven in het volgende citaat:

"Crimes against international law are committed by man, not by abstract entities, and only by punishing individuals, who commit such crimes can the provisions of international law be enforced."

Oorlogsmisdrijven worden dus beraamd en begaan door mensen, en niet door abstracte grootheden. Er is dan ook alle reden om de mensen die daarbij betrokken zijn, hier op aan te spreken.

Niet alleen in strafrechtelijk verband, maar ook in civielrechtelijk verband.

Met andere woorden: niet "de NAVO", als abstracte grootheid beslist over het voeren van oorlog en de methoden waarmee die oorlog gevoerd wordt, en ook niet zo iets als "de Staat der

Nederlanden", maar politici en regeringsleiders als Kok, Van Aartsen en de Grave.

Niet voor niets bepaalt artikel 6 van het handvest van Neurenberg o.m.:

"Leiders, organisatoren, zij die hebben uitgelokt en medeplichtigen die hebben deelgenomen aan het opstellen of uitvoeren van een gemeenschappelijk plan of samenzwering om een van de genoemde misdrijven te begaan, zijn aansprakelijk voor alle daden, die door personen ter uitvoering van dit plan zijn verricht."

Er is geen enkele reden om die leiders niet ook in civielrechtelijke zin op die persoonlijke verantwoordelijkheid aan te spreken en in rechte vorderen dat zij ophouden met hun plannen om oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de vrede te begaan. Rechtstreeks jegens hen.

Wat oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de vrede zijn, wordt eveneens in artikel 6 van het Handvest van Neurenberg gedefinieerd.

Zo geeft het Handvest van misdrijven tegen de vrede de volgende definitie:

"Het maken van plannen voor, het voorbereiden van, het nemen van initiatieven tot, of het voeren van een aanvalsoorlog of een oorlog in strijd met internationale verdragen, overeenkomsten of verzekeringen, of deelneming aan een gemeenschappelijk plan of samenzwering voor het verrichten van bovengenoemde handelingen." (Stcrt. 1946, 18)

Kok, van Aartsen en de Grave behouden zich het recht voor om initiatieven te nemen tot een nieuwe aanvalsoorlog tegen Joegoslavië, althans om deel te nemen aan een gemeenschappelijk NAVO-plan daartoe.

Eisers hebben dan ook niet alleen het volste recht van de wereld, maar ook het volste gelijk als zij zich rechtstreeks richten op de cruciale personen en juist jegens hen vorderen dat zij zich hier verder verre van houden.

Kok, Van Aartsen en de Grave, alsmede ook de Staat der Nederlanden, hebben in eerdere procedures geprobeerd een balletje op te gooien als zou het Handvest van Neurenberg eigenlijk geen betrekking hebben op de 'moderne' tijd en eigenlijk alleen maar een soort 'gelegenheidsrecht' zijn geweest, bedoeld om de Duitsers na de Tweede Wereldoorlog af te straffen. Maar natuurlijk niet voor Amerikanen en andere zogenaamd 'beschaafde' volkeren.

Met andere woorden: de normen van Neurenberg zouden op zijn zachtst gezegd obsoleet zijn en in elk geval niet gerekend kunnen worden tot het volkenrechtelijke gewoonterecht.

Dat dit volstrekt geen hout snijdt, blijkt alleen al uit het feit dat de normen van Neurenberg voluit deel uitmaken van het corpus aan volkenrechtelijk gewoonterecht, dat nu ook weer

door het Joegoslavië Tribunaal wordt gehanteerd. Of in elk geval zou moeten worden gehanteerd.

In zijn Rapport van 3 mei 1993, waarin de oprichting van het Joegoslavië Tribunaal verder handen en voeten wordt gegeven, geeft de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties in het hoofdstuk "Competence of the International Tribunal" een opsomming van het corpus van internationaal recht dat zonder twijfel deel uitmaakt van het volkenrechtelijk gewoonterecht. Hij stelt dan:

"The part of the international humanitarian law which has beyond doubt become part of international customary law is the law applicable in armed conflict as embodied in: the Geneva Conventions of 12 August 1949 for the Protection of War Victims; 3) the Hague Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and the Regulations annexed thereto of 18 October 1907; 4) the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide of 9 December 1948; 5) and the Charter of the International Military Tribunal of 8 August 1945."

Het rapport van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties en het Charter van Neurenberg zijn opgenomen als productie 14 en 15 in appel.

7. Overdaad aan bewijs van disproportionaliteit en systematische en structurele aanvallen op burgerdoelen

Appellanten hebben in eerste aanleg al decimeters bewijsmateriaal overgelegd, waarin - van dag tot dag - aanvallen op burgers en op burgerdoelen werden gedocumenteerd. Aanvallen op burgerdoelen vanaf het moment van het losbarsten van de NAVO-agressie op 24 maart 1999 tot aan het kort geding in eerste aanleg. Dit in de productie "Aanvallen op niet-militaire doelen en disproportioneel oorlogsgeweld in de op zichzelf al misdadige agressie-oorlog van de NAVO-landen, waaronder Nederland, tegen Joegoslavië".

Ontleend aan openbare media-bronnen was het feit dat structureel en systematisch door de NAVO burgerdoelen werden aangevallen trouwens ook op zichzelf al evident.

Ter zitting in eerste aanleg is nog eens uitgebreid op deze stortvloed van bewijs ingegaan.

Verbijsterend is het dan om in het vonnis in eerste aanleg te moeten lezen :

"Er bestaat geen reden om te twijfelen aan de stelling van gedaagde dat enkele civiele objecten per ongeluk zijn geraakt en dat het incidenten betreft."

De President heeft overigens zelfs niet de moeite genomen om dat zelf te verzinnen, maar heeft dit - tot overmaat van ramp - ook nog eens zonder meer domweg van zijn Haagse collega overschreven.

Daarbij moet dan bovendien nog in aanmerking worden genomen dat nergens van enig doel, genoemd in het bewijsstuk "Aanvallen op niet-militaire doelen en disproportioneel oorlogsgeweld" ooit ergens in rechte ontkend is dat het inderdaad is getroffen en dat de daarin weergegeven verwoestingen van civiele doelen zich niet, zoals vermeld in deze produktie, zouden hebben voltrokken. Door Kok, Van Aartsen en de Grave in het onderhavige kort geding niet, en ook door de Staat in het Haagse kort geding niet.

Niets van de daarin bijeengebrachte reeks van aanvallen op civiele doelen is dus ooit ontkracht of zelfs maar weersproken, nog geen enkele vermelding van enig getroffen doel. Kok, Van Aartsen en de Grave zijn er simpelweg in het geheel niet op ingegaan. Zij stelden daar eenvoudig tegenover dat de NAVO alleen objecten alleen militaire doelen zou hebben aangevallen en dat als er dan toch een enkele keer civiele doelen werden getroffen, hetgeen helaas onvermijdelijk was (want waar gehakt wordt vallen immers spaanders !), dit per ongeluk gebeurde en als 'collateral damage' moest worden beschouwd.

Met volstrekt voorbij gaan aan al het op tafel gelegde bewijsmateriaal - bewijsmateriaal dat dus in rechte onbesproken, onweersproken en onaangetast was gelaten - nam de rechter dus blindelings en integraal voor waar aan wat Kok, Van Aartsen en de Grave op dit punt zeiden en schreef hij over wat zij op dit punt dicteerden.

Ook ambtshalve bestond er voor iemand met een gemiddelde kritiese instelling geen enkele reden om Kok c.s. hier op hun woord te volgen. Ook de rechter kan immers zelf lezen en zich een oordeel vormen.

En behoort beide dan ook te doen.

8. Rechterlijke basishouding

In verband met de NAVO-agressie zijn door Joegoslaven in en buiten Nederland, waaronder Joegoslaven in de Federale Republiek Joegoslavië, in totaal 4 korte gedingen gevoerd.

Om aan de misdadige agressie van de NAVO en de misdadige gevolgen daarvan voor de betrokken successieve eisers, althans wat de medewerking van Nederland en Nederlandse staatsburgers betreft, een einde te maken.

Deze processen leverden een volkomen ontluisterend beeld op voor wat betreft de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de Nederlandse rechterlijke macht, waarbij de succesieve Joegoslavische burgers en hun in Nederland wonende verwanten een toevlucht zochten.

Alle technische procesrechtelijke trucs werden door opeenvolgende presidenten in kort geding, waarmee de Joegoslavische belanghebbenden te maken kregen, uit de kast gehaald.

Dit om de vorderingen van de Joegoslavische eisers niet alleen te kunnen afwijzen, maar ook om het hok van deze afwijzing ook nog eens zo grondig mogelijk dicht te timmeren.

Om maar vooral zo veel mogelijk veilig te kunnen stellen dat dat deze Joegoslavische eisers er met hun vorderingen in geen enkel opzicht aan te pas zouden zouden komen.

In de successieve korte gedingen volstonden de successieve presidenten er dan ook niet mee om de stellingen van eisers feitelijk te verwerpen, maar werd doorgaans op meerdere fronten tegelijk ook in één moeite door de toepasselijkheid van de ingeroepen rechtsregels ontkend. En, om het dan helemaal af te maken, werd dan vaak nog uitgesproken dat geen rechtstreeks beroep op deze rechtsregels zou kunnen worden gedaan. En zo timmerden de successieve presidenten het hok voor de afwijzingen van de vorderingen zo solide mogelijk dicht, in veel gevallen dus door een driedubbel slot aan te brengen.

In hun ijver om, op deze manier, de succesieve eisers hun successieve vorderingen zo absoluut en definitief mogelijk te ontzeggen, werd zelfs baarlijke juridische nonsens niet geschuwd.

Zoals bijvoorbeeld de uitspraak dat aan het recht op leven, zoals vastgelegd in het EVRM en het IVBPR, geen rechtstreekse werking zou toekomen, zodat daar door de Joegoslavische eisers geen beroep op zou kunnen worden gedaan.

De successieve rechters waarmee de successieve Joegoslavische eisers te maken kregen, wisten daarbij een klimaat van ijskoude vijandigheid te creëren.

Dit maakte het onvermijdelijk om de Haagse president te wraken.

De Amsterdamse President weigerde zelfs kort en goed om op redelijke termijn een zitting te beleggen, toen hem dat - de oorlog was toen in volle gang - gevraagd werd. Hij verwees eenvoudig naar de Haagse rechtbank, daar waar de Joegoslavische eisers hun wettelijk recht wilden effectueren om de Amsterdamse President te adiëren.

En terwijl de eerste de beste fabrieksbaas die een uitgebroken staking wil doen verbieden, meestal meteen al de volgende dag een willig presidentiëel oor wordt geboden, lieten de Amsterdamse en Haagse President de betrokken Joegoslavische eisers vaak domweg weken wachten, alvorens een zitting te beleggen. Terwijl rond mijn successieve eisers intussen dood en verderf werd gezaaid door onrechtmatig geweld van de zijde van gedaagden.

Aan alle kanten droop de onwil van rechtsprekend Nederland er af om werkelijk serieus, voortvarend en objectief te werk te gaan jegens de belangen van de successieve Joegoslavische eisers. Met een aantal beschamende en deplorabele juridische uitspraken als gevolg.

Had de rechter dan de eisen van de Joegoslavische eisers moeten inwilligen?

Ja, bij een werkelijk objectieve en onpartijdige rechtspraak zou dat de onvermijdelijke uitkomst zijn geweest.

De oorlog zelf, en tevens de wijze waarop die oorlog werd gevoerd, vormden de meest flagrante schending van het recht die maar denkbaar is.

En de gesel, die deze oorlog voor de successieve Joegoslavische eisers betekende - en nog betekent - bedong zonder meer dat de President daaraan, desgevraagd door de slachtoffers, een einde zou maken. Althans aan de Nederlandse deelname daaraan.

De successieve Haagse en Amsterdamse Presidenten hadden dus, op vordering van de successieve Joegoslavische eisers, Nederland uit de oorlog moeten houden en - later - uit de oorlog moeten halen.

Maar zij hadden daar doodeenvoudig geen zin in.

Laat vooral niet de gedachte postvatten dat zij de Staat en die Nederlandse politici en militairen die de verantwoordelijkheid dragen voor het onrechtmatige oorlogsgeweld daarmee een dienst hebben bewezen.

Want deze personen - Kok dus, en Van Aartsen en de Grave, maar ook anderen, zoals de betrokken nederlandse militairen - hebben zich, met deze presidentiële ruggesteun, vervolgens een rechtstreekse verantwoordelijkheid en individuele aansprakelijkheid op de hals gehaald voor het misdrijf tegen de vrede en voor de veelvoudige oorlogsmisdrijven die daarop van NAVO-zijde zijn gevolgd.

Die persoonlijke verantwoordelijkheid en individuele aansprakelijkheid, die zij zich op de hals hebben gehaald doordat de rechter hen hun gang liet gaan, zal hun alsnog blijven achtervolgen. Tot in lengte van dagen.

Juist vanmiddag zal officieel in de openbaarheid worden gebracht dat binnenkort de eerste processen tot schadevergoeding van start zullen gaan. Aangespannen door de slachtoffers van de NAVO-agressie en gericht tegen de verantwoordelijken persoonlijk.

Om te beginnen een proces tot schadevergoeding gevoerd door de tientallen slachtoffers van het NAVO-terreurbombardement tegen de RTS-studio in Belgrado en hun nabestaanden. Een gepatenteerd oorlogsmisdrijf, waar verder niets op af te dingen valt, maar dat nochtans door Kok en zijn kornuiten werd toegejuicht.

Kok en zijn mede-verantwoordelijke politieke vrienden kunnen op korte termijn de dagvaarding tegemoet zien.

Hen zal de rekening gepresenteerd worden.

Doordat de rechter steeds niet thuis gaf, konden zij van kwaad tot erger vervallen, met als afschuwelijk hoogtepunt de terreur-aanslag op de RTS, die de volle instemming kreeg van Kok, Van Aartsen en de Grave.

Dit zijn de gevolgen van het weigeren van een onafhankelijke opstelling door de successieve nederlandse Presidenten, toen hen om een onafhankelijke opstelling werd gevraagd.

Want dat zij hun onafhankelijkheid hebben prijsgegeven, is al op het eerste gezicht evident.

Zo'n overweging als in het bestreden vonnis luidende:

"Er bestaat geen reden om te twijfelen aan de stelling van gedaagde dan enkele civiele objecten per ongeluk zijn geraakt en dat het incidenten betreft",

is immers ongelooflijk.

Ongelooflijk en onvoorstelbaar in het licht van het verpletterende bewijsmateriaal dat toen al in overvloed was aangevoerd in de produktie "Aanvallen op niet-militaire doelen en dispro-

portioneel oorlogsgeweld", een decimeters dik dossier. Ontleend aan voor iedereen toegankelijke bronnen en van algemene bekendheid zijnde, toen al.

Na de uitspraak in eerste aanleg is de NAVO-terreur tegen civiele doelen nog wekenlang doorgegaan en zelfs nog steeds verder opgevoerd.

9. De aangerichte verwoestingen op burgerdoelen en de disproportionaliteit van het NAVO-oorlogsgeweld

Los van de RTS, het beeld dat door de NAVO structureel en op grote schaal oorlogsmisdrijven werden gepleegd door systematisch en onophoudelijk burgerdoelen aan te vallen, was toen al glashelder.

En nu, na eerst nog weken van voortgezette en zelfs nog verhevigde terreur tegen burgerdoelen, en na bijna een jaar van terugblik op het gebeurde tijdens de NAVO-oorlog, is het bewijs van de systematische oorlogsterreur tegen Joegoslaviëse burgerdoelen als methode van oorlogvoering tegen Joegoslavië werkelijk alles verpletterend.

De produkties 2 t/m 5, 10 en de paragrafen 7.11 en 7.12 in appel van prod. 1, die nu naar voren worden gebracht leggen hiervan een onuitwisbare getuigenis af.

Volgens de voorlopige assessment, op genomen als productie 2 bij appel - een definitieve is nog steeds niet opgemaakt - zijn 'enkele duizenden' burgers gedood en meer dan 6000 gewond als gevolg van de NAVO-terreuraanvallen; werden meer dan 30 ziekenhuizen en klinieken, die met name worden aangeduid, verwoest of beschadigd, meer dan 50 met name genoemde kerken en kloosters, 4 met name genoemde begraafplaatsen, 15 met name aangeduide cultuurmonumenten, waaronder enkele op de lijst van wereld-erfgoed. Voorts werden verwoest of ernstig beschadigd meer dan 300 scholen, universiteitsgebouwen en andere onderwijsgebouwen, meer dan 70 instellingen voor openbaar bestuur en openbare nutsbedrijven, meer dan 120 specifiek genoemde industrie-, handels- en productiebedrijven, 30 met name genoemde agro-industriële bedrijven, de gehele chemische en petro-chemische industrie van Joegoslavië, alsmede de opslagfaciliteiten hiervoor - dus ook b.v. alle fabrieken voor kunstmest -, 66 bruggen, 40 spoorwegcomplexen, treinstations, busstations, snelwegverbindingen en andere vitale openbaar vervoers- en infrastructurele voorzieningen.

Deze opsomming, ontleend aan productie 2, is verre van uitputtend. Productie 3 bevat nog een verdere opsomming van misdadige aanvallen op burger-voorzieningen door de NAVO.

Over de gevolgen voor het milieu als gevolg van de totale vernietiging van chemische en petro-chemische industrie van Joegoslavië heeft de UNEP een voorlopig rapport gemaakt.

De ernst van de gevolgen hiervan is zodanig dat de conclusies van dit rapport hier zijn opgenomen, en wel als productie 4. Daaruit blijkt dat als gevolg van het vrijkomen van giftige en schadelijke stoffen door de bombardementen op de chemische en

petro-chemische industrie, en door de reusachtige branden die daarvan het gevolg waren, acuut gevaar is ontstaan voor de gezondheid van de bewoners.

Op een aantal 'hot spots' zou 'de internationale gemeenschap' onmiddellijk moeten ingrijpen om de gevolgen te bestrijden, zo stelt de UNEP.

Maar 'de internationale gemeenschap' doet niks.

De hierboven in het kort weergegeven baaiërd van verwoesting van civiele doelen vond plaats gedurende meer dan 35.000 luchtaanvallen, uitgevoerd met meer dan 1000 oorlogsvliegtuigen en meer dan 200 helicopters. Daarbij werd meer dan 10.000 kruisraketten ingezet en meer dan 35.000 fragmentatiebommen gebruikt. In totaal werd meer dan 79.000 ton explosieven op Joegoslavië gegooid.

Lange tijd heeft de NAVO ons wijs trachten de maken dat met behulp van dit massieve geweld een grote overwinning zou zijn behaald op het Joegoslavische leger. Meer dan 50% van het legermaterieel van Joegoslavië zou daarbij zijn vernietigd. Inmiddels is deze NAVO-propaganda definitief ontmaskerd als de zoveelste grove leugen van NAVO-zijde. En wel door Newsweek, zoals ook in de paragrafen 7.8 t/m 7.10 van prod. 1, alsmede in prod. 10 is beschreven.

En nu ook door de Amerikanen officieel is erkend.

En zo staat nu dus vast dat, bij al dit NAVO-geweld, 78 dagen lang, niet meer dan 14 tanks zijn vernietigd, 18 pantservoertuigen en 20 stuks artillerie.

Dat is dus de militaire balans van het NAVO-oorlogsgeweld.

We zullen dit omrekenen naar getroffen burgers, uitgaande van 1000 burgerdoden en 6000 gewonde burgers, en naar verwoeste en beschadigde burgerdoelen van de verschillende categorieën.

Dan ontstaat het volgende beeld:

Voor iedere Joegoslavische tank, die door de NAVO werd uitgeschakeld, was meer dan 5 dagen bombarderen nodig met 1000 oorlogsvliegtuigen, waarbij dan, per uitgeschakelde tank, meer dan 70 burgers werden gedood en meer dan 425 burgers werden gewond, meer dan 2 ziekenhuizen werden verwoest of beschadigd, 1 cultuurmonument, meer dan 20 scholen of andere onderwijsgebouwen, meer dan 5 civiele nutsbedrijven, meer dan 10 industrie- en handelsbedrijven, 4 bruggen, 3 vitale infrastructuurele voorzieningen en 1/14e deel van de totale chemische industrie van Joegoslavië.

Per pantservoertuig dat door de NAVO werd uitgeschakeld was de dood en het verderf dat gezaaid werd onder de civiele bevolking en onder de voorzieningen, alsmede de bestaansvoorwaarden van de civiele bevolking, naar verhouding ongeveer hetzelfde. En tenslotte, ook voor elk stuk Joegoslavisch geschut dat de NAVO wist uit te schakelen, moest de Joegoslavische burgerbevolking een dergelijke absurde tol betalen.

Nimmer in de geschiedenis heeft er een oorlog plaatsgevonden, waarbij de tol die de burgerbevolking moest betalen naar rato

van de schade aangericht aan militaire doelen, ook maar in de enigszins vergelijkbaar was.

Ieder belangrijk stuk Joegoslavisch legermaterieel dat de NAVO, met behulp van 1000 oorlogsvliegtuigen, 10.000 kruisraketten, 35.000 fragmentatie-bommen en 79.000 ton explosieven wist te vernietigen, kostte gemiddeld 20 burgers het leven, veroorzaakte gemiddeld 120 gewonde burgers, vernietigde of beschadigde gemiddeld ongeveer 1 ziekenhuis of gezondheidsinstelling, 6 onderwijsgebouwen, 1,5 nutsbedrijf en 3 produktie- en handelsondernemingen, gemiddeld meer dan 1 brug en 1 vitale infrastructurale voorziening.

De oorlogsschade die aan Joegoslavië door de NAVO is toegebracht, wordt door westerse economische experts voorlopig getaxeerd op meer dan 100 miljard.

Dit betekent dat voor elk belangrijk stuk Joegoslavisch legermaterieel dat de NAVO wist te vernietigen, een bijkomende schade van 2 miljard werd aangericht aan de Joegoslavische civiele economie.

Als gevolg van deze baaierd van vernietiging werden 3 miljoen kinderen direct in gevaar gebracht, zo blijkt uit de assessment van prod. 2.

Dat betekent dat de NAVO, voor elk belangrijk stuk Joegoslavisch legermaterieel dat hij buiten gevecht wist te stellen, gemiddeld de levens van 500.000 kinderen in de waagschaal stelde.

De assessment vermeldt verder dat, als gevolg van de verwoesting van de Joegoslavische economie en infrastructuur, meer dan 600.000 mensen werkloos zijn geworden en meer dan 2,5 miljoenen burgers zonder inkomen zijn komen te zitten.

Dit betekent dat, omgerekend, voor elk belangrijk stuk Joegoslavische legermaterieel dat de NAVO wist te treffen, bijna 115.000 burgers werkeloos werden gemaakt en de NAVO gemiddeld bijna 400.000 burgers van hun inkomen beroofde.

Bij dit alles komt dan nog de onopgemaakte rekening van de gezondheidsschade voor de Joegoslavische burgerbevolking op lange termijn, als gevolg van de milieu-schade aangericht door de totale verwoesting van de Joegoslavische chemische industrie (zie prod. 4).

En als laatste moet daar nog bij worden opgeteld de lange termijn-effecten voor de gezondheid van de burgerbevolking, die zij te verwachten van het gebruik van verarmd uranium. Ik verwijs hiervoor uitdrukkelijk naar prod. 5.

In par. 7.8 van prod. 1 wordt voorts vermeld hoe het Joegoslavische leger vrijwel onaangetast Kosovo heeft verlaten.

En in par. 7.9 van prod. 1 wordt al aangegeven tot welke conclusie dit alles leidt.

Die gevolgtrekking is even eenvoudig als onontkoombaar: als het Joegoslavische leger vrijwel geen schram heeft opgelopen en als datzelfde Joegoslavische leger ook nog eens tijdens de NAVO-agressie het UCK in Kosovo volledig in de pan heeft gehakt, dan moet er een andere reden geweest zijn voor de

regering van Joegoslavië om tenslotte toch voor het NAVO-geweld te wijken en Kosovo prijs te geven, dan een militaire. Het kan dan niet anders zijn dan dat de prijs die de Joegoslavische burgerbevolking door de NAVO kreeg opgelegd, ondraaglijk was.

Dat is dan een omfloerste manier om aan te geven dat de NAVO door systematische en grootschalige terreur tegen de Joegoslavische burgerbevolking uiteindelijk zijn oorlogsdoel, de bezetting van Kosovo door de NAVO, heeft afgedwongen.

Door uitsluitend oorlog te voeren tegen de Joegoslavische burgerbevolking en aldus, in een ongeëvenaarde on-balans tussen getroffen civiele doelen (vele duizenden) en getroffen militaire doelen (52), een als zodanig in de krijgsgeschiedenis nimmer vertoonde vernietigingscampagne te voeren tegen de Joegoslavische burgerbevolking en diens bestaansmiddelen, heeft de NAVO het Joegoslavische leger Kosovo uit geterroriseerd.

Terwijl datzelfde Joegoslavische leger vrijwel geen schram opliep en in Kosovo op het UCK inmiddels een eclatante overwinning had behaald.

Waarbij bijzonder weinig burgerslachtoffers onder de Kosovaars-Albanese burgerbevolking te betreuren zijn geweest, in vergelijking tot soortgelijke contra-guerrilla oorlogen die elders in de wereld gevoerd werden.

Een buitengewone militaire prestatie.

Een en ander, zoals nader uiteengezet in de paragrafen 7.7., 7.8, 14.1 en 14.2 van prod. 1.

In het licht van dit alles is de overweging van de President:

"Er bestaat geen reden om te twijfelen aan de stelling van gedaagde dat enkele civiele doelen per ongeluk zijn geraakt en dat het incidenten betreft",

niet alleen eenvoudig absurd en bespottelijk. En een affront voor de waarheid en de werkelijkheid. Nee, het ligt hier precies andersom.

Het vonnis had op dit onderdeel moeten luiden:

"Er bestaat geen reden om eraan te twijfelen dat het NAVO-oorlogsgeweld systematisch en structureel is gericht tegen de burgerbevolking en tegen burgerdoelen en dat enkele militaire doelen per ongeluk zijn geraakt, hetgeen dan bij wijze van incident gebeurde."

10. Het bombarderen van civiele objecten als oorlogsmisdrijf

De laatste maanden tekent zich een ontwikkeling af, waarbij door politici van de NAVO-landen en door hoge NAVO-militairen in de media wordt besproken hoe het de onmiskenbare opzet was van de NAVO-strategie om, door een gerichte campagne tegen de Joegoslavische civiele de civiele infra-structuur, een 'overwinning' op Joegoslavië af te dwingen.

Steeds openlijker wordt daarbij het bombarderen van burgerdoelen als een aanvaardbaar en normaal oorlogsbedrijf voorgesteld.

Dergelijke uitlatingen hebben we inmiddels van de voormalig opperbevelhebber Clark, van de voormalig secretaris-generaal van de NAVO Solana, van Kok en van Van Aartsen en van hele reeksen andere politici van NAVO-landen en hoge NAVO-militairen mogen beluisteren.

Maar natuurlijk is en blijft het bombarderen van burgerdoelen onaanvaardbaar.

Uitsluitend militaire doelen mogen tot doelwit worden gemaakt.

En wat militaire doelen zijn, wordt omschreven in het tweede lid van artikel 52 van het Eerste Aanvullende Protocol bij de Verdragen van Genève: de aan te vallen objecten moeten - cumulatief - a) een daadwerkelijke bijdrage leveren tot de krijgsverrichtingen en het uitschakelen daarvan moet dan bovendien b) een duidelijk militair voordeel opleveren. Dat militaire voordeel moet tenslotte dan ook nog c) af te meten zijn naar de omstandigheden van dat moment.

En geen enkel redelijk denkend mens kan volhouden dat van de duizenden doelen, als beschreven in de produktie "Aanvallen op niet-militaire doelen en disproportioneel oorlogsgeweld", die al in eerste aanleg in het geding is gebracht, en die voorts zijn beschreven in de producties 2 t/m 5 in appel, gezegd zou kunnen worden dat deze a) een daadwerkelijke bijdrage leverden tot de krijgsverrichting, dat b) hiermee enig militair voordeel te behalen viel en dat c) dit voordeel ook nog eens was af te meten naar de omstandigheden van dat moment.

In feite heeft de NAVO, van het begin af aan, volstrekt niet de intentie gehad om een oorlog te voeren tegen Joegoslavië. Vanaf het allereerste begin is de intentie van de NAVO niet anders geweest dan om met kruisraketten en vanuit vliegtuigen op 12 kilometer hoogte, onbereikbaar voor de Joegoslavische luchtafweer, de economie en de bestaansvoorzieningen van de Joegoslavische bevolking systematisch in puin gooien. Totdat Joegoslavië Kosovo zou opgeven.

De intentie was, vanaf het eerste begin, om deze - voor de eigen gelederen volstrekt risico-loze - terreur-campagne, zelf onkwetsbaar hoog vanuit de lucht, voort te zetten tot dit doel bereikt zou zijn.

In plaats van militaire doelen werden daarom vrijwel uitsluitend burgerobjecten tot doelwit van de aanvallen gemaakt.

Daar waren die in totaal 35.000 luchtaanvallen van de NAVO, dag in dag uit, op gericht, niet op militaire doelen. Anders zouden er niet maar 14 tanks, 18 pantservoetstukken en 20 stuks artillerie vernietigd zijn.

Het aanvallen van burgerobjecten vormt een oorlogsmisdrijf, in strijd met o.a. artikel 52, eerste lid, Eerste Aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève.

Artikel 52 spreekt in dit verband duidelijke taal: ook daar waar sprake zou kunnen zijn van een twijfelgeval of een be-

paald object een civiel doel zou vormen of niet, mag het niet worden aangevallen, zo bepaalt het derde lid van dit artikel.

11. Het gebruik maken van verboden wapens en verboden methoden van oorlogsvoering - oorlog met naar verwachting langdurige milieuschade

Zoals al eerder door - thans - appellanten in de stukken naar voren is gebracht, zijn strijdmiddelen en - methoden waarvan kan worden verwacht dat zij het natuurlijke milieu zo schaden dat daardoor de gezondheid van de bevolking in gevaar wordt gebracht, verboden en vormt de toepassing hiervan een oorlogsmisdrijf. Zo bepaalt ook artikel 55 van Protocol I.

Dit betekent dat zowel het rücksichtslos platbombarderen van de chemische industrie van Joegoslavië, met de in prod. 4 vermelde gevolgen voor mens en milieu, als het gebruik van munitie met verarmd uranium, zoals uiteengezet in prod. 5, een schending vormen van de verbodsbepaling van artikel 55 Protocol I en mitsdien een oorlogsmisdrijf vormen.

Inmiddels zijn uitgestrekte landbouwgronden met gevaarlijke chemische stoffen besmet geraakt. Er komen vanuit Joegoslavië ook steeds meer meldingen van misgeboorten en misvormingen bij jonggeboren vee.

Over de bescherming die jegens het milieu ook in oorlogstijd in acht moet worden genomen, is overigens ook al een duidelijke rechterlijke uitspraak. En wel van het Internationaal Gerechtshof in de zaak betreffende rechtmatigheid van de bedreiging met en het gebruik van kernwapens:

"Het Hof merkt verder op dat artikel 35, lid 3, en artikel 55 van Aanvullend Protocol I voorzien in extra bescherming van het milieu. Gezamenlijk belichamen deze bepalingen een algemene verplichting om het natuurlijk milieu te beschermen tegen wijdverspreide, langdurige en ernstige milieuschade; en het verbod van methoden en middelen van oorlogsvoering die zijn bedoeld om dergelijke schade te veroorzaken of naar verwachting zullen veroorzaken;" (ad 31)

Van de schade die de massieve bombardementen op de chemische industrie en het gebruik van munitie met verarmd uranium naar verwachting op de lange duur zullen veroorzaken, heeft de NAVO zich geen snars aangetrokken.

12. Schending van de voorzorgsbepalingen van het Eerste Aanvullende Protocol

De NAVO heeft zich ook op geen enkel moment gedurende zijn terreurcampagne ook maar een snars aangetrokken van de voorzorgsmaatregelen, die zowel jegens de burgerbevolking als jegens burgerobjecten in acht moeten worden genomen, teneinde deze zoveel mogelijk te ontzien.

Als je doorlopend van 12 kilometer hoogte bombardeert en niet verder naar beneden durft te komen, uit vrees voor verliezen in de eigen gelederen, dan kan er natuurlijk geen sprake van zijn dat je "al het praktisch uitvoerbare" hebt gedaan om je "ervan te vergewissen dat de aan te vallen doelen geen burgers of burgerobjecten zijn", zoals artikel 57, tweede lid (a)(i) van Protocol I bedingt.

En is er evenmin sprake van dat "alle praktisch uitvoerbare voorzorgen" zijn genomen bij de methode van oorlogvoeren om "bijkomend verlies van mensenlevens onder de burgerbevolking, verwonding van burgers en schade aan burgerobjecten (...) tot het uiterste te beperken", zoals artikel 57, tweede lid (a)(i-i) dat voorschrijft.

Dat kan alleen als je lager naar beneden durft te komen. Maar daar had de NAVO het lef niet voor, duizenden dode en gewonde Joegoslavische burgers daarmee voor lief nemend, als hij zelf maar geen verliezen hoefde te incasseren.

Volstrekt ten onrechte spreekt de NAVO hier van 'collateral damage', daar waar eenvoudig sprake is van prima facie schending van deze artikel-onderdelen.

Er is ook in geen enkel opzicht sprake van geweest dat de NAVO zich enige beperking heeft opgelegd door af te zien van aanvallen die naar verwachting schade aan burgerobjecten zou kunnen opleveren, "in een mate die buitensporig zou zijn in verhouding tot het te verwachten tastbare en rechtstreekse militaire voordeel", zoals artikel 57, tweede lid (a) (iii) dat eist.

Wat immers het zogenaamde militaire voordeel geweest zou zijn van welk getroffen civiel doel dan ook, waarvan in de lange lijsten van de produktie "Aanvallen op niet-militaire doelen en disproportioneel oorlogsgeweld" in eerste aanleg en van de produkties 2 t/m 5 in appel sprake is, mag Joost weten.

Zo'n militair voordeel ontbrak te enene male, laat staan dat er sprake zou zijn geweest, in enig geval, van enig "tastbaar en rechtstreeks militair voordeel" !

En wanneer de NAVO tenminste de intentie gehad zou hebben om zich te houden aan het bepaalde onder b van het tweede lid van artikel 57 van Protocol I, en dus de aanvallen op de vluchtelingenkonvoien, treinen en bussen op tijd had afgelast, dan had dit honderden doden onder de burgerbevolking gescheeld. Door niet "al het praktisch uitvoerbare te doen om zich te vergewissen" (lid 2 (a)(i)), door niet "alle praktisch uitvoerbare voorzorgen te nemen" (lid 2 (a)(ii)), en door gewoon maar stomweg aan te vallen, ongeacht de mogelijke verliezen aan burgerlevens (lid 2 (a)(iii) en lid 2 b), op de vluchtelingenkonvoien, de treinen en de bussen die zijn getroffen, zijn honderden mensenlevens eenvoudig opgeofferd.

Bij de duizenden aanvallen die de NAVO gedurende deze terreuroorlog uitvoerde, waarbij ook de burgerbevolking getroffen zou kunnen worden - en veelvuldig ook daadwerkelijk werd getroffen -, hield de NAVO zich ook geen enkele maal aan het voorschrift van artikel 57, tweede lid c van het Eerste Aanvullende Protocol. Dat immers bepaalt dat bij aanvallen die "ook de burger-

bevolking zouden kunnen treffen, op effectieve wijze een waarschuwing vooraf (dient) te worden gegeven"

Dat gebeurde nooit en te nimmer.

Zou dit wel zijn gebeurd, dan waren honderden mensenlevens gespaard gebleven.

Het meest schrijnend speelde dit bij de nachtelijke terreuraanval op de RTS-studio in Belgrado.

Zou er, conform deze bepaling van humanitair oorlogsrecht, "op effectieve wijze gewaarschuwd zijn, dan had dit een ramp, die wat betreft het aantal verspilde mensenlevens gelijk was aan de recente ramp in Enschede, bespaard.

12. Disproportionaliteit van het NAVO-oorlogsgeweld als specifieke oorlogsmisdrijf

Natuurlijk was een zo grootscheepse en omvangrijke vernietiging van burgerlevens (meer dan 1000) en het aanrichten van verwondingen (meer dan 6000 gewonde burgers), alsmede het aanrichten van een dergelijke baaierd van vernietiging aan burgerdoelen, zoals vastgelegd in de producties in eerste aanleg en de producties 2 t/m 5 in appel, bovendien volstrekt disproportioneel.

Door de onvoorstelbare vernietiging die is toegebracht aan de Joegoslavische economie en samenleving, wordt het recht op een menswaardig bestaan aan de Joegoslavische bevolking ontnomen. Wellicht zelfs voor meerdere generaties.

Zowel in de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof inzake de rechtmatigheid van de bedreiging met en het gebruik van kernwapens als in de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof betreffende Nicaragua wordt uitdrukkelijk op het beginsel van proportionaliteit gewezen als een richtinggevend beginsel van humanitair oorlogsrecht.

In de Nicaragua-zaak overwoog het Hof in dit verband:

"Er bestaat een uitdrukkelijke regel die zegt dat zelfverdediging alleen maatregelen rechtvaardigt die proportioneel zijn met de gewapende aanval en noodzakelijk zijn om er weerstand aan te bieden, een regel die reeds lang gevestigd is in het internationale gewoonterecht."

(Militaire en para-militaire activiteiten in en tegen Nicaragua, ICJ-reports 1986, p 94, par.176)

Als zelfs bij het afslaan van agressie alleen die militaire maatregelen gerechtvaardigd zijn die noodzakelijk zijn om de aanval af te slaan, hoeveel te meer brengt het principe van proportionaliteit dan niet met zich mee dat terughoudendheid van wapengebruik geboden is in een situatie waarvan geen sprake is van gerechtvaardigde zelfverdediging !

De proportionaliteit van het gebruikte wapengeweld, dat dus in alle omstandigheden zo terughoudend mogelijk moet zijn, moet ook ook nog worden getoetst in het licht van 1) de rechtstreek-

se militaire effecten en 2) de gevolgen in termen van uiteindelijk bereikt resultaat.

Kijkend naar de rechtstreekse militaire effecten dan zien we dat ook in het kader van deze toetsing elke evenredigheid zoek is.

Duizenden burgerdoelen zijn beschadigd en vernietigd, duizenden burgers gedood en gewond en het hele land is tot de bedelstaf gebracht en kreupel gemaakt, om te bereiken dat een handvol militair materieel werd uitgeschakeld.

Disproportioneler wapengeweld is in dit opzicht nauwelijks voorstelbaar.

En wat is de uiteindelijke vrucht geworden van dit alles vernietigende wapengeweld?

Dat er in Kosovo, nu onder de facto NAVO-gezag, een maatschappelijke ordening tot stand is gekomen die vanuit humanitair perspectief veel mensonwaardiger is dan de maatschappelijke ordening die daar bestond voordat de NAVO zijn oorlogsgeweld over Joegoslavië bracht.

Dit dus nog afgezien van de blijvende verschrikkingen die de NAVO-oorlogsterreur over de rest van Joegoslavië heeft afgeroepen.

Onder het de facto gezag van de NAVO is Kosovo ontaard in een fascistische, racistische en vrijwel geheel etnisch gezuiverd gebiedsdeel. Waar de vertegenwoordigers van geen enkele minderheid ook maar een dag kunnen leven zonder in de meest letterlijke zin voor hun leven te moeten vrezen.

In par. 2.2, 7.13 t/m 7.23 en 14.7 van prod. 1, alsmede de producties 7 t/m 9 worden de vanuit humanitair gezichtspunt desastreuze ontwikkelingen in Kosovo nauwkeurig en gedetailleerd in beeld gebracht.

Het document "Days of Terror", een gedetailleerd overzicht van de vreselijke toestand in Kosovo voor de niet-Albanese bevolkingsgroepen, is te omvangrijk om in zijn geheel over te leggen, zodat volstaan is met een fragment hiervan.

Ruim 350.000 mensen van alle minderheidsgroepen, of het nu Serviërs zijn, Joden, zigeuners, Vlaken, Turken, Gorani of welke bevolkingsgroep dan ook, zijn inmiddels - onder toezicht oog van de NAVO-bezettingstroepen - verdreven. Bijna 2000 burgers van niet-Albanese minderheden zijn inmiddels, onder de facto NAVO-gezag, vermoord, gekidnapt en verdwenen, duizenden zijn gewond bij aanvallen.

In aanvulling op de cijfers van prod. 9, is het aantal geregistreerde aanslagen in Kosovo inmiddels gestegen tot 4369 en het aantal doden tot 930, terwijl het aantal personen dat is gekidnapt en verdwenen is opgelopen tot 855.

Zoals in prod. 1 al wordt aangegeven, vormde indertijd veel geringere slachtoffer-aantallen onder de Kosovaarse Albanezen voor de NAVO al aanleiding om de motoren van de NAVO-bommenwerpers op te starten en om moord en brand te roepen over de mensenrechten-schendingen in Kosovo.

Diezelfde stemmen zwijgen nu als het graf.

De conclusie is onontkoombaar: het door de NAVO aangerichte oorlogsgeweld is in alle opzichten volstrekt disproportioneel.

Ook in dit kader was er dus sprake van een oorlogsmisdrijf.

12. de onrechtmatigheid jegens appellanten

Van twee zaken weigert men in het Westen kort en goed besef op te brengen.

En in de kort geding-vonnissen vindt men die tendenzen terug.

Het eerste punt is dat oorlog, ook al is die voor de agressors risicoloos, voor de degenen die die oorlog wordt aangedaan een gesel is. En geen computer-spel.

En het tweede punt is dat ook voor Serviërs een oorlog die hen wordt aangedaan een gesel vormt. Een oorlog is vreselijk voor de betrokkenen, dus ook voor Serviërs.

In het racistische klimaat dat jegens Serviërs in het Westen is geschapen, schijnt het niet vanzelfsprekend te zijn dat deze waarheid als een koe ook voor Serviërs opgaat.

In alle gerechtelijke uitspraken tot nu toe klinkt deze afreuzende tendens door: de rechters achten het niet vanzelfsprekend en 'hineinverstandend' dat de Joegoslavische burgers, die zich tot hen wendden, door de verschrikkingen van de oorlog ook persoonlijk diep werden geraakt.

In alle kort geding-uitspraken buitelen de successieve presidenten over elkaar heen bij het stellen dat zij niet overtuigd zijn van de ellende die de oorlog nu juist ook voor de Joegoslavische eisers, die zich tot hem gewend hebben, betekent.

Alsof die ellende in een oorlog niet een gegeven vormt voor alle betrokkenen.

Alsof enig President ooit in redelijkheid, bijvoorbeeld na een bombardement op Rotterdam, tegen Rotterdamers die dan bij hem zouden komen om herhaling te voorkomen, zou kunnen zeggen: "ja, maar ik ben er niet overtuigd dat jullie persoonlijk hierdoor geschaad zijn" !

Het zou onvoorstelbaar zijn dat een Nederlandse rechter zo iets zou zeggen, als het om Rotterdamers zou gaan bij een bombardement op Rotterdam.

Maar als het gaat om tienduizenden bombardementsaanvallen op Joegoslavië, en de slachtoffers zijn Serviërs, dan draaien Nederlandse Presidenten daar hun hand niet voor om !

Nogmaals, oorlog is een gesel voor alle betrokkenen, ook als die tegen Serviërs gevoerd wordt. En niet alleen als b.v. Rotterdam wordt gebombardeerd, maar evenzeer als b.v. Belgrado wordt gebombardeerd. Wat niet maar twee dagen gebeurde, zoals indertijd op Rotterdam, maar 78 dagen onafgebroken.

Zo komt een dergelijke van de elke empathie gespeende houding, juist als het om Serviërs gaat, ook tot uitdrukking in het onderhavige bestreden vonnis.

Namelijk daar waar onder 3.1. overwogen wordt dat ook de intensivering van de luchtaanvallen niet betekent dat voor de Joegoslavische eisers persoonlijk het recht op leven bedreigd wordt.

Dit is dan op zijn zachtst een merkwaardig standpunt. In een situatie waarin over hele land onafgebroken wordt gebombardeerd middels tienduizenden luchtaanvallen. Waarbij dan inmiddels 'enkele duizenden' burgerslachtoffers zijn gevallen en ruim 6000 gewonden onder de burgerbevolking. Een situatie waarin iedere burger in het land dus dagelijks de kans loopt bij de volgende slachtoffers te behoren. Een situatie bovendien waarin twee van de Joegoslavische eisers voor het Joegoslavische leger zijn opgeroepen en dus rechtstreeks tot de doelgroep behoren waar de NAVO op mikt om te liquideren !

En onder 3.2., waar overwogen wordt dat "eisers geen concrete omstandigheden stellen waaruit volgt dat er ten opzichte van hen persoonlijk sprake zou zijn van een schending van het humanitaire recht", alsmede onder 3.3., waar wordt gesteld dat: "Wil van disproportionaliteit sprake zijn, dan dienen eisers op zijn minst aannemelijk te maken dat ook ten opzichte van hen persoonlijk sprake is van disproportioneel oorlogsgeweld."

Alsof, als je als burger volop in het meest barbaarse oorlogsgeweld wordt gedompeld van een volstrekt onevenredige schaal, daar niet ook individueel en als persoon zonder meer rechtstreeks de dupe van bent. Bovendien: eisers hebben wel degelijk aangegeven hoezeer zij als persoon en individueel van deze NAVO-agressie de dupe zijn.

Zo wordt al in de inleidende dagvaarding gesteld, onder 17, dat het land van eisers, hun op geld waardeerbare belangen in dat land en hun bestaansvoorwaarden worden vernietigd, hun eigendommen worden aangetast of bedreigd en zelfs hun leven voortdurend in de waagschaal is. Wordt onder 18 gewezen op het feit dat twee eisers zijn opgeroepen voor het leger, met alle risico's van dien en wordt onder 19 gesteld dat niet in Joegoslavië woonachtige eisers niet behoeven te dulden dat het leven, de eigendommen en andere mensenrechten en subjectieve rechten van hun familieleden, verwanten en landgenoten, alsmede hun eigendommen en op geld waardeerbare belangen in de FRY worden aangetast en bedreigd als gevolg van de onrechtmatige aanvallen.

Voorts is bij pleidooi in eerste aanleg uitvoerig stilgestaan bij de afschuwelijke gevolgen van de bombardementen voor de Joegoslavische bevolking als geheel en tevens bij wat dit voor voor verschillende categorieën van de bevolking in het bijzonder betekent. Op sociaal en economisch gebied, op het gebied van bestaansvoorwaarden op langere termijn, wat betreft de gezondheidszorg, wat betreft de maatschappelijke kansen van hun kinderen, het psychische leed en de geestelijke schade die door de oorlog wordt aangericht. Op al deze terreinen worden zware slagen toegebracht, die iedereen in Joegoslavië raken. 6

pagina's van het pleidooi in eerste aanleg zijn hieraan gewijd (blz. A t/m F).

Wanneer de rechter eventueel van oordeel zou zijn dat, als bepaalde onrechtmatige gevolgen niet slechts een paar mensen raken, maar een dergelijke schaal-grootte hebben dat iedereen daardoor wordt gedupeerd, er geen sprake meer zou zijn van 'persoonlijke en geïndividualiseerde gevolgen' in juridische zin, dan slaat hij de plank volkomen mis.

Vertaald naar een situatie als b.v. de ramp in Enschede zou dit betekenen dat als een paar burgers door een explosie als daar heeft plaatsgevonden getroffen zouden worden, deze daar in rechte tegen zouden kunnen opkomen, maar als iedereen in Enschede hiervan schadelijke gevolgen zou hebben ondervonden, zij daartegen niet op grond van onrechtmatige daad zouden kunnen ageren.

Zo'n uitkomst zou natuurlijk absurd zijn.

De Staat heeft dit balletje al eens opgeworpen voor het Mensenrechten Comité in Genève, toen het ging om de eventuele gevolgen van kernwapengebruik. De Staat stelde toen dat de klacht van de tegen kernwapens agerende eisers alleen al moest worden verworpen omdat de gevolgen van eventueel kernwapengebruik iedereen zouden treffen, zodat van 'geïndividualiseerde gevolgen' geen sprake zou zijn.

Het Geneefse Mensenrechten-Comité overwoog toen in zijn vonnis:

"The Committee has considered the claim of the State party that the communication is in fact an actio popularis. The Committee notes that, provided each of the authors is a victim within the meaning of Article 1 of the Optional Protocol, nothing precludes large numbers of persons from bringing a case under the Optional Protocol. The mere fact of large numbers of petitioners does not render their communication an actio popularis, and the Committee finds that the communication does not fail on this ground."

U vindt deze uitspraak aan mijn pleitnota gehecht.

Van een drietal appellanten geef ik hier niettemin, gedupeerd als zij zijn door de oorlog in de hierboven nader omschreven zin, tot slot ten overvloede nog een aantal specifieke gevolgen:

Dedovic

Haar echtgenoot werkte voor de oorlog in Montenegro als onderhoudsmonteur in een grafisch bedrijf en kwam elk weekend naar huis. Tijdens de bombardementen kwam hij op een bepaald moment weer naar huis in Belgrado en ging op zoek naar zijn vrouw en 3 kinderen die inmiddels ergens in een schuilkelder verbleven. Hij parkeerde zijn auto in de buurt van het gebouw van de Socialistische Partij omdat zijn zuster daar in de buurt woont. De volgende dag was het gebouw weg en zijn auto weg. Gebombardeerd. Verlies van zijn auto betekende ook verlies van zijn werk in Montenegro.

Zijn gezin met 3 kinderen heeft maandenlang in een schuilkel-
der gebivakkeerd. De kinderen zijn allemaal zwaar getraumati-
serd door de bombardementen, hetgeen zich uit in angsten,
huilpartijen en andere emotionele stoornissen. De jongste is
nu bijna anderhalf jaar, maar spreekt nog steeds geen woord en
maakt er ook geen aanstalte toe.
Het gezin leeft nu van hulp van een familielid in Nederland.

Milanovic

Werkte bij een auto-verkoopbedrijf annex garage als automon-
teur bij een kleine zelfstandige. Als gevolg van bombardemen-
ten stortte het dak van het bedrijf op twee plaatsen in, waar-
door de auto's die zich daar bevonden vernietigd werden en het
gebouw onbruikbaar werd. Zowel hijzelf als zijn werkgever
zijn nu werkloos en zonder inkomen. Van de vernielde garage
zijn foto's beschikbaar op de zitting.

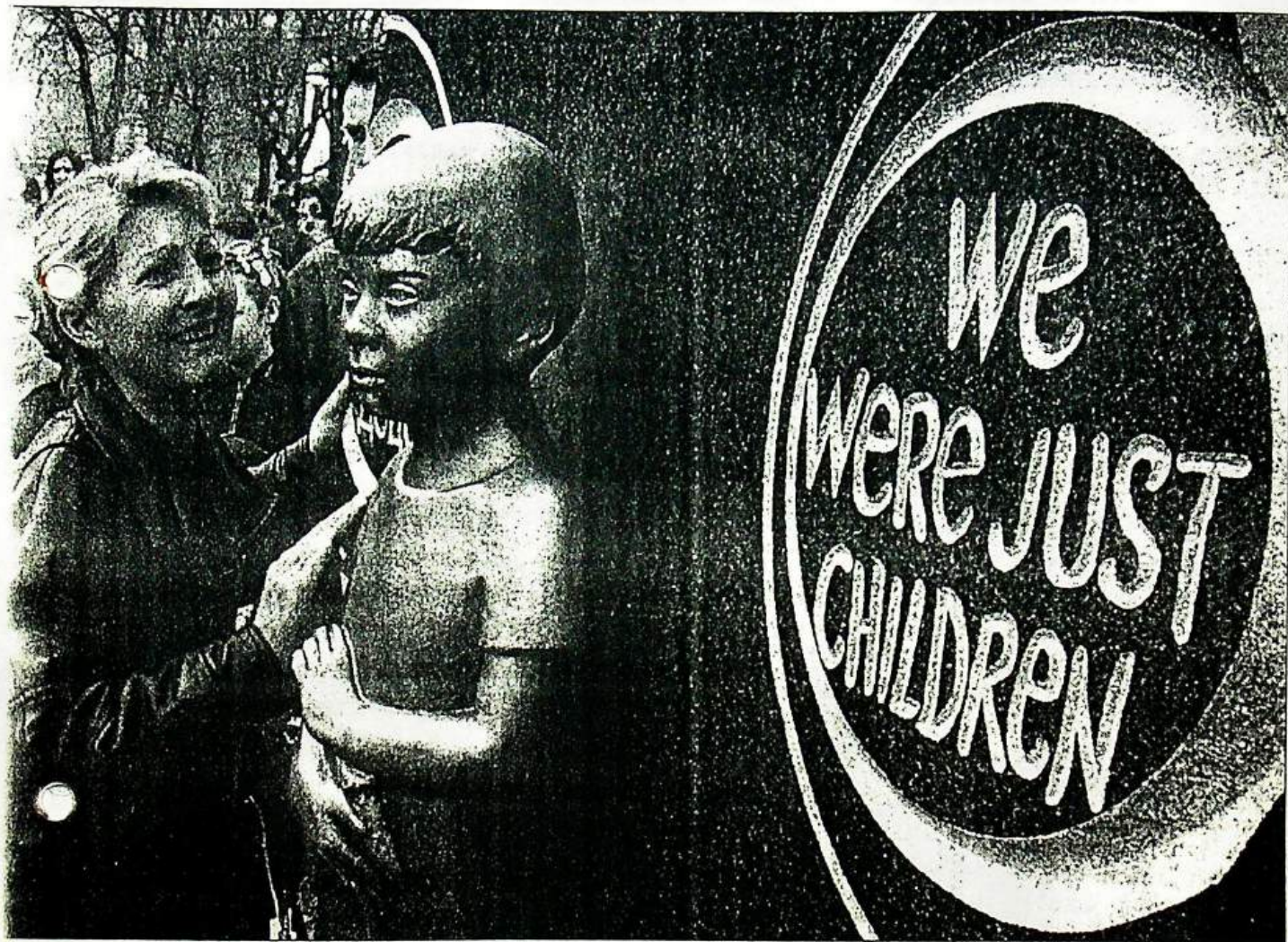
Teotilovic

Heeft een gezin met 4 kinderen, waarvan de oudste dochter
studeerde in Belgrado. Werkte in de machinefabriek Krusik als
metaalbewerker. Behalve zijn gezin onderhield hij ook zijn
ouders. Sinds de fabriek werd gebombardeerd zijn 8000 gezinnen
zonder werk komen te zitten en inkomen te zitten, waaronder
hij en zijn gezin. Zijn dochter heeft haar studie in Belgrado
moeten afbreken. Het gezin is nu totaal zonder middelen van
bestaan. Voor de andere schoolgaande kinderen ontbreken de
schoolbenodigdheden. Hun enige bestaansbron is nu de opbrengst
in natura van een stuk grond van de familie.
Appellant laat vragen: "Hoe zouden de NATO-leiders zich voelen
als hun kinderen niet meer naar school zouden kunnen gaan en
er niet meer genoeg geld voor voedsel was in hun gezin ?"

Met conclusie tot toewijzing van de vorderingen

N.M.P. Steijnen

24-3-2000

Een vrouw huilt terwijl zij het gisteren in Belgrado onthulde beeld aanraakt dat moet herinneren
in de kinderen omgekomen bij de NAVO-bombardementen op Servië die een jaar geleden begon-
en.

Foto AP

Heden, de zesentwintigste maart negentienhonderd negenennegentig,
op verzoek van :

1. Aleksandar Danikovic, wonende te Belgrado, Republiek Servië;
2. Radomir Zivkovic, wonende te Belgrado, Republiek Servië;
3. Vladimir Kostic, wonende in Jagodina, Republiek Servië;
4. Filip Gavric, wonende in Belgrado, Republiek Servië;
5. Vlasta Djurina, wonende te Pristina, Republiek Servië;
6. Goran Vasic, wonende te Pristina, Republiek Servië;
7. Milorad Seslija, wonende te Ajvalija, Republiek Servië;
8. Mija Seslija, wonende te Ajvalija, Republiek Servië;
9. Mile Migailovic, wonende te Vucak, Republiek Servië;

te dezer zake woonplaats kiezende te 's-Gravenhage aan de Valkenboslaan
72, ten kantore van mr. A.B.B. Beelaar, die tot procureur wordt gesteld.

heb ik,

Caroline Christien Agnes de Winter, als toegevoegd-kandidaat deurwaarder
werkzaam ten kantore van Johannes Helenus Hubertus Heger,
deurwaarder bij de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage,
kantoorhoudende te 's-Gravenhage aan de Bezuidenhoutseweg 115
en mitsdien beiden ten deze woonplaats hebbende aldaar,

krachtens mij verstrekte mondelinge last van de E.A. Heer President
van de Arrondissementsrechtbank te Den Haag,

IN KORT GEDING GEDAGVAARD :

Ministerie van Defensie en
Ministerie van Buitenlandse Zaken

i. de STAAT DER NEDERLANDEN, zetelend te 's-Gravenhage aan de Kazerne-
straat 52, ten parkette van de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der
Nederlanden, aldaar mijn exploit doende, sprekende met en afschrift
deze latende aan : Mw. A.E. Toet, aldaar werkzaam

voor elk Ministerie een

f.i.

OM :

op maandag negenentwintig
tig des morgens om 9 uur

maart negentienhonderd negenennegen-
te verschijnen ter terechtzitting

van de President van de Arrondissementsrechtbank te Den Haag, alsdan rechtdoende in kort geding, gehouden wordende in het Paleis van Justie aan de Prins Clauslaan 60 te Den Haag;

Met aanzegging dat bij verschijnen ter vermelde terechtzitting een vast recht zal worden geheven van f 400,00

TEN EINDE :

namens mijn verzoekers als eisers te horen concluderen :

1. Aangezien de Staat der Nederlanden - in samenspraak met de NAVO-landen op dit punt - wel stelt dat het gebruik van oorlogsgeweld jegens de Federale Republiek Joegoslavië (FRY) een juridisch deugdelijke grondslag zou hebben, doch dit geenszins aantoot of zelfs maar aannemelijk maakt;
2. Aangezien de Staat immers niet verder komt dan de stelling dat gebruik van geweld jegens de FRY voor legitiem moet worden gehouden, aangezien de FRY geen gevolg geeft aan resolutie 1199 van de Veiligheidsraad, waarin wordt uitgesproken dat Hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties op de situatie met betrekking tot Kosovo van toepassing is;
3. Aangezien op geen enkele wijze valt in te zien hoe hieruit een besluit van de Veiligheidsraad valt te destilleren dat opdracht zou geven of zou machtigen tot het gebruik van oorlogsgeweld tegen de FRY en daarmee tegen eisers;
4. Aangezien naar volkenrechtelijk gewoonterecht van dwingende aard het gebruik van geweld jegens andere staten - en daarmee tegen eisers - verboden is;
5. Aangezien het hier gaat om een norm van ius cogens, zodat een schending hiervan behoort tot de zwaarste inbreuken op de rechtsorde die maar voorstelbaar zijn;
6. Aangezien deze norm ook bekend staat als het agressieverbod, dan wel het non-interventiebeginsel;
7. Aangezien deze gewoonterrechtelijke norm - volkenrechtelijk gewoonterecht is overigens rechtstreeks toepasbaar door de Nederlandse rechter, hetgeen zeker geldt voor normen van ius cogens, die overal en

- te allen tijde dienen te worden gehandhaafd - is opgenomen in een aantal verdragen en met name ook tot uitdrukking wordt gebracht in de aanhef van Protocol I bij de Verdragen van Genève (Trb. 1980, 87) en in artikel 3 van Protocol II bij diezelfde Verdragen (Trb. 1980, 88);
8. Aangezien het gebruik van geweld jegens een andere staat - en dus ook tegen eisers - een misdrijf tegen de vrede vormt in de zin van artikel 6 van het Handvest van Neurenberg (Stort 1946, 18) en dit artikel elkeen aansprakelijk stelt die bij een dergelijk misdrijf is betrokken, hetgeen evenzeer bevestigt dat deze norm van ius cogens zich tot een ieder richt;
 9. Aangezien in artikel 15 lid 2 EVRM wordt bepaald:
"De voorafgaande bepaling staat geen enkele afwijking toe van artikel 2, behalve in geval van dood als gevolg van rechtmatige oorlogshandelingen." ;
 10. Aangezien hieruit valt af te leiden dat het doden van mensen middels onrechtmatig oorlogsgeweld een inbreuk vormt op het recht op leven, als gewaarborgd in artikel 6 BUDO-Verdrag en artikel 2 EVRM;
 11. Aangezien dan het opzettelijk doden van mensen middels onrechtmatig oorlogsgeweld moet worden beschouwd als moord en het ondernemen van pogingen daartoe als poging tot moord;
 12. Aangezien dit dan geldt voor combattanten en non-combattanten gelijkelijk;
 13. Aangezien eisers zijn militairen in werkelijke dienst, die deel uitmaken van het Joegoslavische leger;
 14. Aangezien thans openlijk het doel is het aantasten van de gevechtskracht van het Joegoslavische leger middels het fysiek uitschakelen van militairen van dit leger;
 15. Aangezien dit neerkomt op pogingen om ook eisers te doden of te verwonden;
 16. Aangezien eisers niet van de Nederlandse Staat behoeven te dulden dat deze pogingen onderneemt om hen opzettelijk van het leven te beroven, dan wel lichamelijk letsel toe te brengen middels dit onrechtmatige oorlogsgeweld;
 17. Aangezien bij vonnis van 18 maart 1999, KG nummer 99/69 onder 4.4. door de President van de Haagse Rechtbank wordt overwogen dat in de desbetreffende procedure de feitelijke situatie waarin het recht op

18. leven aan de orde zou zijn, "zich niet voordoet";
19. Aangezien, wat daar ook van zij, ten tijde dat dit kort geding werd gevoerd er nog geen sprake was van daadwerkelijk oorlogsgeweld, doch nu wel. Zodat nu, zeker voor eisers, die als doelwit gelden van dit oorlogsgeweld, hun recht op leven rechtstreeks in het geding is en thans de feitelijke situatie waarin deze bepaling van toepassing is zich zonder meer wél voordoet;

MITSDIEN :

de President van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage wordt verzocht om bij vonnis, uitvoerbaar bij voorraad, de Staat der Nederlanden te bevelen om zich met onmiddellijke ingang te onthouden van (deelname aan) verder oorlogsgeweld tegen de Federale Republiek Joegoslavië, alsmede de NAVO-bondgenoten er terstond van in kennis te stellen dat Nederland zich van verder geweld jegens de Federale Republiek Joegoslavië onthoudt, met veroordeling van de Staat in de kosten van het geding.

De kosten van deze dagvaarding zijn voor mij, deurwaarder, f

4035
- 17,40
4-
10,15

7199
1258
10440

[Handwritten signature]

PRESIDENT RECHTBANK ' -GRAVENHAGE

kort geding

29 maart 1999

DANIKOVIC e.a. / STAAT DER NEDERLANDEN

Pleitnotities Mr. N.M.P. Steijnen

1. Grootscheepse veelvoudige schendingen van het internationaal recht

Voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog wordt in Europa een soeverein land aangevallen met oorlogsgeweld.

Die rol hadden we altijd Rusland toegedacht, als het ooit zo ver zou komen, maar het agressie-potentieel van de zich democratisch noemende NAVO-landen, waaronder ons land, is blijkbaar veel groter. Als een stel dolgeworden honden hebben zij zich op Joegoslavië gestort, alles wat naar internationaal recht en internationale rectorde riekt terzijde stotend.

Honderden, misschien al duizenden slachtoffers hebben zij tot nu toe op hun geweten en de vernietigingscampagnes gaan door.

Wat wil de NAVO, en dus ook de Staat, nu eigenlijk, behalve een blijkbaar pathologische vernietigingsdrift botvieren tegen een soeverein land ?

Zijn zin krijgen, zullen we de Staat straks horen betogen. Als Joegoslavië de Rambouillet-voorstellen tekent, dan is het ook afgelopen met het oorlogsgeweld, zo wordt verzekerd.

Wil Joegoslavië dat, Rambouillet tekenen ? Dat willen ze helemaal niet ! En dus worden pogingen ondernomen om hen dit met geweld door de strot te wringen. Kan niet schelen hoeveel geweld.

Mag dat ? Dat mag helemaal niet.

Stel nu dat Joegoslavië voor het geweld bezwijkt en het Rambouillet-pakket tekent. Dan is dat accoord volstrekt nietig - void, zoals de Engelsen dat zo treffend zeggen, leeg, non-existent, nietig.

Waarom ? Beschaafde staten worden verondersteld elkaar onderling geen verdragen met geweld af te dwingen. Zo behoren beschaafde staten dus niet te handelen.

Artikel 52 van het Weens Verdragenverdrag bepaalt dan ook :

"Elk verdrag is nietig, waarvan de totstandkoming is bereikt door bedreiging met of gebruik van geweld in strijd met de beginselen van het volkenrecht, neergelegd in het Handvest van de Verenigde Naties".

De NAVO-landen, en dus ook de Staat, lappen dit aan hun laars. Ze proberen tóch met geweld Joegoslavië een accoord op te leggen. Een accoord dat dus al op voorhand nietig is.

Wat bepaalt het Handvest op dit punt ?

Het Handvest van de Verenigde Naties bepaalt in artikel 2 lid 4 :

"In hun internationale betrekkingen onthouden alle Leden zich van bedreiging met of het gebruik van geweld tegen de territoriale integriteit of de politieke onafhankelijkheid van een staat, en van elke andere handelwijze die onverenigbaar is met de doelstellingen van de Verenigde Naties".

Is die bepaling duidelijk ? Die is glashelder. Trekken de Staat en zijn NAVO-rotgezellen zich daar iets van aan ? Geen barst. Een grootscheepse oorlog tegen een soeverein land is gestart, na maandenlange dreigementen, evenzeer in strijd met dit artikel van het Handvest.

Voor elke oorlog worden altijd fraai klinkende voorwendselen gegeven. Zo ook voor deze agressie-oorlog van de Staat. Het heet dan, dat de NAVO, en dus ook de Staat, wel tussenbeide moest komen vanwege de interne oorlog in Kosovo. Daar woedt een burgeroorlog ? Mag dat, dat geheel ongevraagd tussenbeide komen in een burgeroorlog in een soeverein land ? Nee. En als het nou gaat onder het mom van een einde maken aan ernstige schending van de mensenrechten, mag het dan ? Ook niet. Dat is een strijd met het non-interventie beginsel, een beginsel van ius cogens, d.w.z. een zodanig fundamentele rechtsnorm dat die overal en altijd geldt en nimmer mag worden geschonden.

Waar staat dat van het ius cogens en zo ? In art. 53 van het Weens Verdragenverdrag. Daarin wordt bepaald dat :

"(...)een dwingende norm van algemeen volkenrecht (is) een norm die aanvaard en erkend is door de internationale gemeenschap van Staten in haar geheel als een norm, waarvan geen afwijking is toegestaan (..)"

Hoe weten we zeker dat het agressie-verbod en het interventie-verbod behoren tot het *ius cogens*. Omdat daarover unanimiteit bestaat bij alle volkenrechtsgeleerden, zoals blijkt uit de literatuurverwijzingen en citaten, die ik aan mijn pleitnota heb gehecht.

Trekt de Staat er zich iets van aan dat het hier om normen van *ius cogens* gaat ? Helemaal niets. Het volkenrecht kan wat hem betreft de boom in, nu het agressiepad is gekozen.

Ook dat dit ook nog eens een keer expliciet wordt uitgesproken in het Tweede Aanvullende Protocol bij de Verdragen van Genève, met name in artikel 3 :

"2. Geen enkele bepaling van dit Protocol mag worden ingeroepen als rechtvaardiging van een interventie, rechtstreeks of niet rechtstreeks, om welke reden ook, in het gewapend conflict of in de interne of externe aangelegenheden van de Hoge Verdragsluitende Partij op wier grondgebied dat conflict plaatsvindt."

Protocol II bij de Verdragen van Genève gaat juist over de bescherming van burgers in niet-internationale gewapende conflicten. En toch bevestigt artikel 3 nog eens expliciet de norm van volkenrechtelijk gewoonterecht van *ius cogens*-karakter die hier geldt, namelijk het interventie-verbod. Geen van de mensenrecht-schendingen als bedoeld in dit Protocol II mogen worden gebruikt als rechtvaardiging voor een interventie in een burgeroorlog.

Joegoslavië en Nederland behoren beide tot de Hoge Verdragsluitende Partijen en hebben beide dit verdrag geratificeerd.

Trekt Nederland zich hier iets van aan ? Niets, alsof het een vodge papier is.

En zo stampen de Staat der Nederlanden en de overige NAVO-landen als een kudde dolle olifanten door de porseleinkast van het volkenrecht.

Daarmee duidelijk makend dat de grens tussen de rechtsstaten die ze pretenderen te zijn - maar dus volstrekt niet zijn - en wat zij plegen aan te duiden als schurkenstaten naar nu blijkt flinterdun is.

2. de ingetreden oorlogstoestand als novum

Joegoslavië als soeverein land wordt nu met grootscheeps geweld aangevalen, o.a. door agressor Nederland.

Eisers in dit k.g., allen in deze oorlogstoestand gemobiliseerde soldaten, vrezen voor hun leven als gevolg van dit NAVO-oorlogsgeweld, waaraan Nederland meedoet. Het gaat hier om bijzonder laffe aanvallen, gebruik makend van het enorme technologische overwicht dat de NAVO heeft. Tegen

kruisraketten, die zomaar uit de hemel komen vallen op de kazerne waar je gelegerd bent, is geen kruit gewassen. Laf, want degenen die ze afschieten, lopen zelf geen enkel risico.

Eisers wenden zich thans tot de Nederlandse rechter om rechtsbescherming te zoeken tegen het onrechtmatige oorlogsgeweld van Nederland in NAVO-verband.

De oorlogstoestand die nu is ingetreden vormt een nieuwe ontwikkeling - een novum - ten opzichte van de toestand die aan de orde was in het vonnis van 18 maart j.l.

Toen dreigde er oorlogsgeweld van Nederland in NAVO-verband, nu is dat oorlogsgeweld een feit.

Het geweld van de NAVO moet volkenrechtelijk worden toegerekend aan de verschillende lidstaten, want de NAVO als supra-nationale organisatie bestaat niet. Alle geweld en de gevolgen daarvan van alle afzonderlijke staten komt daarbij voor verantwoordelijkheid van iedere staat op zich. Dat wil zeggen dat Nederland ten volle aansprakelijk is voor elke misdaad die in dit verband onder NAVO-vlag wordt begaan.

Dit principe wordt ook tot uitdrukking gebracht in het advies van de Raad van State van 27 november 1985 inzake de kruisraketten (prod. 16 in de klapper):

"Geconstateerd kan dan ook worden dat Nederland reeds meer dan vijftwintig jaar betrokken is bij én medeverantwoordelijkheid draagt voor de opstelling van geïntegreerde defensieplannen die mede het gebruik van kernwapensystemen in daarin voorziene gevallen insluiten, en bijgevolg mede aansprakelijk is te stellen voor een gebruik van kernwapens in bondgenootschappelijk kader. Als participant in de geïntegreerde NAVO-structuur kan Nederland - daarop heeft de Raad in zijn eerder advies reeds gewezen - zich, ook zonder plaatsing van kruisvluchtwapens op zijn grondgebied, aan deze medeverantwoordelijkheid niet onttrekken".
(ad 15)

Wat betreft de aard en karakter van de NAVO wordt voorts verwezen naar wat daarover in de conclusie van eis in de zaak van 18 maart wordt gezegd.

De uitspraak in kort geding van 18 maart j.l. keek, zo is tenminste de indruk, niet verder dan de juridische situatie die bestond toen er alleen nog door de NAVO, en dus ook Nederland, werd bedreigd met oorlogsgeweld. En bevat in dit opzicht, vanuit deze optiek, geen bindende uitspraken over de juridische toestand die is ingetreden nu daadwerkelijk geweld wordt gebruikt en pogingen om met louter dreigen doelen te bereiken, hebben gefaald.

Een novum dus, en een nieuwe juridische situatie ter beoordeling.

Op de uitspraak van 18 maart kom ik nog terug, maar nu eerst dit.

3. kernvraag is: gaat het hier om "lawful acts of war" of "unlawful acts of war"

Dat is dus de kernvraag waar we nu voor staan.

Zou het gaan om "lawful acts of war" ("LAW"), dan vormen militairen een gerechtvaardigd doelwit van de toegepaste oorlogshandelingen en zijn pogingen om hen, als combattanten, uit te schakelen, in principe volkomen gelegitimeerd? Indien tenminste geen verboden wapens of verboden methoden van oorlogsvoering worden toegepast en geen disproportioneel geweld wordt toegepast.

Combattanten, als eisers in dit kort geding, vormen dus in principe bij "LAW" een logisch en legitiem doel.

Wat non-combattanten betreft, vooral dus burgers, die mogen bij "LAW" niet tot doelwit worden gemaakt. Maar zij hebben wel te accepteren dat zij bij "LAW" zijdelings, d.w.z. bij wijze van "collateral damage", toch het slachtoffer worden.

In artikel 15, tweede lid, EVRM wordt dit tot uitdrukking gebracht: als burgers onopzettelijk worden gedood als gevolg van "LAW", dan hebben zij dat maar te accepteren en dan is er geen sprake van een schending van hun recht op leven.

Totaal anders zijn de rechtsgevolgen in een situatie van "unlawful acts of war" ("ULAW")

In dat geval vormt dergelijk oorlogsgeweld ipso facto een misdrijf tegen de vrede, d.w.z. een misdrijf van de zwaarst denkbare categorie, vallend onder het Handvest van Neurenberg, waarvoor in principe onbeperkte persoonlijke en individuele aansprakelijkheid bestaat voor iedereen die daarbij in welk opzicht dan ook is betrokken, en waarvoor geen verjaringstermijn bestaat, zoals voor gewone misdrijven wel het geval is.

Of het nu gaat om militairen of burgers, voor beide categorieën geldt gelijkelijk dat "ULAW" jegens hen verboden zijn en volstrekt onrechtmatig.

Worden burgers - onopzettelijk - gedood als gevolg van "ULAW", d.w.z. bij wijze van "collateral damage", dan is er sprake van dood door schuld van al al degenen die hiervoor verantwoordelijk zijn, de opdrachtgevers, zowel als de uitvoerders.

Pogingen om militairen fysiek uit te schakelen, zoals nu door Nederland in NAVO-verband worden ondernomen jegens mijn eisers - bij "LAW" een op zichzelf gerechtvaardigd streven - zijn dan eveneens volstrekt onrechtmatig en, gelet op het opzettelijke karakter hiervan, gelijk te stellen met poging tot moord.

Voor beide categorieën, militairen en niet-militairen, vormen "ULAW" daarbij gelijkelijk een schending van hun recht op leven, zoals dat wordt gewaarborgd door art. 6 IVBPR en art. 2 EVRM.

De rechtsgevolgen verbonden aan "LAW" en "ULAW" verschillen dus evenveel als de dag van de nacht.

Daarom is het dan ook noodzakelijk om hier vast te stellen of het gaat om "LAW" of "ULAW".

Gaat het bij de oorlog tegen Joegoslavië om "LAW" dan kunnen cobattanten als eisers zich in principe helemaal niet beroepen op de bescherming van het recht op leven en is ook voor burgers de bescherming van het recht op leven in hoge mate opgeschort.

Gaat het om "ULAW", dan geldt de bescherming van het recht op leven onverkort voor militairen zowel als voor burgers en plegen degenen die optreden als agressors een misdrijf tegen de vrede en treden zij op als moordenaars en medeplichtigen aan moord ten opzichte van de militairen die zij bewust uitschakelen.

4. wie moet wat bewijzen ?

De Staat stelt zich natuurlijk op het standpunt dat het hier gaat om "LAW".

Dit brengt ons tot de volgende vraag: wie moet hier wat bewijzen of tenminste aannemelijk maken ? Kan de Staat, jegens de potentiële slachtoffers die hij letterlijk op de korrel laat nemen, volstaan met de enkele bewering dat dit oorlogsgeweld rechtmatig is ? En moeten deze potentiële slachtoffers dan maar aantonen dat de Staat ongelijk heeft ?

Of ligt de bewijslast omgekeerd en is het hier juist de Staat die moet aantonen, of althans aannemelijk maken, dat het hier gaat om "LAW" ? En in beide gevallen geldt: wat is hier aannemelijk maken ?

De Staat zal ongetwijfeld van mening zijn dat hij niet aannemelijk hoeft te maken dat zijn oorlogsgeweld "LAW" zijn, maar dat de potentiële slachtoffers van zijn oorlogsgeweld maar moeten aantonen dat dit niet het geval is.

Waarom ? De Staat speculeert hier op het volgende:

1. de Staat is immers een meneer met een wel heel hoge hoed op, die in principe altijd gelijk heeft, naar moet worden aangenomen;
2. de Staat heeft zich verbonden het (internationaal) recht in acht te nemen en mag dus in beginsel geacht worden inderdaad de eisen van het (internationaal) recht in acht te nemen;
3. daarbij geldt dat de Staat een rechtsstaat is en van een rechtsstaat mag zeker op voorhand worden aangenomen dat deze de normen

- van het (internationaal) recht tot richtsnoer neemt;
4. bovendien wordt de Staat gecontroleerd door de volksvertegenwoordiging, hetgeen een extra waarborg vormt dat de eisen van het (internationaal) recht tot uitgangspunt worden genomen van handelen;
 5. de Staat staat in deze kwestie niet alleen in zijn opvatting, maar wordt daarin gesteund door een groot aantal andere staten, namelijk alle NAVO-staten, die ook allemaal stellen dat het hier gaat om "LAW" en die merendeels ook democratieën en rechtsstaten zijn.

Dit complex van factoren maakt dat er gevoeglijk vanuit mag worden gegaan dat de Staat er, ook jegens de beoogde slachtoffers van zijn oorlogsgeweld, mee kan volstaan te stellen dat het hier gaat om "LAW" en dat het dus aan hen is om aan te tonen of aannemelijk te maken dat hun mensenrecht op leven hier wordt bedreigd door "ULAW", zo speculeert de Staat.

Maar deze benadering gaat natuurlijk niet op.

Allereerst gaat het hier niet om de een of andere onbetekenende kwestie, maar om het belangrijkste rechtsprincipe dat er bestaat, namelijk het recht op leven en dus om de meest fundamentele norm van onze rechtsorde.

Gaat het om fundamentele mensenrechten, om zaken als het recht op leven, dan kan natuurlijk onmogelijk gelden dat degenen die opzettelijk van het leven beroofd dreigt te worden maar moet aantonen dat die dreigende levensberoving onrechtmatig is.

Degene die zich aanmatigt dat hij gerechtigd is om de in zijn leven bedreigde persoon daadwerkelijk van het leven te beroven, is dan degene op wie de bewijslast ligt.

Hij heeft onomstotelijk de taak om de rechtsbasis van zijn streven te stellen en aan te tonen.

Want de bescherming van het recht op leven is althans in zoverre absoluut, dat uitzonderingen onderbouwd moeten worden.

Voor een dergelijke onderbouwing volstaat niet een enkele verwijzing naar democratische pretenties, rechtsstatelijke pretenties en de pretentie van brede steun. Dergelijke pretenties ontslaan niet van de verplichting om aan te tonen dat er een deugdelijke rechtsbasis is voor het gestelde recht om beoogde slachtoffers van het leven te beroven en hun recht op leven aan te tasten.

Daar komt nog dit bij.

Althans sinds de Tweede Wereldoorlog is oorlog in principe buiten de wet gesteld.

Oorlog is verboden, tenzij... Dat betekent dat slachtoffers van oorlogsgeweld, slachtoffers zijn van "ULAW", tenzij....

Ook dit bedingt noodzakelijkerwijs, dat het Staat is op wie hier de bewijslast rust.

De bewijslast dat hij het recht heeft om eisers naar het leven te staan.

Nu zal de Staat echter eraan willen toevoegen dat hij niet alleen stelt dat zijn oorlogsgeweld "LAW" zijn, maar dat hij dit wel degelijk onderbouwt en hier argumenten voor geeft.

Hij heeft immers aangevoerd dat Veiligheidsraadsresolutie 1199 hem het recht verschaft om geweld toe te passen, nu de FRY deze resolutie niet nakomt.

Dat argument wordt door alle NAVO-landen onderschreven en moet dus wel als valide en sluitend worden beschouwd.

De redenering is dan - en alle NAVO-neuzen wijzen daarbij dus dezelfde kant op - dat in resolutie 1199 wordt uitgesproken dat de situatie in Kosovo een bedreiging voor de vrede vormt, waarbij is vastgesteld dat deze situatie in het teken staat van Hoofdstuk VII van het Handvest van de VN, zodat er geen sprake meer is van een binnenlandse aangelegenheid van de FRY alleen.

Dat is waar, dat is resolutie 1199 vastgelegd, maar het vervolg van de redenering die hieraan wordt vastgeknoopt, is allerm minst juist en concludent. Namelijk dat er dus een recht op geweld zou zijn ontstaan, nu de FRY deze resolutie niet nakomt.

Dat het, wat deze gevolgtrekking betreft, om een gigantisch dom verhaal gaat dat, hoe parmantig ook voorgedragen door alle NAVO-lidstaten gelijkelijk, als een tang op een varken slaat, wordt al meteen duidelijk voor iedereen die ook maar even de moeite neemt om Hoofdstuk VII van het Handvest van de VN erop na te slaan.

Daarin wordt duidelijk aangegeven dat de Veiligheidsraad, in een situatie waarin Hoofdstuk VII van toepassing is verklaard, een breed spectrum van dwangmiddelen ter beschekking staat, oplopend in zwaarte, van aanbevelingen (art. 40), langs geweldloze maatregelen (art. 41), tot geweldsmaatregelen (art. 42).

Het is er dus verre van dat het van toepassing verklaren van Hoofdstuk VII de geweldsvraag aan de orde stelt, dat is absoluut niet het geval. Bovendien geldt hier: de Veiligheidsraad bepaalt wat er moet gebeuren, niet Nederland of de NAVO.

Het gaat hier dus om een volstrekt malafide interpretatie van zowel resolutie 1199, als van het Handvest.

Van een uitleg te goeder trouw, zoals het volkenrecht voorschrijft, is hier geen sprake.

Overigens zij ook op het punt van resolutie 1199 en de interpretatie van het Handvest verwezen wat daarover wordt gesteld in de conclusie van eis in de zaak van 18 maart j.l.

Met resolutie 1199 ligt de bal dus uitdrukkelijk bij de Veiligheidsraad, en nergens anders.

Dat het toepasselijk verklaren van Hoofdstuk VII aan onverschillig welke staat of statenbond het recht zou verschaffen om geweld te gebruiken tegen Joegoslavië, is alleen een bloeddorstige fantasie-voorstelling van de NAVO-landen, die kennelijk menen dat als ze dit maar met genoeg aplomb stellen en ook voortdurend blijven stellen, de geloofwaardigheid vanzelf komt.

Het gaat hier echter om een gelegenheidspraatje, onderling afgesproken achter de NAVO-burelen en als een Tibetaanse gebedsmolen steeds herhaald, om mist te maken bij wat er werkelijk plaatsvindt, namelijk een openlijke usurpatie van de macht van de Veiligheidsraad door de NAVO en een doelbewust en weloverwogen schending van fundamentele rechtsnormen door de Veiligheidsraad opzij te schuiven om voortaan zelf de touwtjes in handen te nemen.

Dan is er het geluid dat hier weliswaar een mandaat van de Veiligheidsraad ontbreekt, maar dat een dergelijk mandaat ook niet strikt nodig zou zijn, aangezien het hier zou gaan om een humanitaire actie ter bescherming van de Albanese bevolking in Kosovo.

Ik verwijs voor wat dit betreft opnieuw naar de conclusie van eis bij de zaak van 18 maart j.l., waar hier al uitgebreid op ingegaan wordt.

Als toevoeging hierop nog dit.

Allereerst is het natuurlijk van tweeën één: óf de Staat stelt dat hij zich beweegt binnen de grenzen van het Handvest en dat er binnen het kader van het Handvest een soort mandaat zou zijn om geweld te gebruiken; óf de Staat stelt: we hebben hier niets met het Handvest van de VN te maken, het maakt niet uit of ons handelen daaraan voldoet, we baseren ons op een hoger recht.

En natuurlijk heeft de Staat niet het recht om, alternerend, nu weer het één, dan weer het ander te roepen, al naar het het beste uitkomt.

De Staat beweegt zich op de lijn dat wat hij doet heel prima binnen het kader van het Handvest past en is dan ook aan dat uitgangspunt gebonden. Maar dat uitgangspunt is evident onzinnig en onhoudbaar.

Vervolgens is er nog dit.

Dat humanitaire overwegingen een inbreuk op het Handvest zouden rechtvaardigen, wordt tegenwoordig wel makkelijk gezegd, maar gronden hiervoor in het recht zijn er niet. Laat staan dat hier sprake zou zijn van geldend

recht.

Waarom niet ?

Omdat dit zou betekenen dat er normen zijn die boven de normen van het Handvest van de VN gaan, en dan in dit geval het daarin vervatte geweldsverbod en interventieverbod, alsmede het monopolie van de Veiligheidsraad op geweld ter bescherming van vrede en veiligheid.

En het zijn nu juist deze normen van het Handvest die behoren tot de hoogste rechtscategorie die we kennen, namelijk tot het *ius cogens*, d.w.z. tot de normen van dwingend recht, die overal en altijd gelden en waarvan niet afgeweken kan worden.

Er is dus geen ruimte voor de veronderstelling dat er een recht zou zijn dat daar nog ~~eens~~ boven zou gaan, d.w.z. boven deze op zich al absolute normen.

En helemaal armzalig wordt deze theorie, als we in ogenschouw nemen dat de konsekwentie van deze theorie is dat het dan weer een zaak van staten wordt om zelf individueel te beslissen of ergens een zogenaamde humanitaire oorlogsactie noodzakelijk is.

Het geroep dat humanitaire omstandigheden een militair ingrijpen absoluut onvermijdelijk maken, zal niet van de lucht zijn bij staten die elkaar om andere politieke redenen de oorlog willen aandoen. En wie zal dan als scheidsrechter optreden ?

Dat het bij het oorlogsgeweld van de Staat om een humanitaire interventie zou gaan, is een kreet die we ook in dit geval steeds weer horen. Maar daarvan is al op het eerste gezicht geen sprake.

In de eerste plaats valt niet in te zien wat het aanrichten van groot-scheepse vernietigingen in Joegoslavië te maken hebben met de beweerde beoogde bescherming van de bevolking in Kosovo, die het doel zou zijn. Het gaat hier om volstrekt zinloos geweld.

Als men de burgeroorlog in Kosovo zou willen beëindigen, zou de NAVO met grondtroepen Kosovo moeten binnentrekken en het gebied moeten bezetten en pacificeren. Dat zou een grove schending zijn van eerder genoemde rechtsregels en volkenrechtelijke regels, maar niettemin zou dat de enige manier zijn om wat wordt voorgesteld als een humanitaire actie uit te voeren. Maar daar zijn de NAVO-landen te laf voor. Dat durven ze niet.

Ten tweede heeft het toegepaste geweld ook daarom in de verste verte niets te maken met een humanitaire actie, omdat openlijk het streven is in Kosovo op te treden niet voor de bevolking van dit gebiedsdeel als

zodanig, maar alleen ten gunste van een bepaalde etnische groep aldaar, namelijk de Albanezen.

Die vormen wel de meerderheid in Kosovo, maar er zijn aanzienlijke minderheden. Niet alleen Serviërs, maar ook Montenegrijnen, Macedoniers, Roma, Turken en andere bevolkingsgroepen. Het gaat daarbij om een verhouding van ongeveer 1.8 : 1 in de verhouding tussen Albanezen tot andere minderheden.

Openlijk wordt gefocust op uitsluitend de belangen van de Albanese meerderheid. De belangen van de overige minderheden worden genegeerd of ronduit verkwanseld, zoals die van de Servische bevolkingsgroep in Kosovo.

Een zogenaamde humanitaire aktie die zich alleen maar richt op een meerderheidsgroep in een bepaald gebied en de belangen van de overige bevolkingsgroepen totaal uit het oog verliest, is alleen al daarom humanitair gezien een volslagen farce.

Maar ten derde is het nog erger gesteld met het zogenaamde humanitaire aspect.

De bedoeling van het oorlogsgeweld tegen Joegoslavië zou zijn om het Joegoslavische leger zodanig te verzwakken dat het geen kwaad meer zou kunnen doen tegen de Albanese bevolking.

De onzinnigheid van deze redenering is al op het eerste gezicht duidelijk. Zo'n doel zou immers pas bereikt kunnen worden als heel het leger is weggevaagd. Zolang er nog een paar soldaten overblijven, zou de ongewapende Albanese bevolking immers nog steeds machteloos staan tegenover geweld. Als Nederland en de NAVO-landen dan ook stellen dat het de bedoeling is om het Joegoslavische leger zodanig te verzwakken dat het niet meer tegen de Albanese bevolking zou kunnen optreden, dan bedoelen ze met "Albanese bevolking" iets anders dan ze zeggen. Dan wordt daarmee in feite bedoeld: niet meer kan optreden tegen het UCK.

De NAVO treedt hier dus op als verlengstuk van het UCK, als luchtmacht van het UCK.

Wat men tracht voor te stellen als een nobele humanitaire aktie voor de gehele bevolking in Kosovo, onmaskert zichzelf dus in feite als een interventie ten gunste van één bevolkingsgroep, en zelfs dat niet. Waar het hier werkelijk op neerkomt is een interventie ten gunste van de gewapende separatisten in Kosovo, het Uck.

Zou het Uck het in Kosovo voor het zeggen krijgen, dan zullen zij zich onmiddellijk op de Servische minderheid storten en ook op andere minderheden in Kosovo, zoals de Roma. In de conclusie van eis bij de zaak van 18 maart worden daar voorbeelden van gegeven, gedocumenteerd door Amnesty International.

Een voorgewende humanitaire aktie, die tot nieuwe humanitaire catastrofes

leidt, is natuurlijk alleen al daarom een louter criminele daad, die met humaniteit niets uitstaande heeft.

Maar tenslotte is er dan ook nog een laatste belangrijke overweging. Waar was de "internationale gemeenschap", als je tenminste de NAVO-"wereld als "internationale gemeenschap" wil betitelen, toen de grootste ethnische zuivering in de Balkan werd doorgevoerd, die heeft plaatsgevonden sinds het uiteen vallen van Joegoslavië ? Ik doel hier op de ethnische zuivering van de Krajina, toen meer dan 200.000 Serviërs door het Kroatische leger van huis en haard werden verdreven. En niet voor even, maar definitief. Hoe gebeurde die gigantische ethnische zuivering, hoe kon die plaatsvinden ? Die kon alleen maar plaatsvinden door de steun die eerst door de NAVO-landen, met enorme wapenhulp en training en assistentie bij de opbouw, aan het Kroatische leger was gegeven.

Waar zijn velen van die honderdduizenden weggezuiverde Serviërs nu, in grote armoede, gevestigd ? In Kosovo, waar ze bedreigd worden door het UCK, de grondtroepen van de NAVO.

Onder 13 in de klapper wordt hierover nadere informatie overgelegd.

De zogenaamde bewogenheid van de NAVO-landen met het lot van de Albanezen in Kosovo getuigt zo van een duivels cynisme. Met NAVO-hulp worden honderdduizende Serviërs uit de Krajina verdreven, en met larmoyante verhalen over ethnische zuiveringen in Kosovo wordt vervolgens opnieuw het breekijs gezet door de NAVO in gebieden waar Serviërs wonen, teneinde uiteindelijk te bereiken dat ook deze van alle Serviërs zullen worden gezuiverd. Wat dat is wat natuurlijk uiteindelijk zal gebeuren met Kosovo, als het UCK het daar voor het zeggen krijgt.

En hoe zit het trouwens met de NAVO-landen zelf ? Zou de NAVO er niet beter aan doen om eerst eens humanitaire orde op zaken te stellen in eigen kring, in plaats van, in strijd met alle recht en bovendien in strijd met het eigen NAVO-statuuat, dat voorschrijft dat de NAVO zich beperkt tot verdragsgebied, als een beest tekeer te gaan ?

NAVO-land Turkije heeft zelf jarenlang een vernietigingsoorlog gevoerd tegen de Koerdische bevolking in Oost-Turkije. Duizenden dorpen zijn daarbij totaal verwoest en de bevolking is naar stedelijke gebieden verdreven, zoals Diabarkyr, Van, Istanboel, etc. Meer dan 200.000 Koerden zijn bij deze slachtpartijen van NAVO-land Turkije om het leven gekomen. En wat zien we: de andere NAVO-landen hebben daarbij uitbundig geholpen. Met wapenhulp, het politieke steun, met inzet van al hun politici, media en andere hulpbronnen om de Koerden te criminaliseren. De separatistische UCK wordt door de NAVO-landen warm gekoesterd, maar de separatistische PKK

bespuwd als een bende moordenaars en over de gehele aardbol wordt de leider hiervan rondgejaagd, terwijl tegelijkertijd de leider van de separatistische UCK als een half staatshoofd met alle eegards en strijkages wordt onthaald in Rambouillet.

Onder 12 in de klapper is nadere informatie te vinden over de vernietigingsoorlog die de NAVO tegen de Koerden heeft gevoerd. Diezelfde NAVO die plotseling barst van gespeelde woede, als het gaat om acties tegen de UCK-separatisten.

Wat de NAVO dus toont, is geen humanitaire bewogenheid, maar een Januskop. Een verderfelijker staaltje van cynische selectieve verontwaardiging zal nimmer aan de dag gelegd zijn.

En wat daarbij vooral zo schokkend is, is de weergaloos brutale openheid van dit cynisme.

Alsof het doodnormaal is dat met twee geheel verschillende maten wordt gemeten. Dat is het niet en mag het ook nooit worden.

Want een belangrijke peiler van het volkenrecht, is de gelijkwaardigheid van staten. Dit brengt mee dat zij in gelijke gevallen gelijk bejegend dienen te worden. En dat betekent weer, dat als er geen reden wordt gezien om Ankara te bombarderen vanwege het feit dat Turkije Koerdistan geen grote mate van autonomie wil verlenen, er ook geen reden kan zijn om Belgrado te bombarderen, dat wél autonomie aan Kosovo wil toestaan, alleen niet zoals de NAVO dicteert, en dat overigens terecht vreemde troepen op zijn grondgebied afwijst.

De humanitaire pretenties van de NAVO-oorlogsterreur tegen Joegoslavië zijn dan ook in alle opzichten schaamteloos vals.

Ook op dit punt wordt verder verwezen naar de meergenoemde conclusie van eis.

Hoewel de bewijslast niet op eisers lag, hebben zij hiermee aangetoond dat het oorlogsgeweld jegens Joegoslavië in al zijn dimensies elke rechtmatigheid ontbeert.

Zodat het hier in alle opzichten gaat om "ULAW".

En zodat de opzet van de Nederlandse Staat in NAVO-verband om eisers fysiek te likwideren dus neerkomt op pogingen om hen op onrechtmatige wijze van het leven te beroven. Op pogingen om hen te vermoorden dus.

5. Decimering van het Joegoslavische leger als officieel verklaard oorlogsdoel

Inmiddels is door generaal Clark, opperbevelhebber van de NAVO-agressors, het decimeren van het Joegoslavische leger officieel tot doelstelling verklaard. Ook andere NAVO-woordvoerders hebben dit afgekondigd.

De bedoeling is kennelijk middels aanvallen van de UCK-luchtmacht tien-

duizenden Joegoslavische soldaten te doden van het Joegoslavische leger dat naar schatting, onder normale omstandigheden, uit ongeveer 150.000 man bestaat.

Die vernietigingsoorlog van de UCK-luchtmacht is thans begonnen. Overal in Joegoslavië worden op grote schaal kazernes gebombardeerd en troepenconcentraties, zo luiden de laatste berichten. Maar vooral is dat het geval in Kosovo, waar eisers zijn gelegerd.

Zij hebben dus te maken met een immanente dreiging om fysiek te worden vernietigd door deze barbaarse agressie.

Dergelijke niets ontziende vernietigingsaanvallen zijn in elk geval ook nog in strijd met het proportionaliteitsbeginsel, ik kom daar nog op terug.

Maar nu eerst terug naar het vonnis van 18 maart j.l.

6. Het vonnis van 18 maart j.l.

Hierin zijn drie springende punten.

Allereerst wordt in dit vonnis tot uitdrukking gebracht dat er nog geen sprake is van een feitelijke toestand waarin het recht op leven en de Wet Oorlogsstrafrecht aan de orde zijn.

Althans zo zou de overweging onder 4.4 van het vonnis wellicht dienen te worden verstaan.

Blijkbaar is de achterliggende gedachte van de President geweest, ten tijde van het vonnis, dat er - toen - nog geen oorlog was, waarbij het recht op leven van eisers bedreigd zou worden en dat, omdat er toen nog geen oorlogstoestand was, de Wet Oorlogsstrafrecht nog niet zou gelden.

Inmiddels is die oorlogstoestand er wel. Joegoslavië heeft zich officieel in staat van oorlog verklaard en Nederland en de andere NAVO-landen voeren feitelijk oorlog tegen Joegoslavië en daarmee is althans nu de Wet Oorlogsstrafrecht ook feitelijk aan de orde.

Wat er ook zij van de gedachten van de President dat - toen - ten tijde van het vonnis van 18 maart j.l. van een bedreiging van het recht op leven en een aan de orde zijn van de Wet Oorlogsstrafrecht nog geen sprake was - en deze gedachten van de President zullen in hoger beroep worden bestreden -, in de ogen van de President was deze afwezigheid - toen nog - van een feitelijke oorlogssituatie wellicht voldoende om - toen - een beroep op de Wet Oorlogsstrafrecht en een onrechtmatige bedreiging van het recht op leven af te wijzen.

Dat kan nu dus in elk geval niet meer opgaan.

Er is nu oorlog - en wel grootschalig onrechtmatig oorlogsgeweld tegen de soevereine staat Joegoslavië. En fysieke uitschakeling van zoveel

mogelijk Joegoslavische militairen, waaronder eisers, is nu een officieel afgekondigd doel.

Ook objectief dreigen ze hiervan elk moment het slachtoffer te worden. In deze oorlog worden de wetten en gebruiken van de oorlog, als bedoeld in artikel 8 van de Wet Oorlogsstrafrecht voortdurend op grove wijze geschonden.

Deze wet is dus onverkort op de huidige situatie van toepassing. Schending van de Wet Oorlogsstrafrecht, onderdeel van de nationale wetgeving, is onrechtmatig en dit betekent dat deze wet gewoon toegepast moet worden als deze onrechtmatigheid wordt ingeroepen. Dat geldt ook voor andere, op zich strafrechtelijke regels. Zo is moord verboden naar strafrechtelijke regel. Beoogt iemand iemand anders te vermoorden, dan kan de bedreigde persoon uiteraard de civiele rechter om beschermende voorzieningen vragen. Zo ook bij schending van de strafrechtelijke norm van artikel 8 Wet Oorlogsstrafrecht.

Wat zijn nu de wetten en gebruiken van de oorlog, bedoeld in artikel 8 Wet Oorlogsstrafrecht, die sinds het losbarsten van het oorlogsgeweld door Nederland in NAVO-verband worden geschonden ?

Het begrip "wetten en gebruiken van de oorlog" is opzettelijk door de Nederlandse wetgever ruim gelaten. De parlementaire geschiedenis hiervan vindt u aan mijn pleitnotities gehecht.

Het Internationaal Gerechtshof geeft in zijn uitspraak van 8 juli 1996 (produktie 4 in de zaak van 18 maart j.l.) aan dat hieronder vallen het Haagsche en Geneefse recht, dat gezien moet worden als een onverbreekelijke eenheid. (ad 75)

Zoals al geciteerd, maakt het interventieverbod deel uit van het Geneefse recht, nu dit is opgenomen in artikel 3 van Protocol II bij de Verdragen van Genève.

Ook het agressie-verbod, zoals neergelegd in artikel 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties, maakt deel uit van het Geneefse recht, nu deze regel van volkenrechtelijk gewoonterecht van dwingende aard wordt herbevestigd in de aanhef van Protocol I bij de Verdragen van Genève. Sinds het losbarsten van het oorlogsgeweld tegen Joegoslavië zijn dus met name ook het agressieverbod en het interventieverbod, als zijnde "wetten en gebruiken van de oorlog" in de zin van de Wet Oorlogsstrafrecht geschonden.

Het gaat hier, als gezegd, om normen van volkenrechtelijk gewoonterecht, die in een aantal verdragen en volkenrechtelijke regelingen, tot uitdrukking zijn gebracht.

Maar het blijven, los van de specifieke regelingen in geschreven vorm,

normen van gewoonterechtelijke aard. En wel van ius cogens, van dwingend-rechtelijke aard. Daarover is communis opinio onder de volkenrecht-deskundigen.

Deze volkenrechtelijke normen van gewoontelijke aard hebben in diverse verdragen verschillende gedaantes aangenomen. Zoals dus in artikel 2 lid 4 van het Handvest van Neurenberg, in de aanhef van het Eerste Aanvullende Protocol bij de Verdragen van Genève en in artikel 3 van Protocol II bij de Verdragen van Genève.

Nu is het tweede springende punt van het vonnis van 18 maart j.l. dat de President daarin tot het oordeel is gekomen, dat aan het bepaalde in artikel 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties geen rechtstreekse werking kan worden toegekend.

Dit oordeel heeft natuurlijk een voorlopig bindend karakter en moet hier dus als een vaststaand gegeven worden aangenomen.

In het ingestelde hoger beroep zal het ongetwijfeld met succes worden bestreden, maar nu, in dit kader, is het een feit.

Maar als aangenomen moet worden als een gegeven dat aan het bepaalde in artikel 2 lid 4 geen rechtstreekse werking toekomt, betekent dat echter nog geenszins dat aan de achterliggende norm van volkenrechtelijk gewoonterecht met een ius cogens-karakter eveneens geen zelf bindende werking kan worden toegekend.

Die rechtsvraag is daarmee nog volledig open. En kan dus in dit kort geding worden beslist.

Datzelfde geldt overigens voor de specifieke gedaante waarin deze normen van volkenrechtelijk gewoonterecht zich manifesteren in de Aanvullende Protocollen bij de Verdragen van Genève.

Die Aanvullende Protocollen hebben onmiskenbaar in het algemeen rechtstreekse werking en niet valt dus in te zien waarom dit dan niet ook zou gelden voor de specifieke gedaantes waarin deze volkenrechtelijke normen in de artikelen van deze Aanvullende Protocollen optreden.

Maar dat is niet beslissend.

Beslissend is of deze normen deze normen als normen van volkenrechtelijk gewoonterecht van ius cogens-karakter rechtstreekse toepassing kunnen vinden, of zelfs moeten vinden, in het recht.

Dat is onmiskenbaar en evident het geval.

In de eerste plaats is het niet voorstelbaar dat enige norm van ius cogens niet rechtstreeks afdwingbaar zou zijn. Want dit zou betekenen dat die norm dan niet te allen tijde handhaafbaar zou zijn en dat is strijdig met het universele en alom geldende karakter daarvan.

Ten tweede maken deze normen rechtstreeks deel uit van de nationale rechtsorde. Het agressieverbod en interventieverbod behoren immers onmiskenbaar tot het Geneefse recht, en daarmee tot de "wetten en gebruiken van de oorlog", en wel de meest belangrijke. Via art. 8 Wet Oorlogsstrafrecht zijn zij dan geïncorporeerd in de Nederlandse rechtsorde en moeten mitsdien ook uit dien hoofde worden gehandhaafd.

Schending van deze "wetten en gebruiken van de oorlog", d.w.z. in casu dus van het agressieverbod en het interventie-verbod levert zo immers een rechtstreekse schending op van de nationale rechtsorde.

En ten derde verbiedt artikel 6 van het Handvest van Neurenberg het voeren van een oorlog in strijd met internationale verdragen als een misdrijf tegen de vrede, waarop door het Handvest van Neurenberg strafdreiging wordt gezet tegen iedereen, van hoog tot laag, die daarbij ook maar enigzins betrokken is. (Stcrt. 1946, 18)

Nu schending van het agressieverbod en het interventieverbod, als misdrijven tegen de vrede, strafdreiging oplevert jegens een ieder die daarbij, in welke vorm dan ook, betrokken is, betekent dit dat schending van het agressieverbod en interventieverbod ook voor de rechter als zodanig identificeerbaar moet zijn, en vervolgens dus, als normschending, strafbaar. Dat wil zeggen: als strafbaar feit toepasbaar.

Ook dit veronderstelt zonder meer de rechtstreekse werking van deze volkenrechtelijk gewoonterechtelijke normen van ius cogens.

Voor het overige wordt in dit verband verwezen naar de grieven die inbracht zullen worden tegen het vonnis van 18 maart j.l., waarin zeer uitgebreid op deze kwestie wordt ingegaan. Alles wat daarin wordt gezegd over dit onderwerp, moet hier als herhaald en ingelast worden beschouwd.

Dat geldt ook voor de rechtstreekse toepasselijkheid van het volkenrechtelijk gewoonterecht door de Nederlandse rechter, welke kwestie uitgebreid wordt behandeld in onderdeel 3 van Grief III.

De gemakkelijke pogingen van de Staat om ermee weg te komen dat de rechter niet over de schending van het agressieverbod en het interventieverbod zou kunnen oordelen, falen dus op de rechtstreekse werking van de gewoonterechtelijke norm zelf.

En daarop wordt hier thans een uitdrukkelijk beroep gedaan. Evenals trouwens ook nog, daarnaast en onafhankelijk daarvan, een beroep wordt gedaan op het feit dat deze normen zijn geïncorporeerd in de nationale rechtsorde via de Wet Oorlogsstrafrecht en ook uit dien hoofde rechtstreeks toegepast moeten worden.

Die Wet Oorlogsstrafrecht is nu in elk geval bepaald wél aan de orde,

waar hij dat, volgens het oordeel van de President van 18 maart j.l., toen nog niet was, in het eerdere kort geding.

Een derde springende punt van het kort geding-vonnis van 18 maart j.l. is het feit dat daarin niet wordt gereflecteerd op het beroep dat was gedaan op - toen - dreigende oorlogsmisdrijven, namelijk het toepassen van dispropotioneel oorlogsgeweld en schending van het verbod om de aanvallen strikt te beperken tot militaire doelen, als omschreven in artikel 52 lid 2 van Protocol I bij de Vedragen van Genève.

Dat het proportionaliteitsbeginsel te allen tijde in acht moet worden genomen, wordt bevestigd in de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof van 8 juli 1996 (overwegingen 41 e.v.).

Bij de geweldige verwoestingen die nu in Joegoslavië worden aangericht, wordt dit beginsel totaal uit het oog verloren.

Ook de beoogde uitschakeling op grote schaal van Joegoslavische soldaten, en dan moet het om duizenden gaan, zogenaamd om levens van burgers te beschermen, heeft met proportionaliteit niets te maken.

Artikel 52 lid 2 van Protocol I bepaalt:

"Aanvallen dienen strikt tot militaire doelen te worden beperkt. Voor zover het objecten betreft, zijn militaire doelen uitsluitend die objecten die naar hun aard, ligging, bestemming of gebruik een daadwerkelijke bijdrage tot de krijgsv verrichtingen leveren (...)"

In Irak tijdens de Golfoorlog is gebleken dat westerse mogendheden zich van dit voorschrift weinig aantrekken. In het kort geding van 18 maart j.l. is dat met bewijsmateriaal gestaafd in de klapper met produkties onder 7.

Ook nu weer blijkt de vernietiging van grote delen van de Joegoslavische civiele infrastructuur, alsmede de Joegoslavische productiecapaciteit, een doel te zijn dat wordt nagestreefd. Dit om de burgerbevolking te ontmoedigen en uit te putten.

Daarmee wordt het voorschrift van artikel 52 van Protocol I verre overschreden.

MET CONCLUSIE TOT toewijzing van de vordering.

PLEIDOOI IN TWEEDE AANLEG

Ik moet helaas vaststellen dat de Staat kennelijk meent nergens op te hoeven ingaan.

We horen hier van de Staat alleen maar dezelfde verhalen als we voortdurend horen in de media. De Staat had in feite net zo goed de Telegraaf van hede morgen kunnen meebrengen en hier voorlezen, de juridische waarde van zijn verhaal was dan even groot geweest als nu.

Maar op de belangrijke punten gaat de Staat angstvallig niet in.

Zo willen wij van de Staat heel precies weten wat nu volgens hem de rechtsbasis zou zijn waarop de opvatting van de Staat is gebaseerd dat deze gerechtigd zou zijn mijn eisers van het leven te beroven.

En dan geen flauwe praatjes over resolutie 1199 die voldoende legitimiteit zou scheppen voor geweld, omdat hij in het teken van Hoofdstuk VII van het Handvest zou zijn gezet. Daarmee houdt de Staat het parlement en de media maar voor de gek, maar hier in de rechtszaal kan de Staat niet met dergelijke slappe verzinsels weggkomen. Dus nogmaals, laat de Staat nu eens grondig uitleggen wat de rechtsbasis is van het oorlogsgeweld.

Dan een punt van overweging. Het zou heel goed mogelijk zijn dat er nu al als gevolg van de bombardementen meer slachtoffers te betreuren zijn onder de Joegoslavische bevolking, en daartoe reken ik uitdrukkelijk ook het leger, als gevolg van de terreur-bombardementen van de NAVO, dan er de laatste dagen slachtoffers zijn onder de Albanezen in Kosovo.

Die mogelijkheid is zeker niet uit te sluiten, al staat deze gedachte de media niet aan en de verantwoordelijke politici.

En dan nog een punt waar de Staat angstvallig niet op in gaat. Laat de Staat nu eens uitleggen - hij kan het niet, maar hij zou het toch moeten proberen, laat de Staat nu eens uitleggen waarom zijn gemoed steeds vol schiet als het lot van de Albanese bevolking aan de orde is, maar datzelfde gemoed zo hard als graniet blijft als het gaat om bijvoorbeeld het lot van de Serviërs in de Krajina. Of, heel ergens anders, waarom de Staat meedogenloos achter Ankara blijft staan, als de Koerden in Oost-Turkije vernietigd worden.

Kan de Staat nu eens precies aangeven waarom hij denkt hier zo volstrekt met 2 maten te mogen meten? Ankara helpen met wapengeweld om de Koerdische separatisten te vernietigen en de Albanese separatisten allerlei mogelijke diplomatieke steun verlenen?

Kan de Staat nu eindelijk tenslotte toch nog eens met een verklaring komen voor deze onbegrijpelijke selectieve verontwaardiging?

En dan nog wat.

Ik heb aangegeven dat het verboden is naar internationaal recht om onder bedreiging met geweld of geweld een verdrag af te dwingen. Het Weens Verdragenverdrag verbiedt dat heel duidelijk. Zo'n verdrag is dan nietig. Maar toch is dat precies wat met het wapengeweld wordt beoogd: Joegoslavië moet het Rambouillet-pakket slikken. En het is daarbij slikken of stikken. Al het wapengeweld dat daarvoor wordt aangewend ook al alleen daarom zo onrechtmatig als de pest.

Kan de Staat nou eindelijk eens precies uitleggen waarom hij denkt dat dat niet zo is ?

Ik heb de Staat trouwens nog steeds niet precies horen aangeven wat nou precies de bedoeling is van al het oorlogsgeweld, anders dan losgeslagen vernietigingsdrift.

Is het nou de bedoeling dat Joegoslavië Rambouillet tekent en houdt het dan op ? Maar in resolutie 1199 staat in elk geval niets te lezen over het gedwongen tekenen van opgelegde accorden ? Hoe kan dan het geweld in overeenstemming zijn met resolutie 1199, zoals de Staat beweert.

De Staat heeft het breedvoerig gehad over geweld tegen de Albanezen in Kosovo. Maar wat is de juridische strekking van het betoog. Gaat die juridische strekking verder dan de verzuchting "het is toch verschrikkelijk, we moeten ingrijpen" en is dat de uiteindelijke juridische onderbouwing van het optreden van de Staat ?

En waar staat dan in het volkenrecht dat als een Staat tot de verzuchting komt "het is toch verschrikkelijk, we moeten ingrijpen" dan daarmee alle seinen op groen komen voor alle soorten oorlogsgeweld ?

Of is er een volkenrechtelijke argumentatie die dieper gaat ?

Trouwens, blijft de Staat van mening dat zijn optreden geheel binnen de begrenzungen blijft van het Handvest van de VN ? Da's dan curieus in het licht van de eis om Rambouillet te slikken, die nergens staat in enige resolutie. Ook op punt wachten we tevergeefs op een nadere uitleg van de Staat.

Of stelt de Staat dat hier bewust buiten het Handvest van de VN wordt getreden bij wijze van humanitaire operatie ? We weten het niet en we blijven het niet weten.

En als dat laatste zo is, als het hier dan in de ogen van de Staat zou gaan om een humanitaire operatie, wat voor een merkwaardige soort humanitaire operatie is dat dan, die er voorlopig voor zorgt dat het aantal doden verveelvoudigd wordt ?

Kan de Staat trouwens uitleggen hoe deze interventie te rijmen is met ondertekening van art. 3 van Protocol II, waarin de Staat zich plechtig

heeft verbonden om juist in alle gevallen een dergelijke interventie achterwege te laten.

En zo kan ik nog wel een half uurtje doorgaan. De Staat denkt hier weg te komen door alle vragen te ontlopen.

En vervolgens ongestoord verder te kunnen gaan met bombarderen van eisers, ver van huis.

Dat zou zo natuurlijk niet mogen zijn.

de vordering mogelijk is zonder in strijd te komen met het toetsingsverbod (hiervoor onder 3). Aldus is de plaats bepaald van de thans volgende stellingen. Eisers zullen dit niet telkens herhalen.

4.2 Ius cogens algemeen: aard, ontstaan en gevolgen

Eisers zullen nu de aard, het ontstaan en de gevolgen van ius cogens behandelen (4.2.1). Eisers zullen dit daarna toelichten aan de hand van enkele voorbeelden van Fitzmaurice, bij leven onder meer rechter in het Internationaal Gerechtshof en later in het EEG-Hof. Vervolgens komt aan de orde het feit dat de Verenigde Staten het Weens Verdragenverdrag nog niet hebben geratificeerd. Tenslotte zullen eisers ius cogens behandelen voorzover juist van belang in déze zaak.

4.2.1 Aard en ontstaan

Volgens de artt. 1371 en 1373 BW zijn obligatoire overeenkomsten gesloten in strijd met de openbare orde nietig. Dit is geen Nederlandse uitvinding, de regel gold reeds bij de Romeinen: *ius publicum privatorum pactis mutari non potest* (Digesten II, 14, 38). Zowel in de Code Civil-landen als in de Common Law-landen, ja in vrijwel ieder rechtssysteem heeft de openbare orde als instrument om de geldigheid van overeenkomsten te toetsen een plaats gekregen. Hetzelfde geldt voor overeenkomsten tussen staten, de Romeinsrechtelijke bron inclus. Zie voor het één en ander Sinclair t.a.p., blz. 202 e.v.

In het Nederlandse civiele recht wordt de geoorloofde oorzaak geregeld als toets gebruikt: van opzetkontraakt tot grote leugen, van misbruikovereenkomst tot de overeenkomst van overdracht van stemvolmachten.

De ontwikkeling van het *ius cogens* concept in het internationaal recht bevindt zich nog in een beginstadium. Terecht wijzen de meeste schrijvers er op dat te ruime erkenning makkelijk tot misbruik zou kunnen leiden. Staten zouden met een beroep op schending van *ius cogens* kunnen proberen onder allerlei verdragsverplichtingen uit te komen. Voorzichtigheid bij het aannemen van *ius cogens* is dus geboden. Zoals echter nog zal blijken beroepen eisers zich op regels ten aanzien waarvan het prioriteitskarakter niet aan twijfel onderhevig is.

Het zal niet gauw voorkomen, dat staten verdragen sluiten die met zoveel woorden een rechtstreekse inbreuk maken op regels van *ius cogens*. Een eventuele impliciete en/of indirecte inbreuk zal echter een rol spelen bij de interpretatie van verdragen (zie hierna 4.2.3 ad 3).

Wat is nu *ius cogens*? Welke normen zijn peremptory?

Art. 53 (en 64) van het Weens Verdragenverdrag geeft enige indicatie. (De al of niet ratificatie doet daarbij niet terzake, zie 4.4). Art. 53 luidt:

"A treaty is void, if at the time of its conclusion, it conflicts with a peremptory norm of general international law. For the purposes of the present Convention, a peremptory norm of general international law is a norm accepted and recognized by the international community of States as a whole as a norm from which no derogation is permitted and which can be modified only by

a subsequent norm of general international law having the same character."

De bepaling bevat geen inhoudelijk aanknopingspunt voor de bepaling wat dwingend is. "A norm from which no derogation is permitted" is niet meer dan een formele definitie van wat dwingend is. Wel geeft de bepaling een regel omtrent het ontstaan van ius cogens: een norm is slechts "peremptory" indien deze als zodanig is aanvaard en erkend "by the international community of States as a whole".

Eisers zullen nu eerst nagaan welk soort regels in aanmerking komt voor de kwalifikatie ius cogens en vervolgens nagaan wat "accepted and recognized by the international community of States as a whole" precies betekent.

Bij de voorbereiding van het Weens Verdragenverdrag hebben een aantal leden van de International Law Commission voorgesteld om voorbeelden van ius cogens in het verdrag op te nemen. Zij suggereerden onder meer: een verdrag dat gebruik van geweld in strijd met de beginselen van het Handvest van de Verenigde Naties of enig ander internationaalrechtelijk misdrijf overweegt. De suggestie werd niet gevolgd. Niet, omdat de voorbeelden niet juist zouden zijn, maar omdat men vreesde, dat er een limitatieve werking van uit zou gaan (zie Yearbook of the International Law Commission, 1966, Vol. II, blz. 248).

Schachter, hoogleraar international law and diplomacy aan de Columbia University School of Law, sluit zich hierbij aan:

"These examples, although not presented as authoritative or exhaustive,

have been widely accepted by writers and referred to by governments."

En verderop:

"One can confidently assert that virtually all States would agree that such principles are not only binding as customary law, but cannot be set aside or modified by agreement of two States or a group of States" (Oscar Schachter, "International Law in Theory and Practice", *Receuil des Cours de l'Academie de Droit International*, 1982, Vol 5, blz. 339 en 340. Zie in dit verband ook Sinclair t.a.p., blz. 213 e.v.).

Roberto Ago, een Italiaanse volkenrecht deskundige die onder meer rechter van het Internationaal Gerechtshof is geweest en deel heeft uitgemaakt van diverse internationale arbitrages, schrijft:

"Si l'on examine attentivement les opinions émises au sein de la Commission du droit international et, plus en général, dans la doctrine, on se rend compte qu'une certaine unité de vues existe en ce qui concerne la détermination des règles que la conscience universelle considère aujourd'hui comme règles de 'jus cogens'. En font partie les règles fondamentales concernant la sauvegarde de la paix et notamment celles qui interdisent le recours à la force ou à la menace de la force; les règles fondamentales de caractère humanitaire (interdiction du génocide, de l'esclavage, de la discrimination raciale, protection des droits essentiels de la personne humaine en temps de paix et en temps de guerre); les règles qui interdisent les atteintes à l'indépendance et à l'égalité souveraine des Etats;

les règles qui assurent à tous les membres de la communauté internationale la jouissance de certains-biens communs (haute mer, espace extra-atmosphérique, etc.)" (Roberto Ago, "Introduction au droit des traités à la lumière de la Convention de Vienne", in Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de La Haye, 1971-III, vol. 134, blz. 324, noot 37.) Zie ook de International Law Commission, die Ago - kennelijk met instemming - citeert (Yearbook of the International Law Commission, 1976, Vol. II, deel 1, blz. 32 noot 148).

Zie tenslotte de Encyclopedia of Public International Law, 7 t.a.p., blz. 328 e.v.:

"It is generally recognized that the fundamental principles of the UN-Charter, especially the prohibition of the use of force (Art. 2(4)), have the character of ius cogens, from which derogation is never possible. It also seems clear that fundamental human rights form part of ius cogens, although individual details may be open to doubt. Other rules mentioned frequently are the principles of (-) humanitarian law in armed conflict (-). It would seem correct to assume that all basic values of the international legal order may give rise to rules of ius cogens which thereby protect the community as a whole (-)."

Eisers komen nu toe aan het ontstaan van ius cogens. Wat betekent:

"Accepted and recognized by the international community of States as a whole"?
Het is duidelijk dat het hier niet gaat om "alle staten zonder uitzondering" of "veel staten, waaronder tenminste de leden van de

Veiligheidsraad", zoals het hof in rechtsoverweging 13 ten onrechte aanneemt.

Tijdens de Weense conferentie die leidde tot het Weens Verdragenverdrag zijn de woorden "as a whole" opgenomen op initiatief van de "Drafting Committee". De voorzitter van deze commissie zegt het als volgt:

"by inserting the words "as a whole" in article 50 (later 53, PI) the Drafting Committee had wished to stress that there was no question of requiring a rule to be accepted and recognised as peremptory by all States. It would be enough if a very large majority did so; that would mean that, if one State in isolation refused to accept the peremptory character of a rule, or if that State was supported by a very small number of States, the acceptance and recognition of the peremptory character of the rule by the International Community as a whole would not be affected" (geciteerd door G.J.H. van Hoof in "Rethinking the Sources of International Law", blz. 159 onder bronvermelding: UN Doc.A/Conf.39/11, blz. 472).

Het is duidelijk dat ius cogens tegen de belangen van individuele staten kan ingaan of zoals Alfred Verdross, de in 1980 overleden Oostenrijkse hoogleraar internationaal recht aan de universiteit van Wenen, schrijver van het standaardwerk over volkenrecht "Universelles Völkerrecht", schrijft:

"The criterion of these rules consists in the fact that they do not exist to satisfy the needs of the individual States but the highest interests of the whole international community." (American Journal of International Law 1966, blz. 58).

Eisers komen op het ontstaan hierna nog terug, waar zij komen te spreken over het ius cogens in deze zaak.

4.2.2 De gevolgen vanuit internationaal perspectief
Art. 53 van het Weens Verdragenverdrag bepaalt, dat een verdrag dat ius cogens schendt "void" is. Het systeem van het Weens Verdragenverdrag ziet er als volgt uit. In section 2 wordt de "invalidity of treaties" behandeld. Art. 46 tot en met 51 van deze sectie (dwaling, bedrog en dergelijke) spreekt over vernietigbaarheid ("invalidating"). Alleen verdragen die onder dwang of in strijd met ius cogens tot stand zijn gekomen zijn rechtstreeks "void" (art. 52 en 53).

De staat heeft opgeworpen, dat de rechter hoe dan ook de nietigheid van een verdrag niet op grond van het Weens Verdragenverdrag kan aannemen, aangezien daarvoor eerst de procedure van art. 65 e.v. Weens Verdragenverdrag gevolgd zou moeten worden. Eisers hebben dit standpunt reeds weerlegd in het pleidooi in eerste instantie (p 9.3). Eisers voegen daar nog het volgende aan toe.

Het is duidelijk, dat ius cogens in het Weens Verdragenverdrag een afzonderlijke behandeling heeft gekregen. Naast hetgeen hiervoor reeds vermeld is, vergelijk men nog art. 66 onder a naast art. 66 onder b en art. 71 naast 69. Volgens de schrijvers levert schending van art. 53 (en 64) Weens Verdragenverdrag absolute nietigheid op. Zie bij voorbeeld Antonio Gómez Robledo, "le IUS COGENS International: sa genèse, sa nature, ses fonctions" in Recueil

des Cours de l'Academie de Droit International
1981, III, Martinus Nijhoff 1982, blz. 139.

Robledo, op diverse posten ambassadeur voor Mexico geweest, hoogleraar internationaal recht aan de nationale universiteit van Mexico en bijzonder hoogleraar in Lima, kent aan die nietigheid de volgende eigenschappen toe:

- "1. La nullité est immédiate; elle réduit à néant l'acte juridique au moment de sa naissance (-);
2. Toute personne intéressée peut se prévaloir de cette nullité. C'est pourquoi elle est absolue, car elle a lieu erga omnes (-)."

Wat hier ook van zij, de voorgeschreven procedure heeft hoe dan ook alleen betrekking op de verdragspartijen en niet op derde staten of burgers. Ten opzichte van hen heeft het nietige verdrag in ieder geval vanaf het begin af aan reeds geen betekenis. Zij hoeven niet af te wachten tot de verdragspartijen hebben doen vaststellen dat hun rechtsverhouding "void" is. Wellicht hebben deze er zelfs belang bij dat nimmer te doen vaststellen (vergelijk de Encyclopedia of Public International Law, vol. 7, blz. 329 rechter kolom). Ook de burger kan een met ius cogens strijdig verdrag niet worden tegengeworpen, zeker niet als hij zich juist op ius cogens beroept.

Voor de beoordeling van een vordering uit onrechtmatige daad is de vaststelling van de nietigheid (tussen de verdragspartijen) ook niet nodig. Het gaat er slechts om vast te stellen, of de rechter aan de eisers rechtsbescherming wegens dreigende onrechtmatige daad zou mogen onthouden op grond van een verdrag

dat, zo het al "law making" pretenties zou hebben - quod non -, geen geldig en onaantastbaar recht in het leven roept, aangezien de rechter strijd met ius cogens konstateert. Ook als de eisers zich niet op de nietigheid althans de aantastbaarheid van het verdrag zouden kunnen beroepen, dan blijft ten opzichte van hen de plaatsing, de dreiging die daar van uit gaat en de mogelijk te verlangen betrokkenheid bij plaatsing en gebruik jegens hen onrechtmatig. Zie in dit verband ook A.J.P. Tammes, NJB 1962, blz. 69 e.v., met name blz. 74 (vanaf 5) en 75. Ook Kuyper is van mening, dat de nationale rechter (in de kruisrakettenzaak) wel degelijk een verdrag aan ius cogens kan toetsen (P.J. Kuyper en K.C. Wellens, Netherlands Yearbook of International Law 1987, blz. 155 en 156).

Daarmee zijn we in feite al terecht gekomen bij de door de Nederlandse rechter te aanvaarden gevolgen. Deze worden in de volgende paragraaf nog verder uitgewerkt.

4.2.3 De gevolgen vanuit nationaal perspectief

Eisers hebben de gevolgen van het dwingende karakter van de ingeroepen regels - terwille van de overzichtelijkheid - in vier aspecten verdeeld.

1. Invloed op de interpretatie van art. 94 en 120 Grondwet.
2. Doorslaggevende betekenis, indien het Nederlandse staatsrecht van de rechter zou verlangen met ius cogens strijdende verdragen toe te passen.
3. De invloed op de interpretatie van een bepaald verdrag (hier het plaatsingsverdrag).

4. De nietigheid van een verdrag, althans de bevoegdheid van de rechter dat verdrag buiten toepassing te laten, indien het in strijd komt met ius cogens.

1 en 2 hebben betrekking op het staatsrechtelijk systeem en de invloed van internationaal recht, in het bijzonder ius cogens, daarop. De aspecten 3 en 4 hebben betrekking op de toepasbaarheid van een bepaald verdrag.

Ad 1 In het voorgaande (3) is uitvoerig ingegaan op de discussie over art. 94 en 120 Grondwet. Voorzover die ruimte voor enige twijfel laat, is er geen enkele reden om bij de vaststelling van de reikwijdte van de genoemde grondwettelijke bepalingen geen rekening te houden met de fundamentele regels die de internationale openbare orde ons oplegt. Waar mogelijk interpretere men een rechtsregel zodanig, dat normen die "by the international community of States as a whole" als dwingend zijn geaccepteerd gerespekteerd worden. Indien omtrent de toetsingsnoodzaak en/of -bevoegdheid na het in 3 gestelde nog twijfel zou bestaan, dan neemt ius cogens die twijfel weg: "verdragsconforme", of beter "ius-cogensconforme" uitleg.

Ad 2 Maar zelfs indien men zou volhouden, dat er geen ruimte voor twijfel kan bestaan omtrent een in het Nederlands staatsrecht verankerd algemeen toetsingsverbod, dan nog zal de rechter bij botsing tussen plaatsingsverdrag en ius cogens het laatste voorrang moeten geven. Het toetsingsverbod gaat niet zo ver, dat de rechter gedwongen zou zijn direkt of - doordat hij andere, dwingende en fundamentele rechtsregels wegens het betrokken verdrag niet kan

toepassen - indirect zijn medewerking te verlenen aan bij verdrag geschapen recht (of beter: onrecht) ongeacht de inhoud daarvan. Het Nederlands staatsrechtelijk systeem kan de rechter niet verbieden en verbiedt hem ook niet verdragen met een inhoud die in strijd komt met ius cogens buiten toepassing te laten.

Als de fantasie maar gruwelijk genoeg is, dan aanvaardt uiteindelijk een ieder dit principe. Natuurlijk verbieden art. 94 en 120 Grondwet de Nederlandse rechter niet nationaal of internationaal, geschreven of ongeschreven recht toe te passen dat botst met een verdrag dat genocide-afspraken tegen de bevolking van een derde staat inhoudt. En deze stelling is niet juist, omdat het voorbeeld zo onwaarschijnlijk is, maar omdat het systeem het buiten toepassing laten van als recht gepresenteerd hoogste onrecht niet verbiedt. En misschien zal de één eerder overtuigd zijn bij de genocide-afpraak en de ander bij de afspraak over het afmaken van krijgsgevangenen (voorbeeld van Fizmaurice, hierna te behandelen) en weer een derde bij het plaatsen van kernwapens waarmee in één klap een wereldstad van de kaart geveegd kan worden. Op dit moment gaat het eisers er echter om duidelijk te maken dat het systeem het buiten toepassing laten van met ius cogens strijdige verdragen, of beter gezegd het ondanks zulke verdragen toch toepassen van ius cogens niet verbiedt. Hierna zullen eiseres uiteen zetten, dat het plaatsingsverdrag, als men toetst, een zodanige strijd oplevert.

Ad 3 Hetgeen eisers hiervoor onder ad 1 over de interpretatie van de Grondwet hebben gezegd geldt - zelfs in sterkere mate - voor de interpretatie van verdragen, hier de interpre-

tatie van het plaatsingsverdrag. Volgens de eisers is het plaatsingsverdrag niet meer dan het verstrekken van de vergunning aan de Verenigde Staten bepaalde wapens hier te installeren en stelt het geen enkele norm, is het niet "law-making" (zie 3). Ook hier is er geen enkele reden om - zo men op dit punt al twijfel meent te moeten hebben - een oplossing te kiezen, die strijdig is met dwingende regels van internationaal recht.

Voor het gewone contractenrecht is algemeen aanvaard de regel dat men een overeenkomst zo moet uitleggen, dat deze van enige uitwerking kan zijn (art. 1380 BW, Asser-Hartkamp II, 1989, nr 288) en niet - althans niet zonder noodzaak - op zodanig wijze, dat deze in strijd komt met de wet, de goede zeden of de openbare orde.

Er is geen enkele reden om deze door het gezonde verstand geïnduceerde interpretatieregel bij de uitleg van verdragen, althans een verdrag als het plaatsingsverdrag niet toe te passen. Het is - behoudens een duidelijke andere indicatie - niet aannemelijk, dat partijen bij een overeenkomst of bij een verdrag zouden beogen te kontrakteren in strijd met - bij voorbeeld - de openbare orde (zie over het één en ander Schachter, t.a.p. blz. 340).

In 3.2 is duidelijk gebleken, dat de VS en Nederland zich juist niet over de verhouding tot ius cogens hebben willen buigen. Dat betekent, dat men er bij de interpretatie van het plaatsingsverdrag van uit moet gaan, dat het niet de bedoeling is geweest inbreuk te maken op ius cogens, daargelaten wat ius cogens

precies voorschrijft (want daar heeft men zich niet mee bezig gehouden).

Ad 4 Zou men al interpreterend toch tot de konklusie komen, dat het plaatsingsverdrag normen probeert te stellen in strijd met ius cogens, dan heeft het verdrag voor dat dwingende recht te wijken. Dat vloeit in laatste instantie uit de aard van ius cogens c.q. het Weens Verdragenverdrag voort. Bij strijd met ius cogens is het plaatsingsverdrag nietig. En die nietigheid richt zich tot beide partijen bij het verdrag, Nederland en de Verenigde Staten. Geen enkel Nederlands overheidsorgaan heeft de bevoegdheid een verdrag dat strijdig is met ius cogens toe te passen. Dat geldt ook - zelfs juist - voor de rechter die zodanige strijd vaststelt. En het laatste wat hij mag doen is wel - omgekeerd - ius cogens buiten toepassing laten wegens strijd met een bilateraal "non-lawmaking"-verdrag, ook al is dat van recentere datum.

Het enige dat men nog zou kunnen tegenwerpen, zou de stelling zijn, dat de door eisers ingeroepen regels het dwingend karakter ontberen. Daarop zullen eisers onder 4.5 ingaan.

4.3 Voorbeelden van Fitzmaurice

In de feitelijke instanties hebben eisers een aantal hypothetische voorbeelden gegeven om hun standpunt met betrekking tot dwingende regels en de werking daarvan binnen een civiele procedure te illustreren: de afspraak tussen de VS en de Nederlandse overheid geen homoseksuelen te werk te stellen op beider ambassades (P blz. 58), een voorbeeld dat aan aktualiteit heeft gewonnen; de "niet-jood" afspraken bij een uitwisseling tussen Nederland en Saoedi-Arabië (PA, 5.5 en 5.6); en de ten onrechte als defensief

gekwalficeerde oorlogsverklaring aan België (PA, 5.6, blz. 58 e.v.).

Eisers willen hier enkele veel in de literatuur besproken voorbeelden van Fitzmaurice aan toevoegen (zie bij voorbeeld The Vienna Convention on the Law of Treaties van Sir Ian Sinclair, Manchester University Press, 2e druk, 1984, blz. 209 en 216). Het gaat om een verdrag tussen staten A en B dat bepaalt dat zij - in geval van oorlog tussen hen - geen krijgsgevangenen zullen maken en in plaats daarvan een ieder die gevangen genomen wordt onmiddellijk zullen executeren (voorbeeld 1). Een harde, maar - in de ogen van deze staten - efficiënte en kostenbesparende afspraak die zeker niet harder is dan de hier en daar voorkomende werkelijkheid.

Fitzmaurice geeft ook het voorbeeld van twee staten die een bilateraal verdrag sluiten om een agressieve oorlog te voeren tegen een derde staat (voorbeeld 2). En men kan deze twee voorbeelden ook nog combineren: in dat laatste verdrag wordt tevens afgesproken, dat de gevangenen van de vijand niet als krijgsgevangenen zullen worden beschouwd, maar onmiddellijk zullen worden geëxecuteerd (voorbeeld 3).

Men is het er wel over eens, dat dat soort verdragen nietig zijn (zie onder meer Sinclair t.a.p. en op blz. 215 en 216). Een militair, die in het vooruitzicht is gesteld belast te worden met de uitvoering van de betrokken executies (voorbeeld 1 en 2) of met de direkte leiding over (een deel) van de voorgenomen aanval (voorbeeld 2) zou bezwaar kunnen maken en daartegen met een beroep op ius cogens in een civiele procedure kunnen opkomen dan wel ius cogens in een tegen hem aangespannen militair strafrechtelijke zaak kunnen inroepen. De civiele of militaire rechter zou hem conform het oordeel van het hof kunnen voorhouden, dat het beroep op die rechtsregels niet kan

baten, omdat de rechter zich aan het betrokken bilaterale verdrag heeft te houden. En hetzelfde zou gelden als een potentieel slachtoffer van de in de betrokken verdragen afgesproken praktijken zich tot de rechter wendt.

Ongetwijfeld zal de staat in zo'n zaak ook weer tal van verweren als het ontbreken van belang of gebrek aan causaliteit opwerpen. Maar als de vordering zou moeten worden afgewezen, dan zeker niet op de grond, dat de ingeroepen normen "nu eenmaal voor het verdrag hebben te wijken". Als men al aan een toetsingsvraag toekomt - quod non - dan zal hebben te gelden, dat de betrokken verdragen wegens de op grond van strijd met ius cogens volstrekt onaanvaardbare inhoud ervan niet aan de betrokken eisers kan worden tegengeworpen.

Ook de eisers in deze procedure beroepen zich op zulke zwaarwegende en dwingende regels. Nu betwist de staat dat dwingende karakter wel en het hof volgt de staat daarin (r.o. 13), doch daar geraakt men in een andere discussie, namelijk de vraag of het hier wel om ius cogens gaat. Als dat het geval is - en eisers zullen hierna nog eens aantonen dat dat zo is - dan kan het toetsingsverbod - zo dat al aan de orde is, quod non - in de onderhavige zaak net als in alle gegeven voorbeelden de toepassing van de ingeroepen dwingende normen niet verhinderen.

4.4 De VS en het Weens Verdragenverdrag

Ondanks het feit dat 58 landen, waaronder Nederland, het Weens Verdragenverdrag hebben geratificeerd, zijn de Verenigde Staten nog steeds geen verdragspartij. Zoals ook voor sommige andere niet door de Verenigde Staten geratificeerde verdragen (zoals de Genocide Conventie) geldt, vormt het Weens Verdragenverdrag slechts de codificatie van geldend ongeschreven recht en is uit dien hoofde evenzeer bindend voor de VS.

De niet-ratificatie heeft dan ook geen gevolgen voor de toewijsbaarheid van de vorderingen van eisers. Zoals eerder uiteengezet berust het begrip *ius cogens* en het bestaan van peremptory norms op ongeschreven recht. Het Weens Verdragenverdrag betekent slechts een bevestiging daarvan. Nederland dient het verdrag bovendien gezien zijn aard - althans inhoudelijk - ook ten opzichte van niet verdragspartijen toe te passen. De niet-ratifikatie door de Verenigde Staten heeft hooguit tot gevolg, dat het door de staat gevoerde procedurele verweer (eerst de weg van art. 65 e.v. Weens Verdragenverdrag) niet opgaat. Aan een procedureregulering kan een niet-verdragsstaat moeilijk worden gebonden. Het verdrag doet dan ook niet af aan de gebondenheid van Nederland en de Verenigde Staten - maar hier is alleen de gebondenheid van Nederland aan de orde - aan de door eisers ingeroepen normen en in het bijzonder het dwingende karakter daarvan.

De niet-ratifikatie door de VS van het Weens Verdragenverdrag kan de toepasselijkheid ervan en in het bijzonder dus van *ius cogens* binnen de Nederlandse verhoudingen niet verhinderen: de eisers hoeven zich geen schending van *ius cogens* ten nadele van hen te laten aanleunen.

4.5 Ius cogens en de door eisers ingeroepen normen

De aard, het ontstaan en de werking van *ius cogens* zullen nu duidelijk zijn. Maar zijn de normen waar eisers zich op beroepen inderdaad dwingend, vormen zij *ius cogens*?

Eisers hebben zich erop beroepen, dat de staat een onrechtmatige daad pleegt wegens schending van geschreven en ongeschreven regels van humanitair oorlogsrecht, van vredesrecht (agressieverbod) en wegens schending van fundamentele mensenrechten. Voor al deze drie categorieën geldt, dat zij dwingend

recht in de zin als hiervoor uiteengezet vormen.
Eisers lichten dat toe.

Als men te royaal regels kandideert voor ius cogens, dan zal de discussie over de akseptatie snel oplaaien en bestaat bovendien het gevaar dat men het begrip devalueert. Zoals al eerder gebleken is (hiervoor 4.2.1), men diene zich te beperken tot regels van fundamentele aard. Naarmate de regel essentiëler is, zal de discussie korter en voor twijfel minder plaats zijn. In de feitelijke instanties hebben eisers al de woorden van Ian Brownlie, een bekende Britse volkenrechtsdeskundige en hoogleraar te Londen, uit zijn klassieke standaardwerk "Principles of public international law" aangehaald:

"A major distinguishing feature of such rules is their relative indelibility. They are rules of customary law which can not be set aside by treaty or acquiescence but only by the formation of a subsequent customary rule of contrary effect. The least controversial examples of the class are the prohibition of aggressive war, the law of genocide, the principle of racial nondiscrimination, crimes against humanity, and the rules prohibiting trade in slaves and piracy." (Ian Brownlie, "Principles of public international law", Oxford, 1979, blz. 513).

Van sommige regels staat op grond van geschreven recht vast dat zij peremptory zijn. Vergelijk bij voorbeeld de kennelijke strekking van de gelijklopende artikelen 1 van de vier Geneefse konventies van 1949:

"The High Contracting Parties undertake to respect and to ensure respect for the present Convention in all circumstances."

Zo ook art. 1 van het Rode Kruis Protocol I 1977.

Maar ten aanzien van andere regels is het dwingende karakter niet in een geschreven regel vastgelegd. Waar eisers zich ook op ongeschreven recht beroepen ligt dat voor de hand. De opvattingen van gezaghebbende schrijvers dienen hier als aanvullende rechtsbron (zie art. 38 van het Statuut van het Internationaal Gerechtshof, "the teachings of the most highly qualified publicists of the various nations"), althans als kenbron. En de meeste deskundigen van naam van over de gehele wereld onderschrijven het standpunt van Brownlie. Eisers laten er enkelen aan het woord.

Jalil Kasto: "There is a strong connection between *ius cogens* and humanitarian law (-). The humanitarian law or the principles of humanity have many aspects of peremptory character that implies their respect and that their violation cannot be admitted, because the large bulk of these principles or norms are essential for the survival of mankind and the protection of its common interests." (Jalil Kasto, *Ius Cogens and Humanitarian Law*, Institution International de Droit Humanitaire 1980, blz. 98).

Levan Alexidze, hoogleraar internationaal recht in Tbilisi, Sovjet Unie, schrijft:

- "a. (-)
 - b. principles defending the peace and security of nations: prohibition of the use or threat of use of force, peacefull solution of disputes; collective struggle against agres-sion in accordance with the United Nations Charter;
 - c. (-)
 - d. principles prohibiting crimes against humanity, as established in the Statutes of the Neuremberg and Tokio Tribunals, and in
-

the Geneva Conventions of 1949 on Victims of War;

e. (-)."

Ook dit citaat is te vinden in de *Receuil des Cours de l'Academie de Droit International de La Haye*, een uiterst gezaghebbende verzameling van inleidingen over internationaal recht (zie "Legal nature of ius cogens in Contemporary International Law" in *Receuil des Cours de l'Academie de Droit International*, 1981, III, blz. 262 en 263).

De al eerder genoemde Sinclair heeft weinig twijfel, dat de "rules for the protection of civilians and combattants in time of war" ius cogens vormen (Sinclair t.a.p. blz. 217). Sinclair noemt ook expliciet het agressieverbod (t.a.p. blz. 222). Het Tokyo Tribunaal stelde trouwens vast dat overtreding van het agressieverbod destijds al strafbaar was en de soevereine vrijheid van Japan en zijn leiders doorbrak, zelfs in strijd met het adagium "nulla poena sine praevia lege" (zie daarover R 6.1, blz. 30 en 31).

Ook Jean Pictet, lid van het Internationaal Comité van het Rode Kruis (ICRC), voorzitter van de Law Commission van het ICRC, directeur van het Henri Dunant-instituut en lector aan de Universiteit van Genève, gaat in op het ius cogens-karakter van de regels waarop eisers zich beroepen, in het bijzonder het humanitair oorlogsrecht. Zie uitvoerig zijn "Development and Principles of International Humanitarian Law", blz. 87 e.v. (College Straatsburg 1982, Martinus Nijhoff 1985). Pictet stelt ook vast dat art. 60 (hij heeft het oog op lid 5) van het Weens Verdragenverdrag met zich mee brengt dat "provisions relating to the protection of the human person contained in treaties of a humanitarian character" peremptory zijn (t.a.p. blz. 88).

De ook al eerder genoemde Verdross schrijft in The American Journal of International Law, dat "all rules of general international law created for a humanitarian purpose" ius cogens vormen (Alfred Verdross, "Jus Dispositivum en Jus Cogens in International Law", American Journal of International Law 1966, vol. 60, 53 en 59).

Meron, lid van de redactie van de American Journal of International Law en hoogleraar internationaal recht aan de New York University School of Law, haalt de Barcelona Traction Case aan waar overwogen wordt:

"Such obligations (bedoeld worden "obligations erga omnes", PI), derive, for example, in contemporary international law, from the outlawing of acts of aggression, and of genocide, as also from the principles and rules concerning the basic rights of the human person including protection from slavery and racial discrimination"

en voegt daar in zijn uitwerking aan toe:

"Most observers would probably agree that protection of the right to life from arbitrary taking and protection of the human person (-) are fundamental rights."

(Zie Theodor Meron, "On a hierarchy of international human rights" in American Journal of International law, 1986, vol. 80, nr 1.) Hier herkent men ook weer het verband tussen grondrechten en ius cogens: in de Engelse tekst luidt de derde zin van het eerste lid van art. 6 van het BuPo-verdrag: "No one shall be arbitrarily deprived of his life" (onderstreping PI). Dat verband volgt evenzeer uit art. 15 lid 2 EVRM, dat een uitzondering op het recht op leven slechts toestaat "als gevolg van geoorloofde oorlogshandelingen" (onderstreping PI, zie hierover uitvoering onder 3).

Zie tenslotte de onder 4.2.1 geciteerde bronnen, in het bijzonder de Encyclopedia of International Law: "The prohibition of the use of force", "fundamental human rights" en "humanitarian law in armed conflict", het is allemaal dwingend recht. En er kan geen twijfel over bestaan dat eisers "basic values of the international legal order" inroepen, die "the community as a whole" beogen te beschermen.

Hier willen eisers nog eens kort stil staan bij rechtsoverweging 13. Het hof neemt aan, dat de door appellanten aangedragen normen niet "door de internationale volkerengemeenschap als *ius cogens*" zijn aanvaard, hetgeen reeds hieruit volgt dat, naar de Staat heeft aangevoerd en van algemene bekendheid is, de vijf permanente leden van de Veiligheidsraad kernwapens bezitten en het gebruik ervan niet onder alle omstandigheden als onrechtmatig beschouwen".

Drie aspecten zijn hier van belang.

1. Niet onder alle omstandigheden onrechtmatig
De vraag of dat zo is hebben eisers echter ook niet aan de rechter voorgelegd. Eisers richten hun vorderingen tegen - het moet helaas herhaald worden - deze kernwapens, met hun parate dreiging, hun lading, hun doelen en hun plaats in de NAVO-strategie (zie onder meer R 3.5). De stelling dat gebruik van deze kernwapens onvermijdelijk de aangedragen normen schendt en dat op grond daarvan en alle overige door eisers gegeven argumenten plaatsing en gebruik jegens hen onrechtmatig zijn is niet strijdig met de door het hof aangenomen notie, dat bezit en gebruik door de vijf permanente leden van de Veiligheidsraad niet onder alle omstandigheden als onrechtmatig worden beschouwd. Eisers laten dan nog daar dat het aannemen van deze
-

notie daar waar het het gebruik betreft -
gelukkig - voorbarig is.

2. Men moet de vraag naar het bestáán van de
normen niet verwarren met de vraag of deze ius
cogens vormen.

Over de gelding van de normen (alle door eisers
genoemde verdragen, de ongeschreven regels en
de beginselen van non-agressie, het verbod
oorlog te voeren zonder te diskrimineren tussen
combattanten en non-combattanten, het proporti-
onaliteitsbeginsel enz.) in het algemeen
bestaat geen geschil. En ook de permanente
leden van de Veiligheidsraad erkennen die
normen. Het ius cogens-karakter heeft van de
zijde van de staat geen zelfstandige bestrij-
ding ondervonden (zie R 7.2). Hetgeen het hof
overweegt onder 13 is derhalve onvoldoende
doordacht en bovendien onjuist. Bestaan en
status van de normen zijn - in zijn algemeen-
heid - wereldwijd erkend.

3. Waar de staat wèl tegen op komt is de toepasse-
lijkheid van die normen op kernwapens. Eisers
zijn daar herhaalde malen op in gegaan (D 12.4,
P 9.2). In het licht van rechtsoverweging 13
willen eisers hier nog slechts het volgende
opmerken. Als de vijf permanente leden van de
veiligheidsraad bezit en gebruik van kernwapens
onder omstandigheden al toelaatbaar achten, dan
betekent dat nog niet dat de normen waar hier
steeds sprake van is op dat bezit en dat
gebruik niet van toepassing zouden zijn. Van
zo'n opvatting van één of meer van de permanen-
te leden blijkt ook niets (hooguit het tegen-
deel blijktens door sommige leden ingenomen
standpunten in de Algemene Vergadering van de
Verenigde Naties). Ook de Verenigde Staten zijn
nimmer overgegaan tot konkretisering van hun
opvatting wèlk gebruik onder wèlke omstandighe-
den dan - wellicht - toelaatbaar zou zijn. En
-

zouden die vijf permanente leden niettemin die opvatting hebben, dan is dat onvoldoende om een wereldwijd geldende norm zijn bestaan of zijn dwingend karakter te ontnemen. Dat vloeit alleen al voort uit art. 53 Weens Verdragenverdrag: de aangedragen normen kunnen slechts worden gewijzigd "by a subsequent norm of general international law having the same character." En zelfs de staat zal niet durven volhouden, dat er een nieuwe norm geaksepteerd en erkend is door "the international community of States as a whole", inhoudende dat kernwapens gebruikt mogen worden. Alleen al de bekende resoluties van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties verhinderen het aannemen van zo'n konklusie. De toelaatbaarheid van een bepaalde wijze van oorlogvoeren wordt nu eenmaal gelukkig niet bepaald door een kleine groep naties. Anders zou men na Rotterdam, Londen, Dresden, Hiroshima en Hanoi moeten vaststellen dat er geen humanitair oorlogsrecht meer over is. Zie over één en ander ook R 6.4.

Laten wij hier nog éénmaal een schrijver aan het woord en wel de onlangs overleden en kort daarvoor teruggetreden president van het Internationaal Gerechtshof, Nagendra Singh. In zijn zeer recentelijk herdrukte standaardwerk over internationaal recht en kernwapens komt hij op grond van verschillende argumenten tot de konklusie dat kernwapengebruik in feite steeds in strijd met het recht zal zijn. Zie bijvoorbeeld zijn samenvattende uitspraak:

"As already pointed out, a fresh specific ban as such is politically desirable, and may even be described as politically necessary, but legally it can only be regarded as welcome, though not essential, since nuclear weapons are already banned under the existing law." (Zie

Nagendra Singh en Edward McWhinney in "Nuclear Weapons and Contemporary International Law", 2nd revised edition, Nijhoff 1989, blz 197). En de co-auteur van Singh, McWhinney, hoogleraar internationaal recht aan de Simon Fraser University te Vancouver en lid van het Permanente Hof van Arbitrage, vermeldt met betrekking tot de Rode Kruisprotocollen de mening in westerse juridische kringen:

"the Protocols operate to render the actual user of nuclear weapons effectively illegal in any future situations of armed conflict", blz 321.

De konklusie uit het voorgaande moet zijn, dat de normen waar eisers zich op beroepen en waarvan de schending jegens hen onrechtmatig is, ius cogens vormen. Dat kernwapens niet door die normen zouden worden beheersd, is niet alleen in strijd met de aard ervan, maar wordt ook niet door de volkerengemeenschap - laat staan "als geheel" - aanvaard en is evenmin in enig Nederland bindend verdrag vastgelegd.

Als de rechter toch zou twijfelen, dan moet hij kiezen, zo schrijven art. 13 Wet Algemene Bepalingen en art. 48 Rv hem voor. Zie hierover nader P. Ingelse, "Onrechtmatige daadsrecht is keuzerecht" in Verdediging van Collectieve Belangen via de Rechter, feestbundel Jonge Balie bij de Hoge Raad, 1988.

vindt de mogelijke twijfel van de rechter zijn oorzaak in onzekerheid over aspecten die bewijs behoeven, dan dient daartoe een bewijsopdracht te worden gegeven. Voorzover nodig hebben eisers dat bewijs aangeboden (zie onder meer P 3, blz. 14, PA 2.4 en R 4.10. In deze laatste passage hebben eisers de benoeming van deskundigen over inhoud, reikwijdte enz. van het internationale recht geopperd en voorzo-

artikelen 3, 8 en 9

MvT - blz. 5-6, nr. 3

In artikel 3 is de Nederlandse strafwet mede toepasselijk verklaard op ieder, die zich buiten het rijk in Europa schuldig maakt aan een misdrijf omschreven in de artikelen 8 en 9 van deze wet. De Nederlandse rechter moet kennis kunnen nemen van schendingen van de wetten en gebruiken van de oorlog, ook wanneer deze buiten Nederlands grondgebied door de tegenpartij worden begaan. Hierbij worde verwezen naar het bepaalde in de artikelen 49/50/129/146 van de vier Verdragen van Genève van 12 Augustus 1949.

Wanneer een andere bij het geschonden Verdrag aangesloten mogendheid geen overlevering verzoekt van een krijgsgevangene, die zich in Nederlandse handen bevindt, moet deze door een Nederlandse rechter kunnen worden berecht, al is het misdrijf in het buitenland gepleegd, zelfs ook wanneer het feit niet tegen een Nederlander is gepleegd of geen Nederlands belang daardoor is geschaad.

MvT - blz. 9

delict, in het eerste lid van artikel 8 omschreven, is het zich schuldig maken aan schending van de wetten en gebruiken van de oorlog. Deze bepaling verwijst derhalve rechtstreeks naar het oorlogsrecht, niet alleen naar het geschreven oorlogsrecht, dat in internationale overeenkomsten is neergelegd, doch ook naar internationaal gewoonterecht, voor zover op oorlog betrekking hebbende. De eis, dat de overtreding van de geschreven of ongeschreven normen een opzettelijke moet zijn, is niet gesteld. Het zou onbevredigend zijn, als de dader vrijuit zou gaan in die gevallen, waarin hij de geschonden norm weliswaar niet kende, doch die onkunde te wijten is aan grove onverschilligheid, waarvan hij bij zijn optreden blijf gaf. Ook in artikel 27a van het Besluit Buitengewoon Strafrecht ontbreekt een uitdrukkelijk omschreven schuldvorm. Bij de structuur van dat artikel sluit de thans voorgestelde bepaling aan. De gekozen redactie, die eist, dat de dader zich schuldig maakt aan een schending van het oorlogsrecht, treft, voor zover is te voorzien, die gevallen waarin de dader het gewraakte feit pleegde, hetzij tegen beter weten in, hetzij onder zodanige omstandigheden, dat de schending voortvloeide uit verwijtbare grove onverschilligheid.

artikel 10

MvT - blz. 11, nr. 3

De vraagstukken, die voor ons gemene strafrecht hun beantwoording hebben gevonden in de artikelen 42 en 43 van het Wetboek van Strafrecht, worden, wanneer het om oorlogsmisdrijven gaat, beheerst door bijzondere factoren.

Voorerst zijn de oorlogsmisdrijven inbreuken op het internationale recht, terwijl de wettelijke voorschriften, waarin men een rechtvaardiging voor zodanig misbruik zou kunnen zoeken, in het algemeen regels van een of ander nationaal recht zullen zijn en dan nog meestal van het nationale recht van een andere staat dan waarvan de berechting zal uitgaan. Reeds dit maakt het probleem tot een geheel ander dan wanneer regels van één zelfde nationale wetgeving botsen of schijnen te botsen.

Verder is, ook afgezien van dit zuiver principiële verschil, bij conflict van internationale en nationale rechtsregels, de kans groter dan binnen één nationale rechtssfeer, dat de in geding komende regels niet van dezelfde geest doortrokken zullen zijn.

Niet minder belangrijke verschillen echter vloeien voort uit de bijzondere situatie van de oorlog. Binnen een normaal functionerende nationale rechtsorde is nauwelijks te verwachten, dat zich tussen een veroorloovende of gebiedende en een op straffe verbiedende wetsbepaling een conflict zal voordoen, dat niet in de grondbeginselen dier rechtsorde zijn beslechting vindt. Ook een ambtelijk bevel, dat zonder speciale bevoegdheid een gedrag gebieden zou, dat onder een delictsomschrijving valt, zal daar een zeldzame abnormaliteit zijn. Voor zover een van beide figuren zich nog zal voordoen, zal dit in de regel betreffen weinig ernstige strafbare feiten, waarbij het verband met de morele sfeer gering is. Uit dit alles volgt, dat de regeling, die de artikelen 42 en 43 geven, een zeer wel passende is, maar dan alleen in de nationale sfeer.

Geheel anders is dit alles in een oorlog. Om te beginnen staan dan mensen tegenover elkaar, die doordrongen zijn van de geest van wellicht zeer verschillend geïnspireerde rechtssstelsels. Veel belangrijker echter nog is de kans, dat „Kriegsraison“ of „oorlogspsychose“ tot met het oorlogsrecht strijdige bevelen zullen leiden. Die kans is, in vrijwel alle oorlogen maar al te aanzienlijk gebleken. In het bijzonder de laatste oorlog heeft aangetoond, dat men niet alleen moet rekenen met internationaal-misdadige individuele bevelen, maar ook met internationaal-misdadige handelingen, die het karakter van wetgeving voor zich opeisen (Führerbefehle).

Naast dit verschil in de aard van de voorschriften en bevelen staat een niet minder ingrijpend verschil in de positie van degenen, tot wie zij zich richten. Enerzijds zullen dezen in de gevallen, waarom het hier gaat, meer aanleiding hebben om op de gedachte te komen, dat het om ontoelaatbare bevelen gaat, deels reeds op grond van hun menselijk gevoel, deels dank zij het feit, dat althans het geschreven oorlogsrecht een toch altijd nog betrekkelijk beperkte rechtsstof vormt, waarvan bovendien voorschriften als artikel 1 van het Vierde Haagse Verdrag van 1907 nopens de wetten en gebruiken van de oorlog te land en artikel 127 van het Krijgsgevangenen Verdrag van 12 Augustus 1949 waarborgen, dat zij bekend zijn aan hen, die enige verantwoordelijkheid in deze dragen. Anderzijds kan men aan geen overheid een verwijt er van maken, dat zij in verband met de oorlogvoering op de plicht van onvoorwaardelijke gehoorzaamheid veel meer nadruk legt dan anders, en is in elk geval het risico van niet gehoorzamen onvergelykelijk groter. Hier komt nog bij, dat beslissingen soms in grote haast en allicht niet in een kalme gemoedsgeesteldheid moeten worden genomen.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de artikel 42 en 43, gelijk zij zijn geformuleerd niet passen op oorlogsmisdrijven. Volgens de juist te achten jurisprudentie van de Bijzondere Raad van Cassatie zijn zij trouwens reeds thans in het geheel niet toepasselijk wanneer iemand zich beroept op andere rechtsregels dan Nederlandse of internationaal-rechtelijke, welke Nederland binden. Bij oorlogsmisdrijven zal juist dit geval regel zijn.

artikelen 3, 8 en 9

Voorlopig Verslag - blz. 4, nr. 4

Sommige leden hadden tegen de voorgestelde artikelen 8 en 9 ernstig bezwaar, omdat door de vaagheid, waarmede deze artikelen de oorlogsmisdrijven omschrijven, de rechtszekerheid der verdachten op zeer bedenkelijke wijze wordt aangetast. In het bijzonder hadden zij bezwaar tegen het niet eisen van opzet en tegen het strafbaarstellen van schending van gebruiken, die niet op geschreven recht berusten.

Ook een aantal andere leden achtten het weinig bevredigend, dat in artikel 8 geen feitelijke handelingen omschreven worden, doch slechts verwezen wordt naar de wetten en gebruiken van de oorlog, welker inhoud geenszins vaststaat. Dit is, zo meenden zij, een uitermate verzwakt strafrecht, hetgeen nog te ernstiger bezwaar oplevert, nu ten gevolge van de weglating van het woord „opzettelijk” opzet niet vereist zal zijn, doch een zekere mate van schuld voldoende zal zijn voor een veroordeling. Ook daarom zouden deze leden de voorkeur geven aan een internationale regeling, waarbij bepaalde feiten, die in de beschaaft wereld algemeen worden beschouwd als oorlogsmisdrijven of misdrijven tegen de menselijkheid, strafbaar gesteld zouden worden. Dit is, zo meenden zij, groeiend strafrecht en zij zagen voor de samenleving minder heil in het straffen van velen op twijfelachtige gronden dan in het straffen van minder velen op niet twijfelachtige, algemeen als deugdelijk aanvaarde gronden.

Zeër vele andere leden, die de totstandkoming van een internationale code eveneens zouden toejuichen, sloten zich aan bij het betoog, dat daarop niet gewacht mag worden. Voorshands is er huns inziens geen andere keuze dan het zeer in het algemeen strafbaar stellen van schending van de wetten en gebruiken van de oorlog. Aan deze vaagheid kan niet worden ontkomen.

blz. 5-6

Verscheidene van deze leden meenden intussen, dat de omschrijving van artikel 8 wellicht kan worden verbeterd, b.v. door in de omschrijving een verwijzing op te nemen naar de conventies, welke in de Memorie van Toelichting vermeld worden. Het ontwerp zelf immers omschrijft niet, wat moet worden verstaan onder de „wetten en gebruiken van de oorlog”. De betekenis hiervan is van het grootste belang, omdat op schending van deze wetten en gebruiken straffen worden gesteld, welke maximum oploopt van 10 jaar tot de doodstraf. Uit de toelichting blijkt, dat ook de Commissie-Donner dit aanvankelijk als een bezwaar heeft gevoeld en heeft getracht de oorlogsmisdrijven in een aantal artikelen te omschrijven met gedetailleerde strafposities, welk systeem echter „niet bevredigend” is gebleken. De zeer uitvoerige toelichting gewaagt verder van „het oorlogsrecht, dat voor een deel gewoonterecht is” en dat „zich niet voor nationale regeling leent”. Dit klinkt, aldus de hier aan het woord zijnde leden, niet erg overtuigend; maar indien ergens, dan geldt hier, dat „la critique est aisée, l'art est difficile”. Strafbarestelling van het handelen in strijd met gewoonterecht is echter weinig in overeenstemming met het crimineelrechtelijke adagium „nulla poena sine praevia lege poenali”. Zou men hieraan niet althans tot op zekere hoogte kunnen tegemoetkomen door ook in de wetstekst te verwijzen naar de vier verdragen van Genève van 12 Augustus 1949? Deze verdragen (het Gewonden- en Ziekenverdrag, het Maritieme Verdrag, het Krijgsgevangenenverdrag en het Burgerverdrag) bevatten een samenstel van internationale voorschriften, welke zeker vallen onder de in artikel 8 gebezigde term „wetten en gebruiken van de oorlog”. Weliswaar betekent een zodanige verwijzing in zoverre een verschuiving van de moeilijkheid, dat bij zulk een redactie de vaagheid in de delictsomschrijving niet langer in de Wet Oorlogsstrafrecht zelf, maar bij voorbeeld in de genoemde verdragen wordt aangetroffen, doch daar staat tegenover het denkbare voordeel, dat de jurisprudentie van de internationale rechter op meer exacte wijze de regelen van internationaal gewoonterecht, n.l. de gebruiken van de oorlog, zal definiëren. Aldus zal hij enerzijds de nationale rechter een onmisbare steun verschaffen bij diens interpretatie van die gebruiken en anderzijds zal hij de internationale kenbaarheid dier regels als voorwaarde voor de strafbaarheid van de overtreding daarvan bij de berechting hier te lande een sterker fundament geven. Overigens zal men ook naar het oordeel van deze leden niet kunnen volstaan met een verwijzing naar de genoemde verdragen. Er is ook oorlogsrecht, dat niet in deze verdragen is neergelegd, en ook de schending daarvan moet strafbaar zijn.

Vervolgens werd de vraag gesteld, welke precies de verschilpunten zijn tussen het thans voorgestelde artikel 8 en het huidige artikel 27a van het Besluit Buitengewoon Strafrecht. Men wees er hierbij in het bijzonder op, dat ten aanzien van de strafmaat in het ontwerp artikel 8 een geheel ander systeem is gevolgd dan in het bestaande artikel 27a. Tervijl dit laatste de maximumstraffen heeft gelijkgesteld aan die, welke tegen gelijke of daarmee het meest overeenkomende strafbare feiten in onze gewone wetgeving worden be-

artikel 10

Voorlopig Verslag, blz. 16-17, nr.

Artikel 10. Dit artikel bevat het zeer belangrijke beginsel, dat de dader van een oorlogsmisdrijf zich niet kan beroepen op wettelijk voorschrift, noch op ambtelijk bevel als strafuitsluitingsgronden. Vele leden vroegen zich af, of het uitsluiten van een beroep op deze beide gronden niet te ver gaat. Zij herinnerden er aan, dat beide gronden niet anders zijn dan speciale vormen van de algemene strafuitsluitingsgrond: noodtoestand. Een oorlogsmisdadiger, die zich na inwerking-treding van deze wet niet langer mag beroepen op ambtelijk bevel of wettelijk voorschrift, zal zich nog altijd mogen beroepen op noodtoestand. Dat hij in noodtoestand verkeerde, toen hij het misdrijf pleegde, zal hij dan kunnen aantonen door te bewijzen, dat een wettelijk voorschrift (indien hij geen Nederlander is, een voorschrift van zijn eigen land) of een bevel van een meerdere hem tot het plegen dwong, en hij zal bovendien kunnen trachten aannemelijk te maken, dat hij bij niet-opvolging van het voorschrift of bevel zich zelf blootstelde aan zulke risico's, dat niet-opvolging redelijkerwijze van hem niet geveerd kon worden. Men kan zich nu afvragen, wat de wetgever met de schrapping van de beide artikelen — uitsluitend voor oorlogsmisdrijven — kan bereiken. Gelet op het voorgaande, kan dit in wezen niets zijn. Slechts wekt hij op deze wijze de onjuiste indruk, dat er door schrapping wel iets verandert.

Bovendien, zo gingen deze leden verder, zou er inderdaad door het niet toepasselijk verklaren van deze artikelen wel iets veranderen, dan zou dit toch alleen gelden voor Nederlanders en staatlozen. De Bijzondere Raad van Cassatie heeft immers beslist, dat de artikelen 42 en 43 niet toepasselijk zijn, indien de verdachte zich beroept op de regels van zijn eigen, vreemd recht. Kent zijn recht dus wel wettelijk voorschrift en ambtelijk bevel als strafuitsluitingsgronden, dan zal de rechter met die gronden toch rekening moeten houden. Welk nut heeft het nu, de artikelen 42 en 43 op Nederlanders niet toepasselijk te verklaren?

Andere leden konden voor het standpunt der Regering, dat de artikelen 42 en 43 niet geschreven zijn voor oorlogsmisdrijven, wel gevoelen. Zij vreesden echter, dat men uit het niet toepasselijk verklaren van deze artikelen verkeerde conclusies zal trekken. In het bijzonder t.a.v. ambtelijk bevel wezen zij er op, dat zulk een bevel alleen dan strafeloosheid meebrengt, indien het bevoegd gegeven werd („door het daartoe bevoegde gezag”). Nu moet men toch aannemen, dat geen enkel gezag bevoegd is aan zijn ondergeschikten bevelen te geven tot het plegen van oorlogsmisdrijven. Indien men redelijkerwijze van een ondergeschiede mag eisen, dat deze in de gegeven omstandigheden en gelet op de daaraan voor hem verbonden risico's een bevel niet opvolgt, omdat hij moest beseffen, dat het strekte tot het plegen van een oorlogsmisdrijf, dan zal een beroep op de strafuitsluitingsgrond „ambtelijk bevel” hem ook niet kunnen baten, juist omdat hij moest beseffen, dat dit bevel niet bevoegd gegeven kon zijn. Het handhaven van deze strafuitsluitingsgrond, en het-zelfde geldt mutatis mutandis van het wettelijk voorschrift, behoeft er dus niet toe te leiden, dat een verdachte, die in redelijkheid strafwaardig geacht moet worden, vrijuit zal kunnen gaan. Wel zal de rechter bij het hanteren van de beide strafuitsluitingsgronden rekening houden met de omstandigheden, waaronder de verdachte zijn daad pleegde. Of hij moest beseffen, dat het bevel onbevoegd gegeven werd dan wel dat het wettelijk voorschrift strekte tot het plegen van een misdrijf, zal in sterke mate afhangen van zijn ontwikkeling, zijn opleiding (waarbij hem b.v. ingeprent kan zijn, dat zulke voorschriften en bevelen wel rechtmatig zijn), het feit, dat hij geen tijd had om over het probleem na te denken, en andere omstandigheden. In zoverre kan het resultaat van de toepassing van deze artikelen t.o.v. bepaalde oorlogsmisdadigers anders zijn dan t.a.v. burgers, die in geheel andere omstandigheden verkeerden. Ook is het mogelijk, dat de rechter het beroep op ambtelijk bevel verwerpt, omdat de verdachte heel goed beseftte, dat dit bevel onbevoegd gegeven was, en toch verdachte niet strafbaar acht, omdat hij door niet te gehoorzamen zich zou hebben blootgesteld aan zodanig gevaar voor zijn eigen leven, dat hier overmacht aanwezig was. Dit laatste staat echter buiten de vraag, of ambtelijk bevel en wettelijk voorschrift uitdrukkelijk als strafuitsluitingsgronden ook voor oorlogsmisdrijven genoemd moeten worden.

Weer andere leden vroegen de aandacht van de Regering voor de suggestie, gedaan door dr. L. M. Rollin Couquerque in een artikel in het „Militair Rechtelijk Tijdschrift”, 1951, blz. 529. Deze betoogt daar, dat artikel 43 niet aan de eisen van militaire verhoudingen beantwoordt, en stelt dan voor, in het Wetboek van Militair Strafrecht een afzonderlijk artikel over dit onderwerp in te voegen, waarin o.m. bepaald zou worden, dat een door een meerdere gegeven bevel in tijd van oorlog de strafbaarheid niet opheft, indien de mindere wist of redelijkerwijze kon vermoeden, dat hij zich door uitvoering van het bevel zou schuldig maken aan een volgens oorlogsrecht niet geoorloofd of door oorlogsnoodzaak in redelijkheid niet geboden feit. Gaarne zouden deze leden de mening van de Regering over dit voorstel vernemen. Zij wezen er echter dadelijk op, dat de formulering „door oorlogsnoodzaak in redelijkheid niet geboden” hun niet onbe-

artikelen 3, 8 en 9

dreigt, heeft de Regering hier een geheel ander systeem gekozen: een algemeen maximum van 10 jaar niet verhoging tot 15 jaar, resp. tot levenslang of de doodstraf bij aanwezigheid van bepaalde strafverzwarende omstandigheden. Berust dit voorstel wellicht op minder goede ervaringen, welke met het systeem van artikel 27a in de laatste jaren zijn opgedaan? Zo ja, welke waren deze ervaringen dan? Zo neen, waarom heeft men dan het bestaande stelsel losgelaten?

Eindelijk werd opgemerkt, dat de toepasselijkheid van de Nederlandse strafwet op oorlogsmisdrijven wel zeer ver is uitgebreid. Krachtens artikel 3 is onze strafwet nl. toepasselijk op ieder, die zich, waar ter wereld ook, schuldig maakt aan enig oorlogsmisdrijf. In de Memorie van Toelichting, bovenaan, blz. 6, spreekt de Regering over „schendingen van de wetten en gebruiken van de oorlog, ook wanneer deze buiten Nederlands grondgebied door de tegenpartij worden begaan”. Nu is het echter opvallend, dat de woorden „door de tegenpartij”, welke een zeker verband tussen het misdrijf en ons land aangeven — de tegenpartij zal een misdrijf immers begaan hetzij tegen een Nederlander, hetzij tegen een van onze bondgenoten —, in de tekst van artikel 3 ontbreken. Theoretisch zal het dus mogelijk zijn, dat de Nederlandse rechter een onderdaan van een vreemde Mogendheid, die buiten Nederland een oorlogsmisdrijf begaat tegen een onderdaan van een andere Mogendheid in een oorlog, waarin ons land geen partij is, veroordeelt. Dit is een toepassing van het z.g. universaliteitsbeginsel, dat onze wet tot dusverre alleen kent voor zeeroof (vgl. artikel 4 Wetboek van Strafrecht i.v.m. de artikelen 381—385 van dat wetboek). Nu is ongetwijfeld met het voorkómen van zeeroof een groot Nederlands belang gemoeid. Evenzeer kan men echter zeggen, dat het een belang van alle volkeren is, dat oorlogsmisdrijven, waar en door wie ook begaan, worden bestreden en vervolgd. De verdragen van Genève van 12 Augustus 1949 gaan in elk geval van dit beginsel uit. Hiermede kon men zich verenigen.

blz. 8

Berechting. Het ontwerp wil de berechting van alle in artikel 1 opgesomde misdrijven, onverschillig of ze door militairen dan wel door burgers zijn begaan, in de eerste plaats opdragen aan de militaire rechter

blz. 14 - 15

Artikel 8. In de eerste plaats moge worden verwezen naar de algemene beschouwingen. Naast de daar reeds genoemde bezwaren tegen de vaagheid van het begrip „wetten en gebruiken van de oorlog” werd door sommige leden ook ernstig bezwaar ingebracht tegen het weglaten van het opzetelement. De Regering veronderstelt, dat de rechter, nu dit element niet in de omschrijving van het delict is opgenomen, alleen dan tot een veroordeling zal besluiten, indien dader het feit pleegde, hetzij tegen beter weten in, hetzij onder zodanige omstandigheden, dat de schending voortvloeide uit verwijtbare grove onverschilligheid. Dat de rechter zich precies aan deze omschrijving zal houden, staat intussen geenszins vast. Hij is in ieder geval vrij in de bepaling van de mate van schuld, welke bij de dader aanwezig moet zijn geweest. Voor de rechtszekerheid achten deze leden dit bedenkelijk.

Andere leden oordeelden dit bezwaar niet van overwegende aard. Het zou huns inziens nog bedenkelijker zijn, indien de daders van allerlei afschuwelijke feiten vrijuit zouden gaan, hoewel zij bij het plegen daarvan heel goed hadden kunnen beseffen, dat hun daden met de wetten en gebruiken van de oorlog in strijd waren. Men zou desgewenst in het artikel een bepaling kunnen opnemen van deze strekking, dat hetzij de dader opzettelijk moet hebben gehandeld, d.w.z. de overtreden norm moet hebben gekend, hetzij het aan zijn schuld te wijten was, dat hij deze norm niet kende. Daarmee komt men echter niet verder, want ook in dit geval moet de rechter uitmaken, welke mate van schuld bij de dader aanwezig moet zijn geweest.

artikel 10

denkelijk voorkwam. Met een beroep op oorlogsnoodzaak zijn in het verleden tal van afschuwelijke misdaden goedgepraat. Het begrip komt gelukkig in onze wetgeving tot dusverre niet voor. Ware het niet beter om in overeenstemming met artikel 8 van dit ontwerp uitsluitend te spreken van het zich schuldig maken aan een schending van de wetten en gebruiken van de oorlog?

Artikelen 3, 8 en 9

MvA, blz. 4-5, nr. 5

De ondergetekenden kunnen het door sommige leden gevoelde bezwaar tegen de vaagheid van de artikelen 8 en 9, die de oorlogsmisdrijven omschrijven, niet delen. Men kan volkenrechtelijk nagaan welke rechten en verplichtingen oorlogvoerende Mogendheden en haar militairen tegenover de vijand hebben. In het bijzonder moet men zich niet voorstellen, dat de gebruiken van de oorlog een zo vage inhoud hebben als de uiterlijke betekenis van dit woord zou doen vermoeden.

Op die grond achten de ondergetekenden het ook weinig wenselijk de wetten en gebruiken van de oorlog met zoveel woorden in de Nederlandse strafbepalingen te formuleren. De wetten van de oorlog zijn de regels, die in de tractaten omtrent oorlogvoering zijn neergelegd. Dit zijn o.a. de tractaten van Genève, waarvan in de Memorie van Toelichting gewag wordt gemaakt. Daarnaast bestaan echter gebruiken van de oorlog, die allerminst alle ongeschreven gewoonterecht zijn, maar die ten dele in geschreven regels zijn geformuleerd. Het Landoorlogreglement, een der belangrijkste regelingen omtrent de rechten en verplichtingen van oorlogvoerende mogendheden, wordt algemeen beschouwd als te gelden voor alle landen ter wereld, die oorlog voeren ongeacht of dit reglement voor hen kracht van tractaat heeft of niet. Door de verwijzing naar de gebruiken van de oorlog wijst men derhalve o.a. naar het Landoorlogreglement. Daarnaast bestaan er ook andere, niet met zoveel woorden geformuleerde gebruiken, zoals die met betrekking tot parlementariërs.

Gezien de feiten, zouden de ondergetekenden het bepaaldelijk onjuist achten een verwijzing naar de gebruiken van de oorlog (en dus naar het Landoorlogreglement) achterwege te laten.

Zij sluiten zich gaarne bij de mening aan van die leden, welke, evenals de ondergetekenden, de totstandkoming van een internationale code van wat in de oorlog wel en niet geoorloofd is, zouden toejuichen, maar die van mening zijn, dat men niet in afwachting daarvan een misschien scherpe, doch veel te beperkte omschrijving van de oorlogsmisdrijven mag opnemen.

Het doel van de strafbaarstelling van oorlogsmisdrijven zou niet worden bereikt door in de bepaling een omschrijving op te nemen van de Conventies van Genève, waarvan in de Memorie van Toelichting wordt gesproken. Weliswaar zijn deze conventies (die overigens nog niet geratificeerd zijn) van het grootste belang, doch daarnaast bestaat er, zoals hierboven is opgemerkt, nog een belangrijk stuk wetten en gebruiken van de oorlog, dat niet in deze conventies is vervat. Ten overvloede moge nogmaals gewezen worden op het feit, dat schending van het Landoorlogreglement, dat niet als een wet van de oorlog te beschouwen is, toch zeker als oorlogsmisdrijf strafbaar moet zijn. Terecht merken deze leden derhalve op, dat een verwijzing naar de Conventies van Genève op zich zelf onvoldoende zou zijn. Anderszins is het duidelijk, dat de in het ontwerp gekozen formulering "wetten en gebruiken van de oorlog" buiten twiifel stelt, dat ook de Conventies van 1949 daaronder begrepen zijn. Tenslotte willen de ondergetekenden er op wijzen, dat ook in de door de International Law Commission opgestelde "Draft Code of Offences against the peace and security of mankind" wordt volstaan met de oorlogsmisdrijven te omschrijven als "acts in violation of the laws and customs of war".

blz. 13

Artikel 8. Allereerst zij verwezen naar de algemene beschouwingen. Zoals reeds in de Memorie van Toelichting is uiteengezet, zou beperking van de strafbaarheid tot die gevallen, waarin de dader de geschonden normen opzettelijk heeft overtreden, tot consequenties leiden, die het rechtsgevoel weinig bevredigen. Dat het voor de rechtszekerheid bedenkelijk zou zijn om de bepaling van de mate van de schuld, die bij de dader aanwezig moet zijn geweest, aan de rechter over te laten, kunnen de ondergetekenden niet toegeven.

Artikel 10

MvA, blz. 14-15, nr. 5

Artikel 10. Vele leden hebben zich allereerst afgevraagd of de voorgestelde bepaling, welke beoogt de artikelen 42 en 43 van het Wetboek van Strafrecht ten aanzien van oorlogsmisdrijven buiten toepassing te laten, niet te ver gaat. Doch dezelfde leden hebben vervolgens getracht te bewijzen, dat de wetgever hiermede in wezen niets zou bereiken, doch alleen de onjuiste indruk zou wekken, alsof dit wel het geval zou zijn. Deze paradoxale conclusie berust op een misverstand, hetwelk hierin bestaat, dat volgens deze leden artikel 42 als artikel 43 van het Wetboek van Strafrecht niets anders zouden zijn dan speciale vormen van algemene strafuitsluitingsgrond: noodtoestand. Doch dit is zeer bepaaldelijk niet het geval. Degene, die een feit begaat ter uitvoering van een wettelijk voorschrift of van een ambtelijk bevel, gegeven door het daartoe bevoegde gezag, gaat krachtens artikel 42, resp. 43, in ieder geval vrij uit, niet alleen, indien hij tot het begaan van het feit is gedwongen, doch ook indien hij tegen de handeling geen enkel bezwaar had of deze zelfs niet kennelijke instemming heeft verricht. Het is evenwel duidelijk, dat in deze gevallen een beroep op deze artikelen hem niet zal mogen baten, indien hetzij het nationale wettelijke voorschrift, hetzij de nationale wet, volgens welke het gezag, dat het ambtelijk bevel gegeven heeft, daartoe bevoegd was, met het internationale oorlogsrecht in strijd is. De voorgestelde bepaling heeft de strekking dit beroep onmogelijk te maken. Uiteraard moet de betrokkene de mogelijkheid behouden om aannemelijk te maken, dat hij door overmacht tot het begaan van het feit is gedwongen (b.v. omdat hij met neerschieten werd bedreigd, als hij een hem gegeven bevel niet zou uitvoeren). In dat geval zal hij vrij uitgaan krachtens artikel 40, dat wel ten aanzien van oorlogsmisdrijven toepasselijk blijft.

Ook de verdere opmerking van deze leden, dat, als er inderdaad door het niet toepasselijk verklaren van de artikelen 42 en 43 Sr. wel iets zou veranderen, dit toch alleen zou gelden voor Nederlanders en staatlozen, is onjuist. Als het nationale recht van een vreemdeling wettelijk voorschrift en ambtelijk bevel als strafuitsluitingsgronden kent, zal ook volgens de rechtspraak van de Bijzondere Raad van Cassatie de Nederlandse rechter met dat nationale recht alleen in zoverre rekening houden, als dit niet in strijd is met het internationale oorlogsrecht.

Andere leden, die voor het standpunt der Regering, dat de artikelen 42 en 43 van het Wetboek van Strafrecht niet geschreven zijn voor oorlogsmisdrijven, wel bleken te kunnen gevoelen, waren niettemin van oordeel, dat men uit het niet toepasselijk verklaren van deze artikelen verkeerde conclusies zou kunnen trekken. Deze leden hebben betoogd, dat geen enkel gezag bevoegd is aan zijn ondergeschikte bevelen te geven tot het plegen van oorlogsmisdrijven, zodat ook bij handhaving van artikel 43 Sr. een beroep op een hem gegeven bevel tot het plegen van oorlogsmisdrijven de verdachte niet zou kunnen baten, omdat zodanig bevel niet bevoegd gegeven kan zijn. Het handhaven van artikel 43 zou er volgens deze leden dus niet toe behoeven te leiden, dat een verdachte, die in redelijkheid strafwaardig geacht moet worden, vrij uit zou kunnen gaan. Hetzelfde zou mutatis mutandis gelden voor artikel 42.

Hoewel de ondergetekenden niet willen ontkennen, dat de voorgestelde interpretatie van de artikelen 42 en 43 Sr. tot een bevredigend resultaat zou kunnen leiden, vrezen zij, dat handhaving van deze artikelen in dat geval veeleer tot verkeerde conclusies aanleiding zou kunnen geven dan wanneer zij uitdrukkelijk niet toepasselijk worden verklaard. Wat toch is het geval? Wanneer bij handhaving van artikel 43 een vreemdeling een beroep op dit artikel zou doen, zal hij uiteraard bedoelen, dat hij het feit heeft begaan ter uitvoering van een ambtelijk bevel, dat gegeven is door het gezag, dat daartoe bevoegd was volgens de wetgeving van zijn eigen land. Doch dit beroep moet hem niet kunnen baten, als zijn nationale wetgeving in strijd is met het internationale oorlogsrecht. Nog duidelijker blijkt het onbevredigend karakter van de door deze leden voorgestelde oplossing ten aanzien van artikel 42. Wanneer de vreemdeling zich er op zou beroepen, dat hij het feit heeft begaan ter uitvoering van een wettelijk voorschrift, kan hij daarmee immers niets anders bedoelen dan een voorschrift, dat rechtskracht heeft volgens de wetgeving van zijn eigen land. Doch ook dit beroep moet hem niet kunnen baten, als dit voorschrift in strijd is met het oorlogsrecht. Het blijkt derhalve, dat handhaving van de artikelen 42 en 43 Sr. (zoals ook bij de bijzondere rechtspleging herhaaldelijk gebleken is) tot een fundamenteel misverstand zou kunnen leiden, dat wordt voorkomen, als de toepasselijkheid van deze artikelen, zoals in het ontwerp wordt voorgesteld, uitdrukkelijk wordt uitgesloten. Met de overige beschouwingen van deze leden kunnen de ondergetekenden zich zeer wel verenigen.

Het voorstel van dr. L. M. Rolin Couquereque, waarover weer andere leden het oordeel van de Regering hebben gevraagd, achten de

De Regering zal zich nog nader beraden over de wijze, waarop aan deze verdragsbepaling uitvoering kan worden gegeven.

PRODUCTIES ZIJDENS EISERS BIJ PLEIDOOI

IN EERSTE AANLEG

PRODUKTIE 1

Security Council

Distr.
GENERAL

S/RES/1160 (1998)
31 March 1998

RESOLUTION 1160 (1998)

Adopted by the Security Council at its 3868th meeting,
on 31 March 1998

The Security Council,

Noting with appreciation the statements of the Foreign Ministers of France, Germany, Italy, the Russian Federation, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the United States of America (the Contact Group) of 9 and 25 March 1998 (S/1998/223 and S/1998/272), including the proposal on a comprehensive arms embargo on the Federal Republic of Yugoslavia, including Kosovo,

Welcoming the decision of the Special Session of the Permanent Council of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) of 11 March 1998 (S/1998/246),

Condemning the use of excessive force by Serbian police forces against civilians and peaceful demonstrators in Kosovo, as well as all acts of terrorism by the Kosovo Liberation Army or any other group or individual and all external support for terrorist activity in Kosovo, including finance, arms and training,

Noting the declaration of 18 March 1998 by the President of the Republic of Serbia on the political process in Kosovo and Metohija (S/1998/250),

Noting also the clear commitment of senior representatives of the Kosovar Albanian community to non-violence,

Noting that there has been some progress in implementing the actions indicated in the Contact Group statement of 9 March 1998, but stressing that further progress is required,

Affirming the commitment of all Member States to the sovereignty and territorial integrity of the Federal Republic of Yugoslavia,

Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. Calls upon the Federal Republic of Yugoslavia immediately to take the further necessary steps to achieve a political solution to the issue of Kosovo through dialogue and to implement the actions indicated in the Contact Group statements of 9 and 25 March 1998;
2. Calls also upon the Kosovar Albanian leadership to condemn all terrorist action, and emphasizes that all elements in the Kosovar Albanian community should pursue their goals by peaceful means only;
3. Underlines that the way to defeat violence and terrorism in Kosovo is... for the authorities in Belgrade to offer the Kosovar Albanian community a genuine political process;
4. Calls upon the authorities in Belgrade and the leadership of the Kosovar Albanian community urgently to enter without preconditions into a meaningful dialogue on political status issues, and notes the readiness of the Contact Group to facilitate such a dialogue;
5. Agrees, without prejudging the outcome of that dialogue, with the proposal in the Contact Group statements of 9 and 25 March 1998 that the principles for a solution of the Kosovo problem should be based on the territorial integrity of the Federal Republic of Yugoslavia and should be in accordance with OSCE standards, including those set out in the Helsinki Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe of 1975, and the Charter of the United Nations, and that such a solution must also take into account the rights of the Kosovar Albanians and all who live in Kosovo, and expresses its support for an enhanced status for Kosovo which would include a substantially greater degree of autonomy and meaningful self-administration;
6. Welcomes the signature on 23 March 1998 of an agreement on measures to implement the 1996 Education Agreement, calls upon all parties to ensure that its implementation proceeds smoothly and without delay according to the agreed timetable and expresses its readiness to consider measures if either party blocks implementation;
7. Expresses its support for the efforts of the OSCE for a peaceful resolution of the crisis in Kosovo, including through the Personal Representative of the Chairman-in-Office for the Federal Republic of Yugoslavia, who is also the Special Representative of the European Union, and the return of the OSCE long-term missions;
8. Decides that all States shall, for the purposes of fostering peace and stability in Kosovo, prevent the sale or supply to the Federal Republic of Yugoslavia, including Kosovo, by their nationals or from their territories or using their flag vessels and aircraft, of arms and related matériel of all types, such as weapons and ammunition, military vehicles and equipment and spare parts for the aforementioned, and shall prevent arming and training for terrorist activities there;
9. Decides to establish, in accordance with rule 28 of its provisional rules of procedure, a committee of the Security Council, consisting of all the

members of the Council, to undertake the following tasks and to report on its work to the Council with its observations and recommendations:

(a) to seek from all States information regarding the action taken by them concerning the effective implementation of the prohibitions imposed by this resolution;

(b) to consider any information brought to its attention by any State concerning violations of the prohibitions imposed by this resolution and to recommend appropriate measures in response thereto;

(c) to make periodic reports to the Security Council on information submitted to it regarding alleged violations of the prohibitions imposed by this resolution;

(d) to promulgate such guidelines as may be necessary to facilitate the implementation of the prohibitions imposed by this resolution;

(e) to examine the reports submitted pursuant to paragraph 12 below;

10. Calls upon all States and all international and regional organizations to act strictly in conformity with this resolution, notwithstanding the existence of any rights granted or obligations conferred or imposed by any international agreement or of any contract entered into or any license or permit granted prior to the entry into force of the prohibitions imposed by this resolution, and stresses in this context the importance of continuing implementation of the Agreement on Subregional Arms Control signed in Florence on 14 June 1996;

11. Requests the Secretary-General to provide all necessary assistance to the committee established by paragraph 9 above and to make the necessary arrangements in the Secretariat for this purpose;

12. Requests States to report to the committee established by paragraph 9 above within 30 days of adoption of this resolution on the steps they have taken to give effect to the prohibitions imposed by this resolution;

13. Invites the OSCE to keep the Secretary-General informed on the situation in Kosovo and on measures taken by that organization in this regard;

14. Requests the Secretary-General to keep the Council regularly informed and to report on the situation in Kosovo and the implementation of this resolution no later than 30 days following the adoption of this resolution and every 30 days thereafter;

15. Further requests that the Secretary-General, in consultation with appropriate regional organizations, include in his first report recommendations for the establishment of a comprehensive regime to monitor the implementation of the prohibitions imposed by this resolution, and calls upon all States, in particular neighbouring States, to extend full cooperation in this regard;

16. Decides to review the situation on the basis of the reports of the Secretary-General, which will take into account the assessments of, inter alia, the Contact Group, the OSCE and the European Union, and decides also to reconsider the prohibitions imposed by this resolution, including action to terminate them, following receipt of the assessment of the Secretary-General that the Government of the Federal Republic of Yugoslavia, cooperating in a constructive manner with the Contact Group, have:

(a) begun a substantive dialogue in accordance with paragraph 4 above, including the participation of an outside representative or representatives, unless any failure to do so is not because of the position of the Federal Republic of Yugoslavia or Serbian authorities;

(b) withdrawn the special police units and ceased action by the security forces affecting the civilian population;

(c) allowed access to Kosovo by humanitarian organizations as well as representatives of Contact Group and other embassies;

(d) accepted a mission by the Personal Representative of the OSCE Chairman-in-Office for the Federal Republic of Yugoslavia that would include a new and specific mandate for addressing the problems in Kosovo, as well as the return of the OSCE long-term missions;

(e) facilitated a mission to Kosovo by the United Nations High Commissioner for Human Rights;

17. Urges the Office of the Prosecutor of the International Tribunal established pursuant to resolution 827 (1993) of 25 May 1993 to begin gathering information related to the violence in Kosovo that may fall within its jurisdiction, and notes that the authorities of the Federal Republic of Yugoslavia have an obligation to cooperate with the Tribunal and that the Contact Group countries will make available to the Tribunal substantiated relevant information in their possession;

18. Affirms that concrete progress to resolve the serious political and human rights issues in Kosovo will improve the international position of the Federal Republic of Yugoslavia and prospects for normalization of its international relationships and full participation in international institutions;

19. Emphasizes that failure to make constructive progress towards the peaceful resolution of the situation in Kosovo will lead to the consideration of additional measures;

20. Decides to remain seized of the matter.

PRODUCTIE 2

Security Council

Distr.
GENERAL

MIN. v. BUTTENLANDSE ZAKEN
EUR. DIVIDA
30 SEP 1998

S/RES/1199 (1998)
23 September 1998

RESOLUTION 1199 (1998)

Adopted by the Security Council at its 3930th meeting,
on 23 September 1998

The Security Council,

Recalling its resolution 1160 (1998) of 31 March 1998,

Having considered the reports of the Secretary-General pursuant to that resolution, and in particular his report of 4 September 1998 (S/1998/834 and Add.1),

Noting with appreciation the statement of the Foreign Ministers of France, Germany, Italy, the Russian Federation, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the United States of America (the Contact Group) of 12 June 1998 at the conclusion of the Contact Group's meeting with the Foreign Ministers of Canada and Japan (S/1998/567, annex), and the further statement of the Contact Group made in Bonn on 8 July 1998 (S/1998/657),

Noting also with appreciation the joint statement by the Presidents of the Russian Federation and the Federal Republic of Yugoslavia of 16 June 1998 (S/1998/526),

Noting further the communication by the Prosecutor of the International Tribunal for the Former Yugoslavia to the Contact Group on 7 July 1998, expressing the view that the situation in Kosovo represents an armed conflict within the terms of the mandate of the Tribunal,

Gravely concerned at the recent intense fighting in Kosovo and in particular the excessive and indiscriminate use of force by Serbian security forces and the Yugoslav Army which have resulted in numerous civilian casualties and, according to the estimate of the Secretary-General, the displacement of over 230,000 persons from their homes,

Deeply concerned by the flow of refugees into northern Albania, Bosnia and Herzegovina and other European countries as a result of the use of force in

Kosovo, as well as by the increasing numbers of displaced persons within Kosovo, and other parts of the Federal Republic of Yugoslavia, up to 50,000 of whom the United Nations High Commissioner for Refugees has estimated are without shelter and other basic necessities,

Reaffirming the right of all refugees and displaced persons to return to their homes in safety, and underlining the responsibility of the Federal Republic of Yugoslavia for creating the conditions which allow them to do so,

Condemning all acts of violence by any party, as well as terrorism in pursuit of political goals by any group or individual, and all external support for such activities in Kosovo, including the supply of arms and training for terrorist activities in Kosovo and expressing concern at the reports of continuing violations of the prohibitions imposed by resolution 1160 (1998),

Deeply concerned by the rapid deterioration in the humanitarian situation throughout Kosovo, alarmed at the impending humanitarian catastrophe as described in the report of the Secretary-General, and emphasizing the need to prevent this from happening,

Deeply concerned also by reports of increasing violations of human rights and of international humanitarian law, and emphasizing the need to ensure that the rights of all inhabitants of Kosovo are respected,

Reaffirming the objectives of resolution 1160 (1998), in which the Council expressed support for a peaceful resolution of the Kosovo problem which would include an enhanced status for Kosovo, a substantially greater degree of autonomy, and meaningful self-administration,

Reaffirming also the commitment of all Member States to the sovereignty and territorial integrity of the Federal Republic of Yugoslavia,

Affirming that the deterioration of the situation in Kosovo, Federal Republic of Yugoslavia, constitutes a threat to peace and security in the region,

Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations,

1. Demands that all parties, groups and individuals immediately cease hostilities and maintain a ceasefire in Kosovo, Federal Republic of Yugoslavia, which would enhance the prospects for a meaningful dialogue between the authorities of the Federal Republic of Yugoslavia and the Kosovo Albanian leadership and reduce the risks of a humanitarian catastrophe;
2. Demands also that the authorities of the Federal Republic of Yugoslavia and the Kosovo Albanian leadership take immediate steps to improve the humanitarian situation and to avert the impending humanitarian catastrophe;
3. Calls upon the authorities in the Federal Republic of Yugoslavia and the Kosovo Albanian leadership to enter immediately into a meaningful dialogue without preconditions and with international involvement, and to a clear timetable, leading to an end of the crisis and to a negotiated political

solution to the issue of Kosovo, and welcomes the current efforts aimed at facilitating such a dialogue;

4. Demands further that the Federal Republic of Yugoslavia, in addition to the measures called for under resolution 1160 (1998), implement immediately the following concrete measures towards achieving a political solution to the situation in Kosovo as contained in the Contact Group statement of 12 June 1998:

(a) cease all action by the security forces affecting the civilian population and order the withdrawal of security units used for civilian repression;

(b) enable effective and continuous international monitoring in Kosovo by the European Community Monitoring Mission and diplomatic missions accredited to the Federal Republic of Yugoslavia, including access and complete freedom of movement of such monitors to, from and within Kosovo unimpeded by government authorities, and expeditious issuance of appropriate travel documents to international personnel contributing to the monitoring;

(c) facilitate, in agreement with the UNHCR and the International Committee of the Red Cross (ICRC), the safe return of refugees and displaced persons to their homes and allow free and unimpeded access for humanitarian organizations and supplies to Kosovo;

(d) make rapid progress to a clear timetable, in the dialogue referred to in paragraph 3 with the Kosovo Albanian community called for in resolution 1160 (1998), with the aim of agreeing confidence-building measures and finding a political solution to the problems of Kosovo;

5. Notes, in this connection, the commitments of the President of the Federal Republic of Yugoslavia, in his joint statement with the President of the Russian Federation of 16 June 1998:

(a) to resolve existing problems by political means on the basis of equality for all citizens and ethnic communities in Kosovo;

(b) not to carry out any repressive actions against the peaceful population;

(c) to provide full freedom of movement for and ensure that there will be no restrictions on representatives of foreign States and international institutions accredited to the Federal Republic of Yugoslavia monitoring the situation in Kosovo;

(d) to ensure full and unimpeded access for humanitarian organizations, the ICRC and the UNHCR, and delivery of humanitarian supplies;

(e) to facilitate the unimpeded return of refugees and displaced persons under programmes agreed with the UNHCR and the ICRC, providing State aid for the reconstruction of destroyed homes,

and calls for the full implementation of these commitments;

/...

6. Insists that the Kosovo Albanian leadership condemn all terrorist action, and emphasizes that all elements in the Kosovo Albanian community should pursue their goals by peaceful means only;
7. Recalls the obligations of all States to implement fully the prohibitions imposed by resolution 1160 (1998);
8. Endorses the steps taken to establish effective international monitoring of the situation in Kosovo, and in this connection welcomes the establishment of the Kosovo Diplomatic Observer Mission;
9. Urges States and international organizations represented in the Federal Republic of Yugoslavia to make available personnel to fulfil the responsibility of carrying out effective and continuous international monitoring in Kosovo until the objectives of this resolution and those of resolution 1160 (1998) are achieved;
10. Reminds the Federal Republic of Yugoslavia that it has the primary responsibility for the security of all diplomatic personnel accredited to the Federal Republic of Yugoslavia as well as the safety and security of all international and non-governmental humanitarian personnel in the Federal Republic of Yugoslavia and calls upon the authorities of the Federal Republic of Yugoslavia and all others concerned in the Federal Republic of Yugoslavia to take all appropriate steps to ensure that monitoring personnel performing functions under this resolution are not subject to the threat or use of force or interference of any kind;
11. Requests States to pursue all means consistent with their domestic legislation and relevant international law to prevent funds collected on their territory being used to contravene resolution 1160 (1998);
12. Calls upon Member States and others concerned to provide adequate resources for humanitarian assistance in the region and to respond promptly and generously to the United Nations Consolidated Inter-Agency Appeal for Humanitarian Assistance Related to the Kosovo Crisis;
13. Calls upon the authorities of the Federal Republic of Yugoslavia, the leaders of the Kosovo Albanian community and all others concerned to cooperate fully with the Prosecutor of the International Tribunal for the Former Yugoslavia in the investigation of possible violations within the jurisdiction of the Tribunal;
14. Underlines also the need for the authorities of the Federal Republic of Yugoslavia to bring to justice those members of the security forces who have been involved in the mistreatment of civilians and the deliberate destruction of property;
15. Requests the Secretary-General to provide regular reports to the Council as necessary on his assessment of compliance with this resolution by the authorities of the Federal Republic of Yugoslavia and all elements in the Kosovo Albanian community, including through his regular reports on compliance with resolution 1160 (1998);

16. Decides, should the concrete measures demanded in this resolution and resolution 1160 (1998) not be taken, to consider further action and additional measures to maintain or restore peace and stability in the region;

17. Decides to remain seized of the matter.

PRODUCTIE 3

Vergaderjaar 1998–1999

22 181

De situatie in voormalig Joegoslavië

Nr. 213

BRIEF VAN DE MINISTERS VAN BUITENLANDSE ZAKEN EN VAN DEFENSIE

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 8 oktober 1998

Sinds resolutie 1199 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties werd aangenomen op 23 september jl. is het gebruik van geweld met name door Servische leger- en politie-eenheden in Kosovo doorgegaan. Zo maakt de Secretaris-Generaal van de VN, Kofi Annan, in zijn rapport over de situatie in Kosovo van 3 oktober, waarvan u afschrift is toegegaan, melding van gruweldaden in Gornje Obrinje en in de streek van Golubovac. Vele duizenden mensen zijn in de laatste weken als gevolg van deze terreurcampagnes gevlucht of uit hun huizen verjaagd, terwijl hun have en goed werd vernietigd, geplunderd en verbrand. Zij voegen zich bij de meer dan 200 000 ontheemden in Kosovo en de 80 000 vluchtelingen in de buurlanden en andere delen van Servië. Met de winter voor de deur stevent Kosovo af op een humanitaire ramp.

Op dinsdagavond 6 oktober heeft de Veiligheidsraad geconcludeerd – de persverklaring van de voorzitter van de VR ging u toe – dat er nog steeds geen sprake is van naleving van resolutie 1199: de militaire activiteit lijkt te zijn verminderd, er is de afgelopen dagen sprake van terugtrekkende troepenbewegingen, maar de gewapende presentie van de FRJ in Kosovo blijft aanzienlijk en operaties van de veiligheidspolitie zijn niet gestopt.

President Milosevic blijft ondanks de voortdurende druk die de internationale gemeenschap op hem uitoefent tot op heden volharden in zijn weigering om te voldoen aan resolutie 1199. Nu aan de diplomatieke initiatieven van de laatste maanden en dagen thans ook nadrukkelijk de mogelijkheid van het gebruik van militaire middelen door de NAVO wordt toegevoegd, lijkt het tot President Milosevic door te dringen dat de internationale gemeenschap bereid is haar eisen kracht bij te zetten. Ervaringen met toezeggingen van Milosevic in het verleden dwingen tot waakzaamheid. De internationale druk dient dan ook onverminderd te worden voortgezet.

Wij hebben de Tweede Kamer steeds geïnformeerd over de stappen ter opvoering van de druk op Milosevic en over de voorbereidingen door de NAVO van mogelijke militaire acties. Tijdens het Algemeen Overleg met de Kamer op 1 oktober hebben wij er ook nadrukkelijk op gewezen dat dit ertoe zou kunnen leiden dat Nederlandse eenheden worden betrokken bij militaire acties van de NAVO tegen de FRJ.

Bij alle overwegingen in deze brief staat voorop dat alles op alles moet worden gezet om een politieke oplossing te bereiken. De bemiddelingspogingen van de Amerikaanse ambassadeur Holbrooke en de Russische minister Ivanov en vele andere internationale initiatieven – ook van de OVSE – zijn erop gericht president Milosevic ertoe te bewegen resolutie 1199 onverkort uit te voeren. Maar indien deze blijft weigeren tegemoet te komen aan de eisen die de internationale gemeenschap aan hem stelt, komt er een moment waarop de noodzaak zich aandient deze eisen – ook met militaire middelen – af te dwingen.

Nu dit moment – zoals het er thans naar uitziet – naderbij komt, stelt de Nederlandse regering vast dat blijvende weigering om resolutie 1199 uit te voeren, militair optreden in voldoende mate legitimeert. De eisen die de VR in resolutie 1199 stelt zijn gebaseerd op hoofdstuk VII van het Handvest van de VN. Dit betekent dat de situatie in Kosovo, vanwege de gevolgen voor de regionale vrede en veiligheid, door de internationale gemeenschap niet langer als een interne aangelegenheid van de FRJ wordt beschouwd.

In het licht van de kritiek van de Russische Federatie is het, mede gelet het belang van goede relaties tussen NAVO en de RF in de Permanente Gemeenschappelijke Raad, noodzakelijk dat alle lijnen met Moskou open blijven.

Daarom wordt de RF door de NAVO voortdurend over alle te nemen stappen geïnformeerd, opdat Rusland niet voor verrassingen en voldongen feiten wordt geplaagd. Daarop is ook de inspanning van de Secretaris-Generaal van de NAVO, Solana, gericht.

Tegen deze achtergrond zal de NAVO-raad in de komende dagen waarschijnlijk een besluit nemen tot machtiging van de militaire autoriteiten van de NAVO een zogeheten Activation Order (ACTORD) voor luchtacties tegen de FRJ uit te vaardigen. Hierna worden de beschikbaar gestelde middelen overgedragen aan de NAVO-commandant, uiteraard steeds onder politieke controle van de NAVO-raad.

Militair optreden is alleen aan de orde wanneer alle politieke en diplomatieke middelen zijn uitgeput. Indien militaire middelen worden ingezet, zijn deze gericht, in het brede proces van internationale inspanningen, op het bereiken van de politiek-strategische hoofddoelstelling. Eventueel noodzakelijke militaire actie beoogt derhalve prompte naleving van resolutie 1199. Het gaat niet om een strafexpeditie.

Dit is in overeenstemming met het Toetsingskader, waarin ook wordt verwezen naar de motie Van Traa van 27 juni 1991 (21 991, nr. 26). Het Toetsingskader vermeldt dat «ook grove schending van de rechten van de mens, zoals genocide, reden kan zijn voor militair ingrijpen van de internationale gemeenschap». De motie Van Traa sprak uit dat militair optreden mogelijk is in internationaal verband «ter afwending van grootscheepse en massale schending van de elementaire mensenrechten in het kader van een humanitaire noodoperatie».

Nederland heeft, zoals u bekend, zestien F-16 vliegtuigen ter beschikking gesteld, waarvan acht reeds in Villafranca zijn. Een deel van de F-16's is

gemoderniseerd in het kader van de zogeheten «Midlife Update». Afhankelijk van de duur en intensiteit van de luchtacties kan de NAVO hierop een beroep doen. De F-16's worden ingezet door het NAVO-luchtverkeersleidingscentrum (Combined Air Operations Center) in Vicenza dat deel uitmaakt van de geïntegreerde commandostructuur van de NAVO. Daarmee is een heldere commandostructuur verzekerd en ook afstemming met SFOR: beide operaties staan onder bevel van dezelfde NAVO-commandant. De inzet van F-16's brengt de uitvoering van (NAVO-)taken in Bosnië-Herzegovina niet in gevaar. Voorts heeft Nederland tankercapaciteit ter beschikking gesteld in de vorm van twee KDC-10's. De vliegers beschikken over duidelijke Rules of Engagement (RoE's).

De uitvoering van de eventuele operatie, waaraan het merendeel van de NAVO-landen deelneemt, wordt geautoriseerd door de NAVO-Raad. De intensiteit en duur van de luchtaanvallen zijn afhankelijk van de reactie van Milosevic. In de planning is een aantal fasen voorzien, waarin verschillende militaire doelen kunnen worden aangevallen. Iedere volgende fase zal pas worden uitgevoerd na toestemming van de NAVO-Raad.

De regering is zich terdege bewust van de risico's die verbonden zijn aan een militair optreden tegen de FRJ. Tegenacties kunnen niet op voorhand worden uitgesloten. In verband hiermee is de waakzaamheid van alle SFOR-eenheden in Bosnië-Herzegovina verhoogd. Inmiddels is ook een negatief reisadvies voor de FRJ gegeven. De Nederlanders aldaar is in overweging gegeven het land te verlaten. Een aantal ambassade-medewerkers en familieleden van ambassade-medewerkers heeft inmiddels de FRJ verlaten. Ook aan de veiligheid van Nederlandse waarnemers bij KDOM en ECMM wordt aandacht gegeven. Alles is erop gericht door middel van uitvoering van resolutie 1199 – al dan niet militair afdwongen – te komen tot beëindiging van de gewelddadigheden in Kosovo, waardoor ontheemden voldoende vertrouwen krijgen om terug te keren naar hun woonplaats en een gunstig klimaat voor onderhandelingen tussen de partijen kan ontstaan. Vertrouwen ontstaat pas als er een verifieerbaar staakt-het-vuren is. Op enig moment zal op de naleving van een dergelijk staakt-het-vuren moeten worden toegezien. Internationale humanitaire hulp zal moeten worden ondersteund.

Het is waarschijnlijk dat hiervoor een internationale aanwezigheid op de grond vereist zal zijn. Een beslissing over deelname van Nederland aan de eventuele uitzending van grondtroepen is voor wat betreft Nederland pas aan de orde wanneer duidelijkheid bestaat over de dan geldende omstandigheden. In ieder geval is militaire deelname ondenkbaar indien deze niet zou zijn gelegitimeerd door een nieuwe resolutie van de Veiligheidsraad; voorts is deelname van Amerikaanse grondeenheden een voorwaarde. Uiteraard zal bij eventuele inzet maximale aandacht worden gegeven aan de veiligheid van Nederlandse eenheden. Vervolgens zullen ook alle andere aspecten uit het Toetsingskader moeten worden gewogen. De Kamer zal hierbij volgens het Toetsingskader worden betrokken.

Wat betreft eventuele Nederlandse deelname aan luchtacties, heeft de Nederlandse regering besloten dat een dergelijke participatie verantwoord is indien, naast de in deze brief vermelde elementen van het Toetsingskader, ook aan de volgende voorwaarden wordt voldaan. Het moet duidelijk zijn dat een besluit tot ACTORD door de gehele NAVO wordt ondersteund en dat een zo groot mogelijke meerderheid van de bondgenoten ook actief aan de operaties meedoet. Dit impliceert dat er binnen de NAVO overeenstemming moet bestaan over de legitimiteit van een

militair optreden. In alle achtereenvolgende fasen moet maximaal gebruik worden gemaakt van alle denkbare diplomatieke – o.a. ook van de OVSE – en politieke middelen om tot een vreedzame implementatie van resolutie 1199 te komen. Ook zal gedurende het gehele proces een voortdurende politieke controle op elke individuele fase van eventueel militair optreden gegarandeerd moeten zijn en zal men zich in elke fase rekenschap moeten geven van de gevolgen en de implicaties voor besluitvorming over de volgende fase(n). Het besluit van de Nederlandse regering om in de NAVO-raad akkoord te gaan met een machtiging tot ACTORD en eventueel daarop volgende Nederlandse deelname aan luchtacties, is dus gebonden aan de hierboven genoemde voorwaarden.

De regering stond – en staat – voor een zware afweging, waarbij zij uw Kamer in opeenvolgende ontwikkelingen steeds nauw heeft betrokken. Aan militaire acties zijn onmiskenbaar risico's verbonden, met name ook voor de Nederlandse militairen. De regering zal deze risico's zorgvuldig blijven wegen en zoveel mogelijk waarborgen dat een eventueel optreden van Nederlandse militairen verantwoord is. Maar de onaanvaardbare schending van fundamentele mensenrechten dwingt de internationale gemeenschap tot steeds zwaardere drukmiddelen teneinde een politieke oplossing te bereiken.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
J. J. van Aartsen

De Minister van Defensie,
F. H. G. de Grave

PRODUCTIE 4

(los bijgevoegd)

PRODUCTIE 5

Ministry of Foreign Affairs

The Hague

1

THE NETHERLANDS GOVERNMENT,

Having regard to Resolution 49-75K adopted on 15 December 1994 by the General Assembly of the United Nations, whereby the General Assembly decided to request the International Court of Justice urgently to give an advisory opinion on the following question:

"Is the threat or use of nuclear weapons in any circumstance permitted under international law?";

Having regard to the Order of the Court of 1 February 1995, by which the Court designated 20 June 1995 as the time-limit within which written statements might be submitted to the Court by the United Nations and by States which are entitled to appear before the Court, in accordance with Article 66(2) of the Statute of the Court;

Having regard to the fact that the Netherlands is a member State of the United Nations and by virtue of Article 92 of the Charter of the United Nations also a party to the Statute of the Court;

Wishing to avail itself of the opportunity given by the Court's Order of 1 February 1995 to States entitled to appear before the Court to make a written statement on the above-mentioned request by the General Assembly of the United Nations for an advisory opinion from the Court;

Has the honour to present the following statement:

I OBSERVATIONS ON THE COMPETENCE OF THE GENERAL ASSEMBLY OF THE UNITED NATIONS TO REQUEST, AND ON THE COMPETENCE AND DISCRETION OF THE COURT TO GIVE, THE ADVISORY OPINION

1. According to Article 96 of the Charter of the United Nations

"(1) The General Assembly or the Security Council may request the International Court of Justice to give an advisory opinion on any legal question.

(2) " (Emphasis added)

2. According to Article 65 of the Statute of the International Court of Justice which forms an integral part of the UN Charter:

"(1) The court may give an advisory opinion on any legal question at the request of whatever body may be authorized by or in accordance with the Charter of the United Nations to make such a request.

(2) " (emphasis added)

3. While Article 96 of the UN Charter determines who is competent to request an advisory opinion from the Court, Article 65(1) of the Court's Statute determines the competence of the Court to give an advisory opinion. According to Article 96(1) of the UN Charter only the UN General Assembly or Security Council may request the Court to give an advisory opinion on any legal question.

4. The question submitted to the Court for an advisory opinion concerns the permissibility of the threat or use of nuclear weapons in any circumstance under international law, and therefore constitutes a legal question.

5. In the opinion of the Netherlands Government, the General Assembly of the United Nations must be deemed competent to request an advisory opinion on the question submitted to the Court.
6. If the Court considers the General Assembly of the United Nations competent to request, and itself competent to give, the advisory opinion concerned, the Netherlands Government would nevertheless draw attention to the fact that the Court's power to give advisory opinions is a discretionary one, As stated by the Court itself in the Peace Treaties case (ICJ Rep. 1950, p. 71):

"Article 65 of the Statute is permissive. It gives the Court the power to examine whether the circumstances of the case are of such a character as should lead it to decline to answer the Request".

7. Although the Netherlands Government is in general very much in favour of the exercise by the Court of its competence to give advisory opinions, it believes that there are good policy reasons why, in this particular case, the Court should decide to abstain from giving the advisory opinion requested.
8. The Netherlands Government attaches great value to the Non-Proliferation Treaty (NPT), the operation of which has been indefinitely extended by the NPT conference on May 11 1995 in New York. By their decision to extend this treaty indefinitely, the parties to the treaty reaffirmed the importance of this treaty as the international instrument for preventing the proliferation of nuclear weapons.
9. The universal application of the norm provided by the NPT has recently been enhanced by the accession to the treaty of a number of states, making the NPT one of the treaties with the most universal adherence.

10. As is well known, the Non-Proliferation Treaty acknowledges the legality of the possession of nuclear weapons by certain States, i.e. the five recognized nuclear weapon States, while other States parties to the treaty have undertaken not to develop or otherwise acquire nuclear weapons (Article II of the NPT).
11. A judgment of the Court declaring the threat or use of nuclear weapons illegal might jeopardize the operation of the Non-Proliferation Treaty. On the other hand, a judgment of the Court declaring the threat or use of nuclear weapons legal might induce a number of States to withdraw their support for the treaty or encourage other States to refrain from acceding to the treaty, thereby undermining its universal application.
12. Another important provision of the NPT regards disarmament. In Article VI of the NPT each of the NPT parties undertakes to pursue negotiations in good faith on effective measures relating to cessation of the nuclear arms race at an early date and to nuclear disarmament. This undertaking has guided the international community in its disarmament efforts, and was reconfirmed during the recently held NPT conference.
13. The Netherlands Government believes that the risks involved in the threat or use of nuclear weapons will be more effectively countered by further negotiations in the field of disarmament and non-proliferation of nuclear weapons, in line with the provisions of the NPT. Any judgment of the Court in reply to the request submitted by the General Assembly would create a real danger of undermining the ongoing process of nuclear non-proliferation and disarmament.

II OBSERVATIONS ON THE MERITS OF THE LEGAL QUESTION SUBMITTED TO THE COURT FOR AN ADVISORY OPINION

14. Should the Court decide to consider admissible the request of the General

Assembly of the United Nations for an advisory opinion contained in UNGA Res. 49/75K of 15 December 1994 and should the Court be willing to examine the merits of the legal question submitted by the General Assembly, the Netherlands Government would like to make the following observations.

15. The legal question submitted by the General Assembly is couched in extremely general terms, i.e. "Is the threat or use of nuclear weapons in any circumstance permitted under international law?" Theoretically this question could be answered either in the negative or in the affirmative. An answer in the negative would mean that the threat or use of nuclear weapons would under no circumstances be permitted under international law and hence be unlawful per se under international law. An answer in the affirmative would mean that there would be at least certain circumstances under which the threat or use of nuclear weapons would be permitted and hence not unlawful under international law. It is clear that a rejection of the first answer necessarily implies the acceptance of the second answer. Moreover, it should be kept in mind that the request for the advisory opinion submitted by the General Assembly to the Court does not compel the Court to give an answer to the question of under what circumstances, if any, the threat or use of nuclear weapons would be permitted under international law.
16. As already observed in the statement made by the Netherlands Government in connection with the request for an advisory opinion submitted to the Court by the Forty-sixth World Health Assembly of the WHO in its resolution WHA 46.40 of 14 May 1993, the question of the illegality of the use of nuclear weapons put in general terms - i.e. the question of whether the use of nuclear weapons would in all circumstances be unlawful - can only be answered in the negative. As already indicated above such a negative answer to the request for an advisory opinion submitted by the WHA implies necessarily a positive

answer to the request for an advisory opinion submitted by the General Assembly of the United Nations. Henceforth the legal reasoning set forth by the Netherlands Government in respect of the WHA request for an advisory opinion can be followed likewise in respect of the request for an advisory opinion submitted by the General Assembly of the United Nations.

The fact that the WHA request referred merely to "the use of nuclear weapons by a State in war or other armed conflict" while the UNGA request refers to "the threat or use of nuclear weapons in any circumstance" does not lead to a different reply. It may be recalled in this connection that in setting limits on the use of force by member States of the UN - of which the use of nuclear weapons is only one form - Article 2(4) of the UN Charter also sets limits on the threat of such force. Indeed where the use of force is deemed unlawful, the threat of such use of force must, in principle, be deemed equally unlawful.

17. As stated by the Netherlands Government on other occasions - e.g. during the debate in the Netherlands Parliament on the approval of the 1985 Agreement between the Netherlands and the United States on the Stationing of Ground-launched Cruise Missiles in the Netherlands (Treaty Series of the Kingdom of the Netherlands 1985 No. 145) - with regard to the question of the legality or otherwise under international law of the possession or even use of cruise missiles, such possession or even use does not inevitably constitute a violation of the rules or principles of international humanitarian law in armed conflict or of other rules or principles of the jus in bello which more particularly concern the permissibility of certain types of weapons in war or other armed conflict.
18. Thus, according to the Netherlands Government, Article 23(a) of the Hague Regulations respecting the Laws and Customs of War on Land annexed to Convention IV concluded at the 1907 Hague Peace Conference (2 AJIL 1908 Suppl. p. 90), which prohibits the employment

of "poison" or "poisoned weapons" and/or the 1925 Geneva Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous and other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare (94 LNTS p. 65), which condemns the (first) use of "asphyxiating, poisonous or other gases, and of all analogous liquids, materials or devices" do not entail a prohibition per se of the use of nuclear weapons. Indeed, the use of poison and poisonous gas is generally categorized under chemical warfare and nuclear weapons are usually distinguished from chemical or biological weapons which are the concern of the provisions referred to here. Article 23(a) of the Hague Regulations and the 1925 Geneva Protocol were intended to apply only to weapons whose principal effect was poisonous and not to those where poison was only a secondary effect. It should be noted that the primary effects of the use of nuclear weapons are the enormous blast wave and thermal radiation they produce, effects which are not covered by the said provisions.

19. The Netherlands Government rejects the view that the use of nuclear weapons would be unlawful per se on the grounds that such use would necessarily lead to a violation of the rule laid down in Article 23(e) of the 1907 Hague Regulations which forbids belligerents "to employ arms, projectiles, or material calculated to cause unnecessary suffering " (emphasis added). The question to be raised here is when suffering caused by a certain weapon can reasonably be called "unnecessary".
20. It seems that suffering may be called "unnecessary" when its infliction was not necessary to attain a lawful military advantage or greatly exceeds what could reasonably have been considered necessary to attain that military advantage.
21. The availability of considerably less harmful means to attain the military advantage or the causing of suffering out of proportion to the military advantage to be gained therefore appear to be the essential yardstick for

determining whether the use of certain weapons must be deemed to cause "unnecessary" suffering. This approach has governed the development of rules with regard to means and methods of warfare since 1868.

22. Hence, in the view of the Netherlands, the use of nuclear weapons cannot in abstracto be deemed unlawful. The question of whether a specific use is in contravention of the said obligation cannot therefore be weighed until the exact implications, both at the level of military advantage gained and with regard to the injury caused, are known.
23. The Netherlands Government further wishes to emphasize that the drafting history of the 1977 Additional Protocol I (Int. Com. Red Cross, Protocols Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, Geneva 1977, p. 3) to the 1949 Geneva Conventions (75 UNTS pp. 33, 85, 135 and 287) makes clear the intention of the negotiating States that the rules introduced by that protocol, in so far as they relate to the use of weapons, should not cover warfare with weapons of mass destruction such as nuclear weapons. As the restriction to conventional weapons was not explicitly laid down in that protocol, the Netherlands - like several other parties to the protocol - made a declaration on the occasion of its ratification that it was the understanding of the Netherlands Government that the rules introduced by Protocol I relating to the use of weapons were intended to apply and consequently would apply solely to conventional weapons without prejudice to any other rules of international law applicable to other types of weapons.
24. The drafting history of Additional Protocol I to the 1949 Geneva Conventions, moreover, indicates that in any event the majority of States acknowledged, explicitly or tacitly, that the use of nuclear weapons is not already unlawful per se under international humanitarian law.

25. In this connection the Netherlands Government also wishes to note that a general prohibition of the use of nuclear weapons de lege lata cannot be deduced from UNGA Resolution no. 1653 (XVI) entitled "Declaration on the Prohibition of the Use of Nuclear and Thermo-nuclear Weapons" which was adopted by the General Assembly of the United Nations on 24 November 1961. This resolution which, it is true, declared the use of nuclear weapons illegal, as it would be contrary to the Charter of the United Nations, the rules of international law and the laws of humanity, cannot in the view of the Netherlands Government be considered as embodying an already existing rule or principle of general international law. The very fact that the resolution was adopted with 55 votes for, 20 against (including the nuclear weapon States the United States, Great Britain and France) and 26 abstentions proved the absence of a general opinio iuris on the part of States that the use of nuclear weapons is unlawful per se.

UNGA Resolution 2936 (XXVII) on the Non-Use of Force in International Relations and Permanent Prohibition of the Use of Nuclear Weapons, which was adopted by the General Assembly on 29 November 1972 - this time with 73 votes for, 4 against (including China) and 46 abstentions (including France, the United Kingdom and the United States) - inter alia again solemnly declared "the permanent prohibition of the use of nuclear weapons".

Considering the special weight to be attached to the position of the nuclear weapon States among the States voting against or abstaining and the very high number of States which abstained, it would, the Netherlands Government believes, still be very difficult to conclude that the resolution codified or gave rise to a generally recognized rule or principle of international law.

It is also relevant in this connection that the UNGA Resolution 1653 (XVI)

of 1961 referred to above invited the Secretary-General of the United Nations to examine the possibility of a conference being convened where participating States would sign a convention on the prohibition of nuclear weapons, but that this attempt, as well as many later attempts to promote the conclusion of such a convention, remained without success due to disagreement on the matter among States.

26. According to the Netherlands Government the use of nuclear weapons need not - as is sometimes alleged - necessarily amount to genocide in terms of the 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (45 AJIL 1951 Suppl. p. 7). Indeed, as long as the use of nuclear weapons, or for that matter of any weapons, remains directed at the combatants of the other belligerent and is not directed at the population (which may be considered as a national group) as such, with the intent to destroy that population in whole or in part as such, i.e. whether having the status of combatant or not, there can be no question of genocide within the meaning of the 1948 Genocide Convention.
27. The Netherlands Government is, moreover, of the opinion that the use of nuclear weapons cannot be considered in itself to be in violation of the right to life, as enshrined inter alia in Article 6 of the 1966 International Covenant on Civil and Political Rights (Annex to UNGA Res. 2200 (XXI) of 16 December 1966) or in Article 2 of the 1950 European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Eur. Treaty Series. No. 5). According to the Netherlands Government, these articles do not create an absolute right to life. Thus, the travaux préparatoires of Article 6 of the International Covenant make clear that, instead of listing the circumstances in which the deprivation of life would not be considered contrary to the right to life, the drafters decided to agree on the formulation that "No one shall be arbitrarily deprived of his life" (emphasis added). One of the instances mentioned in this connection by the drafters as an example of a deprivation of life which is not

arbitrary was "the performance of lawful acts of war". Explicit support for such an exception, as far as Article 2 of the European Convention is concerned, can also be found in Article 15(2) of the European Convention, which provides that "No derogation from Article 2, except in respect of deaths resulting from lawful acts of war ... shall be made under this provision." (emphasis added).

28. The Netherlands Government is aware of the existence of certain treaties which prohibit the deployment of nuclear weapons in Antarctica (1959 Antarctic Treaty, 402 UNTS p. 71), outer space or on celestial bodies (1967 Outer Space Treaty, 610 UNTS p. 205), or on the deep seabed (1971 Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil thereof, 995 UNTS p. 115) or most of Latin America and certain adjacent waters and islands (1967 Treaty of Tlatelolco, 634 UNTS p. 326, or its First Protocol, *idem* p. 360), or in certain parts of the South Pacific (1985 Treaty of Rarotonga, 24 ILM 1985 p. 1440, or its First Protocol, 28 ILM 1989 p. 1600), but such treaties impose such obligation only on parties to those treaties and, moreover, - except of the Rarotonga Treaty - only in respect of certain areas. The existence of a general prohibition under general international law on the use of such weapons anywhere cannot be concluded from such treaties. Indeed the contrary conclusion can more readily be deduced from them. The same applies to the 1963 Partial Test Ban Treaty which prohibits the parties from conducting nuclear tests in certain areas (i.e. in the atmosphere, under water or in outer space) but does not purport to restrict their use of nuclear weapons in the course of hostilities.

The Netherlands Government believes that the unlikelihood of a general prohibition of the use of nuclear weapons under existing international law would, also follow from the fact that there are certain treaties which

regulate the possession of nuclear weapons, such as the 1968 Non-Proliferation Treaty referred to above. Indeed, the fact that certain States are permitted, subject to certain conditions at least, to possess nuclear weapons also would seem to be difficult to reconcile with the idea that the use of those weapons is unlawful in itself.

29. The Netherlands Government further believes that even if it were to be assumed that the (first) use of nuclear weapons by a State were unlawful per se under present international law - quod non -, this would not necessarily exclude the permissibility of the use of nuclear weapons by way of belligerent reprisal against an unlawful use of (nuclear) weapons, provided of course the retaliating State observed the conditions set by international law for the taking of lawful reprisals, i.e. satisfies, inter alia, the requirement that the retaliation is proportionate and serves as an ultimum remedium.
30. The view held by the Netherlands Government that existing international law does not in itself prohibit the use of nuclear weapons does not, of course, mean that in the opinion of the Netherlands Government every use of nuclear weapons would necessarily always be lawful.
31. Thus the use of weapons, and hence of nuclear weapons, is permissible only in the case of the lawful exercise of the right of self-defence or under a mandate conferred by the UN Security Council in the exercise of its powers under Chapter VII of the Charter. In this connection it should also be pointed out that the presently existing variety of nuclear weapons creates, in principle, a possibility for States to take necessary and proportionate action with such weapons in self-defence against an armed attack with or without nuclear weapons.
32. Moreover, according to the Netherlands Government, the general principles of international humanitarian law in armed conflict also apply to

the use of nuclear weapons. Two principles, in particular, which form part of that law are the prohibition on making the civilian population as such the target of an attack and the prohibition on attacking military targets if this would cause disproportionate harm to the civilian population. The applicability of general principles of international humanitarian law in armed conflict - among which must also be counted the principle laid down in Article 22 of the 1907 Hague Regulations that the right of a belligerent to adopt means of injuring the enemy is not unlimited - to the use of nuclear weapons was also confirmed as long ago as 1965 in Resolution XXVIII of the 20th International Conference of the Red Cross (Vienna) which was passed unanimously. Consensus on this point was also reached at the diplomatic conference on Additional Protocol I to the 1949 Geneva Conventions.

The Hague, 16 June 1995

PRODUCTIE 6

International covenant
on civil and
political rights

Distr.
RESTRICTED */

CCPR/C/47/D/429/1990
29 April 1993

Original: ENGLISH

HUMAN RIGHTS COMMITTEE
Forty-seventh session

DECISIONS

Communication No. 429/1990

Submitted by: E. Wobbes *et al.*
[represented by counsel]

Alleged victims: The authors

State party: The Netherlands

Date of communication: 19 November 1990 (initial submission)

Documentation references: Prior decisions - Special Rapporteur's rule 91
decision to the State party,
transmitted on 13 February 1991
(not issued in document form)

Date of present decision: 8 April 1993

Decision on admissibility

[See Annex]

*/ All persons handling this document are requested to respect and observe its confidential nature.

ANNEX */

Decision of the Human Rights Committee under the Optional Protocol
to the International Covenant on Civil and Political Rights
- Forty-seventh session -

concerning

Communication No. 429/1990

Submitted by: E.W. *et al.*
(name deleted)

Alleged victims: The authors

State party: The Netherlands

Date of communication: 19 November 1990 (initial submission)

The Human Rights Committee, established under article 28 of the
International Covenant on Civil and Political Rights,

Meeting on 8 April 1993,

Adopts the following:

Decision on admissibility

The background:

1. The authors of the communication are 6,588 citizens of the Netherlands who claim that their rights under article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights have been violated by the Netherlands, because the Netherlands Government agreed to the deployment of cruise missiles fitted with nuclear warheads on Netherlands territory. They are represented by counsel.

*/ Made public by decision of the Human Rights Committee.

WFX0611

CCPR/C/47/D/429/1990

Annex
English
Page 2

2.1 At a meeting in Brussels on 12 December 1979, NATO defence and foreign ministers decided to deploy, as part of a plan to upgrade NATO's nuclear capabilities, 108 Pershing II missiles and 464 cruise missiles in the United Kingdom and on the continent. On 1 June 1984, the Netherlands agreed to deploy 48 cruise missiles, to be stationed on a military base near the town of Woensdrecht, if negotiations between the United States of America and the Soviet Union would have failed to produce an arms control agreement by 1 November 1985. A treaty concluded between the Governments of the Netherlands and the United States, on 4 November 1985, formed the legal basis for the deployment of the missiles. Construction work commenced on 26 April 1986 and was completed by November 1987.

2.2 In the mid-1980s the Soviet Union and the United States resumed their negotiations on a reduction of their nuclear arsenals. These negotiations led to the adoption of the Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty on 8 December 1987. While cruise missiles had already been stationed in other European countries, the INF Treaty resulted in the cancellation of the stationing of the cruise missiles at the Woensdrecht base. No cruise missiles have therefore been deployed on Netherlands territory.

2.3 Cruise missiles are offensive weapons with a destructive capacity of 150 to 200 kilotons of trinitrotoluene (TNT), which were intended as so-called "counter-force weapons", entirely integrated into NATO's war-fighting capability. Basing themselves on documentation prepared by the World Health Organization and the United States Army, the authors submit that the use of only one cruise missile would cause the death, from nuclear fallout, of 55 per cent of the population in an area of 120 square kilometres, and 100 per cent fatalities in an area of 90 square kilometres.

2.4 At the beginning of the 1980s, hundreds of thousands of concerned citizens of the Netherlands staged protests and mass demonstrations against the deployment of the cruise missiles. Others, convinced that the possession and possible use of cruise missiles constituted a violation of domestic and/or international law, sought court orders against deployment. A foundation, *Stichting Verbiedt de kruisraketten* ("Ban the Cruise Missiles Foundation") was established and entrusted with the coordination of all activities relating thereto; some 20,000 individuals, the authors among them, accepted to be plaintiffs in a court case against the Government of the Netherlands.

2.5 The authors' case was first heard before the *Arrondissementsrechtbank* (District Court) of The Hague, which, on 20 May 1986, held that it had no jurisdiction to hear the case. The Court of Appeal of The Hague, in its judgement of 30 December 1987, held that it was not for the courts of the Netherlands, but for Parliament, to review treaties to which the Netherlands was a party, with a view to ascertaining whether they were compatible with the State's international obligations. Therefore, the Court of Appeal assumed that the treaty on the basis of which the missiles would be deployed,

CCPR/C/47/D/429/1990

Annex

English

Page 3

was compatible with international law, without further examining the question. The Supreme Court (*Hoge Raad*), in its decision of 10 November 1989, held that the Court of Appeal's reasoning was mistaken; however, after having examined the authors' arguments, it concluded that neither the deployment nor the possible use of cruise missiles, as provided for in the treaty, would constitute a violation of international law.

The complaint:

3.1 The authors claim that the decision of the Government of the Netherlands to deploy the cruise missiles constitutes a violation of article 6 of the Covenant; they argue that a cruise missile base constitutes a target for any military enemy and that the authors could be placed in the position of accessory to a crime against humanity, with regard to the use of cruise missiles. In this connection, they refer to the case law of the European Commission of Human Rights under article 2 of the European Convention on Human Rights and the Human Rights Committee's case law under article 6 of the Covenant.¹ From this case law, they deduce that article 6 places an obligation on States parties actively to protect the life of their citizens and to avert threats to their life.

3.2 In particular, the authors invoke the Committee's General Comment 14[23] on article 6, adopted on 2 November 1984. In this document, the Committee stated that "... the designing, testing, manufacture, possession and deployment of nuclear weapons are among the greatest threats to the right to life which confront mankind today. ... The production, testing, possession, deployment and use of nuclear weapons should be prohibited and recognized as crimes against humanity". The authors argue that in actually preparing for the deployment of cruise missiles, the State party has not acted in accordance with the Committee's General Comment, and therefore has violated article 6 of the Covenant.

3.3 The authors concede that the General Comment is of a general nature and that it does not reflect the Committee's view on individual complaints submitted under the Optional Protocol. On the other hand, they consider it relevant that the Committee did not limit itself to the actual use of nuclear weapons but included also forms of preparation for such use; in the present case, it is the preparation for the deployment of nuclear weapons, and the means to keep them ready for use, that is at issue.

¹ Reference is made, *inter alia*, to the Committee's decisions in communications Nos. 84/1981 (*Dermit Barbato v. Uruguay*), Views adopted on 21 October 1982), 30/1978 (*Bleier v. Uruguay*), Views adopted on 29 March 1982), and 161/1983 (*Herrera Rubio v. Colombia*), Views adopted on 2 November 1987).

CCPR/C/47/D/429/1990

Annex
English
Page 4

3.4 The authors submit that if the use of the term "crimes against humanity" in the General Comment is to have any meaning, it must imply that States parties to the Covenant have the duty to do everything possible to eliminate nuclear weapons. If they participate in the formulation of plans to deploy them, they are guilty of a crime against humanity. The authors recall the origin of this concept in the Charter of the International Military Tribunal (the "Nuremberg Charter"), which, in article 6 (c), enumerates the following crimes against humanity: murder, extermination, enslavement, deportation and other inhumane acts committed against any civilian population. Article 6 of the Charter concludes as follows: "Leaders, organizers, instigators, and accomplices, participating in the formulation or execution of a common plan of conspiracy ... are responsible for all acts performed by any persons in execution of such plan".

3.5 The authors concede that the violations of their rights ceased with the signature of the INF Treaty in December 1987. However, they argue that the Optional Protocol does not require that an alleged violation is still taking place at the moment that the communication is submitted. In this context they submit that the State party never conceded that there had been such a violation; nor did it take any steps with respect to any appropriate remedy. On the contrary, the Government of the Netherlands still allows the stationing of nuclear weapons on its territory and supports a NATO strategy which contemplates resort to nuclear weapons in the event of armed conflict.

3.6 The authors argue that the fact that in the present case thousands of individuals complain collectively about violations of their rights does not turn the communication into an *actio popularis*, since the very nature of the alleged violation affected all the authors simultaneously. In this context, they point to the Committee's Views in communication No. 167/1984,² according to which "[t]here is ... no objection to a group of individuals, who claim to be similarly affected, collectively to submit a communication about alleged breaches of their rights".

3.7 The authors claim that the Government of the Netherlands placed them in a situation where a real risk of a violation of their right under article 6 existed; they consider this sufficient for a finding of a violation by the Committee. In this connection, they point to recent judgements of the European Court of Human Rights³ and the Supreme Court of the Netherlands,⁴ in which it was held that the fact of merely placing someone in a situation where he or she runs a real risk of being exposed to cruel, inhuman and degrading treatment or to the death penalty constitutes a violation of articles 2 and 3 of the European Convention.

² *Ominayak v. Canada*, Views adopted on 26 March 1990, paragraph 32.1.

³ *Soering v. United Kingdom* (1/1989/161/217), judgment of 7 July 1989.

⁴ *Hoge Raad, S. v. the Netherlands*, judgment of 30 March 1990.

WFX0611
CCPR/C/47/D/429/1990
Annex
English
Page 5

3.8 The authors submit that the threat to the right to life was imposed on all of them since the day the conversion of Woensdrecht Air Base to a missile base started, and *a fortiori* after the base was ready to receive the missiles, since it is reasonable to assume that it had by then been added to the list of possible targets for nuclear attacks drawn up by the Warsaw Pact High Command.

3.9 In addition to the claim of past violations of article 6, the authors argue that they continue to be victims of similar violations in respect of the stationing or deployment of other types of nuclear weapons on Netherlands territory. These include nuclear explosives under the control of the Navy, nuclear artillery, the so-called "Lance" missiles and weaponry carried by the nuclear capable F-16 war-planes. All of these arms are stationed on bases throughout the Netherlands, and the authors point out that the characteristics of these weapons are similar to those of the cruise missiles; in particular, the missiles carried by the F-16 plane are designed for use against the same type of targets for which the cruise missiles would have been deployed.

3.10 Since the authors' case was adjudicated by the Supreme Court of the Netherlands, they claim to have exhausted all domestic remedies. They state that the case has not been submitted to another instance of international investigation or settlement.

State party's observations and authors' comments thereon:

4.1 By submission of 12 March 1992 the State party argues that the communication is inadmissible, as the authors cannot be considered to be victims of an alleged violation of the Covenant under article 1 of the Optional Protocol.

4.2 The State party submits that, since the cruise missiles were never actually deployed, no risk of an alleged violation of article 6 of the Covenant has occurred, and therefore the authors cannot claim to have been victims of a violation of this article. In this context, it argues that a mere decision cannot constitute a violation of human rights, if it is not implemented: a violation cannot be claimed if the act which is alleged to be in contravention of a human right does not take place.

4.3 The State party further argues that the communication is an *actio popularis* and as such inadmissible under article 1 of the Optional Protocol. It submits that the interests which any citizen of a State has in not being exposed to the responses of an enemy in armed conflict do not in themselves make that citizen a victim of a violation of article 6 of the Covenant. Moreover, it argues that the authors' contention that they might be called upon to cooperate in some way in deploying or using the cruise missiles is to be rejected as insufficiently plausible.

WFX0611

CCPR/C/47/D/429/1990

Annex

English

Page 6

4.4. The State party finally submits that during the domestic proceedings only the actual stationing of the 48 cruise missiles was at issue. It therefore argues that, as far as the authors contend that the mere decision to deploy cruise missiles was in itself a violation of article 6 of the Covenant, or that the presence of any nuclear weapons of any kind in the Netherlands would be a violation of article 6, domestic remedies have not been exhausted.

5.1 In his comments on the State party's submission counsel argues that the communication fulfils all admissibility criteria as enumerated in the Optional Protocol. He distinguishes between the claim concerning the Woensdrecht cruise missiles and the one regarding other nuclear weapons in the Netherlands. According to counsel, also the second claim should be deemed admissible, although it was not brought before the courts of the Netherlands. He argues that the Supreme Court's ruling in the Cruise Missile case was of a general nature; no different ruling can be expected with regard to the legality of other nuclear weapons, and a recourse to the courts would therefore be ineffective within the meaning of article 5, paragraph 2, of the Optional Protocol.

5.2 Counsel further emphasizes that the allegation does not concern the decision *in abstracto* to deploy cruise missiles, but the implementation of this decision, resulting in the active preparation for deployment. This was also the subject of the domestic proceedings. Even if this were not part of the domestic procedures, counsel argues that this part of the communication should still be declared admissible, since there is no reason to expect that the courts would decide differently with regard to the preparation for deployment than with regard to the deployment itself; therefore effective domestic remedies are said not to exist.

5.3 Counsel stresses that the communication was submitted on behalf of 6,588 individuals, who all claim to be victims of a violation of their human rights by the Netherlands. To consider the communication inadmissible as an *actio popularis*, because many individuals claim to be similarly affected by a violation, would render the Covenant meaningless for the consideration of large-scale violations of its provisions.

5.4 As regards the State party's argument that the authors cannot be considered victims of an alleged violation, counsel argues that this question should be examined on the merits, since it regards the scope and content of the Covenant. In this connection, counsel claims that, in respect of the alleged violation of article 6 of the Covenant, there is no relevant difference between the preparation of the Woensdrecht base for the deployment of cruise missiles and their actual deployment. Counsel submits that he can make available to the Committee statements of the authors, in which they explain how they were individually affected by the State party's cooperation with the deployment.

CCPR/C/47/D/429/1990

Annex
English
Page 7

5.5 Counsel reiterates that the effects of the (preparation of the) deployment of nuclear weapons are real enough to be seriously feared, because it renders the site a target for possible nuclear attacks. In this connection, counsel argues that a real risk of a treatment that would violate the Covenant, can by itself already constitute a violation of the Covenant. According to counsel, in the interpretation of article 6 of the Covenant, a difference should be made between conventional and nuclear weapons. The authors claim that they do not have to accept the risk of being exposed to the response of an enemy when this risk is created by acts which are in themselves a violation of international law, and that this risk *in casu* gives rise to a violation of article 6. In this connection, counsel cites the Committee's decision in communication No. 35/1978.⁵

5.6 In reply to the State party's argument that the authors' contention that they might be called upon to cooperate in deploying or using the cruise missiles is not plausible, counsel refers to article 97 of the Constitution of the Netherlands, under which every citizen of the Netherlands can be required to participate in maintaining the independence of the kingdom and in the defence of its territory.

Issues and proceedings before the Committee:

6.1 Before considering any claim contained in a communication, the Human Rights Committee must, in accordance with rule 87 of its rules of procedure, decide whether or not it is admissible under the Optional Protocol to the Covenant.

6.2 The authors claim that the State party's preparations for the deployment of cruise missiles in Woensdrecht and the presence in the Netherlands of other nuclear weapons violate their rights under article 8 of the Covenant. The Committee recalls in this context its second General Comment on article 6, where it observed that "the designing, testing, manufacture, possession and deployment of nuclear weapons are among the greatest threats to the right to life which confront mankind today".⁶ At the same time, the Committee notes that the procedure laid down in the Optional Protocol was not designed for conducting public debate over matters of public policy, such as support for disarmament and issues concerning nuclear and other weapons of mass destruction.

⁵ S. Aumeerruddy-Cziffra *e.a.* v. Mauritius, Views adopted on 9 April 1981.

⁶ General Comment 14[23], adopted on 2 November 1984.

WFXU611

CCPR/C/47/D/429/1990

Annex
English
Page 8

6.3 The Committee has considered the claim of the State party that the communication is in fact an *actio popularis*. The Committee notes that, provided each of the authors is a victim within the meaning of article 1 of the Optional Protocol, nothing precludes large numbers of persons from bringing a case under the Optional Protocol. The mere fact of large numbers of petitioners does not render their communication an *actio popularis*, and the Committee finds that the communication does not fail on this ground.

6.4 The Committee next considers whether the authors are victims within the meaning of the Optional Protocol. For a person to claim to be a victim of a violation of a right protected by the Covenant, he or she must show either that an act or an omission of a State party has already adversely affected his or her enjoyment of such right, or that such an effect is imminent, for example on the basis of existing law and/or judicial or administrative decision or practice. The issue in this case is whether the preparation for the deployment or the actual deployment of nuclear weapons presented the authors with an existing or imminent violation of their right to life, specific to each of them. The Committee finds that the preparations for deployment of cruise missiles between 1 June 1984 and 8 December 1987 and the continuing deployment of other nuclear weapons in the Netherlands did not, at the relevant period of time, place the authors in the position to claim to be victims whose right to life was then violated or under imminent prospect of violation. Accordingly, after careful examination of the arguments and materials before it, the Committee finds that the authors cannot claim to be victims within the meaning of article 1 of the Optional Protocol.

7. The Human Rights Committee therefore decides:

- (a) That the communication is inadmissible under article 1 of the Optional Protocol;
- (b) That this decision shall be communicated to the State party, to the authors and to their counsel.

[Done in English, French and Spanish, the English text being the original version.]

PRODUCTIE 7

HARVARD STUDY TEAM REPORT

INHOUDSTAFEL

Inleiding

I) Sterftcijfers en ziektecijfers

II) De werking van het medisch systeem

III) De sanitaire toestand: de zuivering van het water en de behandeling van afvalwater

IV) Elektrische energie en de algemene gezondheidstoestand

V) Methoden

VI) Bijkomende gegevens

A) Geografische kaart van Irak

B) Grafieken

INLEIDING

Deze studie is het eerste globale en systematische onderzoek, op het werkkerrein zelf, voor wat de openbare volksgezondheid in het Irak van na de Golfoorlog betreft.

Het onderzoeksteam bezocht belangrijke steden in elk gedeelte van Irak – Al Najaf, Al Zubayr, Bagdad, Basra, Erbil, Fallujah, Kerbala, Kirkuk, Mosul, Sulamaneiya, en Tirkut – alsook een aantal kleinere steden in het Noorden, het Zuiden en de centrale gebieden van het land. De duur van het onderzoek behelsde een periode van negen volle werkdagen, van 28 april tot 6 mei 1991.

Het studieteam leidde zijn verschillende onderzoeken zonder inmenging van de Iraakse regering, het besliste zelf waar naartoe en wat te bezoeken. Uitgezonderd voor Basra, reisde het onderzoeksteam zonder officiële controle of begeleiding. Uitgezonderd voor het Ziekenhuis voor Besmettelijke ziekten Ebnil Qatib in Bagdad, had het team vrije toegang tot elk (vak)gebied en elke accommodatie die het wenste te bezoeken.

Deze studie levert de bewijzen van een catastrofe van de openbare gezondheid. Meer specifiek maakt ze een beraming dat, in het komende jaar, minstens 170.000 kinderen beneden de vijf jaar zullen sterven, te wijten aan de onrechtstreekse gevolgen van de Golfoorlog.

Deze grafiek stelt een stijging van 100% voor, hetzij een verdubbeling, van het sterftecijfer van kinderen en zuigelingen sinds de start van de Golfoorlog verleden jaar.

Deze ramingen zijn een minimum. Het is meer dan waarschijnlijk dat het huidige aantal sterftes van kinderen beneden de vijf jaar heel wat hoger zal zijn. Alhoewel kinderen beneden de vijf jaar het onderwerp van deze studie vormden, vermoedt men ook een sterke stijging van het sterftecijfer bij de rest van de bevolking.

De onmiddellijke oorzaak van deze sterfgevallen zijn, in de meeste gevallen, ziektes veroorzaakt door gebruik van bezoedeld water in combinatie met ernstige ondervoeding.

Deze studie bemerkt een zeer hoge graad van ernstige ondervoeding bij kinderen, van diarree en kwashiorkor. De toename in ondervoeding bij zuigelingen en kinderen is eerst en vooral te wijten aan ernstige voedseltekorten en een stijging van 10% of meer voor wat de prijs van het voedsel betreft.

De hoge graad van ondervoeding is in die mate dat de kans op hongersnood in Irak reëel is, indien de voedseltekorten niet opgeheven worden. Het stijgend aantal gevallen van ziektes, te wijten aan bezoedeld water maakt de ondervoeding er alleen nog maar erger op.

Over heel Irak zijn nu gastroënteritis, cholera en tyfus in epidemische staat. Het aantal gevallen van ziektes te wijten aan verbruik van bezoedeld water is op een plotse en brutale manier gestegen gedurende de eerste maanden van 1991, dit als gevolg van de vernietiging van de elektrische centrales noodzakelijk voor het waterzuiveringssysteem en van de opname van afval(water).

Bovendien is het vrijwel zeker dat het aantal van deze ziektes zal stijgen gedurende de zomermaanden. Zelfs wanneer ziektes te wijten aan verbruik van bezoedeld water niet te voorkomen zijn, te wijten aan de ongeschiktheid van de waterzuiveringssystemen en de systemen voor de behandeling van afvalwater, toch zouden zulke ziektes nog kunnen behandeld worden indien het Iraakse medische systeem in staat was om normaal te functioneren.

In tegenstelling tot wat de Iraakse regering en de westerse journalisten beweren, namelijk, dat de gezondheidstoestand stabiel is en verder zal verbeteren, waren de bevindingen van het studieteam dat de toestand, wat betreft de medische verzorging, hopeloos is en dat deze – tenzij de omstandigheden niet drastisch veranderen – steeds maar achteruit zal gaan in elke streek en op elk niveau.

Ondanks de korte recuperatieperiode die volgde op het einde van de Golfoorlog, is er een betekenisvol aantal van de Iraakse medische voorzieningen gesloten, in sommige streken meer dan 50%. Het gehele medische systeem zal, het komende jaar, nog verder in elkaar stuiken, te wijten aan ernstige tekorten van medicatie, apparatuur en personeel.

Het ineensinken van de levering van elektrische energie is een bepalende factor geweest in deze catastrofe van de openbare gezondheid. Zonder elektriciteit kunnen

de ziekenhuizen niet functioneren, bederven bepaalde geneesmiddelen, kan het water niet gezuiverd worden en kan het afval niet verwerkt worden.

De resultaten van deze studie zijn herlezen, gecorrigeerd en aanvaard door een aantal internationaal erkende specialisten op het gebied van de openbare gezondheid: Dr. Harvey V. Fineberg, decaan van de Harvard School of Public Health; Dr. Bernard Lown, Professor in hartziekten aan de Harvard School of Public Health; Dr. Jonathan M. Mann, Professor in epidemiologie en internationale gezondheid aan de Harvard School of Public Health; Dr. Anthony Robbins, Professor in openbare gezondheid aan de Boston University School of Public Health; en Dr. Carl E. Taylor, Professor Emeritus aan de John Hopkins University School of Hygiene and Public Health.

De Mac Arthur Foundation was het belangrijkste organisme aan de grondslag van dit onderzoek, bijgestaan door zeven andere fondsen.

Het onderzoeksteam dat Irak bezocht om informatie te verzamelen bestond uit 10 leden waaronder twee medici voor openbare gezondheid, één specialist in de openbare gezondheid, twee advocaten en vier studenten in de rechten. De meesten zijn afgestudeerden of studenten aan de Harvard School of Public Health of de Harvard Law School.

In het 1ste deel van het document worden het sterftecijfer, de ziektecijfers en de ondervoeding besproken. Het 2e deel analyseert de werking van het medisch systeem. Het 3e deel gaat dieper in op de teloorgang van de systemen voor waterzuivering en afvalbehandeling. Het 4e deel detailleert de vernietiging van Iraks systeem voor de levering van elektrische energie. Het 5e deel legt uit welke maatregelen er genomen werden om de onafhankelijkheid van het onderzoek en de betrouwbaarheid van de gegevens te waarborgen.

Bijgevoegd een laatste deel met bijkomende gegevens: een kaart van Irak, grafieken, case studies, biografieën van leden van het onderzoeksteam, en brieven van specialisten in openbare gezondheid, alsook van experts in elektrische energielevering die dit document hebben nagelezen.

1) HET STERFTECIJFER EN ZIEKTECIJFERS

Deze studie toont de catastrofale toestand van de algemene gezondheidstoestand in Irak aan. De studie besluit dat het sterftecijfer bij zuigelingen en kinderen zal verdubbelen en dat ten minste 170.000 kinderen beneden de vijf jaar zullen sterven gedurende het komende jaar, dit als gevolg van de nakomende effecten van de Golfoorlog. Dit besluit is gebaseerd op zes factoren.

Ten eerste, de sterftecijfers, verzameld gedurende bezoeken aan ziekenhuizen, geven een verhoging van het aantal doden bij zuigelingen en kinderen met twee tot driemaal.

Ten tweede, ziektecijfers, verzameld tijdens bezoeken aan medische centra, bewijzen het plotse uitbreken van epidemieën van gastroenteritis, cholera en tyfus over heel Irak in het begin van 1991.

Ten derde is er een typische stijging, gedurende de hete zomermaanden juni en juli te bemerken, van de ziektes veroorzaakt door vervuild water; met als gevolg dat de epidemieën, die enkele maanden eerder begonnen zijn, meer dan waarschijnlijk zullen verergeren.

Ten vierde, de ernstige ondervoeding, vroeger haast onbekend, is nu ruim verspreid in de pediatrie afdelingen in alle streken van het land.

Ten vijfde, het medische systeem werkt enkel op een fractie van haar vermogen van voor de Golfoorlog. Vele ziekenhuizen en openbare medische centra zijn gesloten en er zijn ernstige tekorten in medicatie, personeel en medische benodigdheden.

Ten zesde, de basisinfrastructuur voor wat betreft waterzuivering, afvalbehandeling en elektriciteitsvoorziening is maar in zeer beperkte mate operationeel. Het ziet er naar uit dat een tal van voorzieningen zodanig vernietigd werden dat herstel niet meer mogelijk is en dat volledige heropbouw noodzakelijk is.

A) Sterftcijfers

De gegevens i.v.m. het sterftcijfer bij kinderen werden verzameld in vier verschillende ziekenhuizen.

In het Centrale Academisch Ziekenhuis "Saddam" voor Kinderen te Bagdad, bedroeg de kindersterfte, voor de periode januari en februari 1990, 3,9% van de opgenomen patiënten; voor de zelfde maanden in 1991 bedroeg deze 13,3%. Zie Grafiek 1. Deze grafieken werden berekend door een medicus van het studieteam, Dr. Megan Passey. Alhoewel Dr. Passey geen Arabisch spreekt, wordt er in de Iraakse medische scholen in het Engels onderwezen en zodoende zijn die welbepaalde medische dossiers, van het desbetreffende academische ziekenhuis, Engelstalig.

In de pediatrie afdeling van het Algemene Basra Ziekenhuis was het aantal sterfgevallen voor de maanden januari tot april, 6,8% in 1990 en 12,3% in 1991. De statisticus van dienst in het Basra ziekenhuis heeft deze gegevens aangevuld.

In het El Qadisia Ziekenhuis te Bagdad was, voor dezelfde periode van vier maanden, het sterftcijfer bij patiënten onder de drie jaar 3,2% in 1990, maar steeg tot 9,7% in 1991. In dit ziekenhuis werd aan het Arabisch-sprekende teamlid, Dr. Nagib A. Armijo-Hussein, toegang verleend tot de ziekenhuisdossiers en zo kon hij zelf de gegevens eruit halen.

In het Pediatrie Ziekenhuis Erbil gaf de directeur, Dr. Jamal Jafaar, aan dat de graad van kindersterfte in het ziekenhuis zelf gestegen is van 56 per maand in april 1989 tot 150 per maand in april 1991. Ondervraagde kinderartsen te Erbil bevestigen dat, sinds het begin van de Golfoorlog, de meeste kinderen eerder thuis stierven dan in het ziekenhuis. Zodus, de grafieken die het aantal doden van het Erbil ziekenhuis in 1991 voorstellen zijn heel wat inferieur aan het totale aantal doden, zowel thuis als in het ziekenhuis.

B) Ziektcijfers

De gegeven over gastroenteritis, cholera en tyfus werden verzameld uit ziekenhuizen en openbare medische centra in al de streken van het land. De ziektcijfers zullen allicht toenemen gedurende de warmere zomermaanden.

1) Gastroenteritis

In het Centrale Academisch Ziekenhuis "Saddam" voor Kinderen te Bagdad was het percentage patiënten, die leden aan gastroenteritis, 17,3% tijdens april 1990 tegen

33,9% voor dezelfde periode in 1991. Deze gegevens werden verzameld door een medicus van het team, Dr. Megan Passey. In het Centrale "Saddam" ziekenhuis heeft Dr. Passey zelf een onderzoek geleid in een afdeling van het ziekenhuis en heeft vastgesteld dat er bij de patiënten in die afdeling een overwicht van 38,2% aan gastroenteritis was. Een andere arts van het studieteam, Dr. Rob Moodie, en de specialist in openbare gezondheid van het team, Mevr. Elisabeth Benjamin, hebben patiënten van de spoedafdeling onderzocht en stelden hier ook een overwicht aan gastroenteritis vast.

Saddam Central is een academisch ziekenhuis en het meest moderne medisch centrum voor kinderen in Irak. Normaal gezien worden er in dit ziekenhuis zeer ingewikkelde en speciale gevallen behandeld. Het feit dat zulk een groot aantal patiënten behandeld worden voor gastroenteritis geeft de hoge graad van aanwezigheid van deze ziekte bij kinderen beneden de vijf jaar weer.

In de Pediatrische Klinieken van Erbil, Kirkuk en Sulamaneiya was het overwicht aan gastroenteritis bij de opgenomen kinderen respectievelijk 84%, 78% en 91% gedurende de bezoeken van het studieteam tijdens de vroege mei-maand van 1991. Zie Grafiek 2A. Het teamlid, gespecialiseerd in openbare gezondheid, Dr. Benjamin, verkreeg deze gegevens door de dokters, de verpleegsters en de familie van de patiënten te interviewen.

Mevr. Benjamin, Dr. Moodie en Dr. Armijo-Hussein hebben bij twee gelegenheden het Civiele Centrum voor Openbare gezondheid Saddam in Bagdad bezocht. Voor het begin van de Golfoorlog, was er in dit medisch centrum, met behulp van UNICIEF, een speciaal systeem voor het detecteren en controleren van besmettelijke ziekten tot stand gebracht. De leden van het onderzoeksteam onderzochten de gegevens van dit controlesysteem en kwamen tot het besluit dat gastroenteritis, van maart en april 1990 tot en met maart en april 1991, vervijfvoudigd is. Zie Grafiek 3.

Bij consultaties van ex-patiënten in de Kirkuk Pediatrische kliniek, is het percentage van gastroenteritis, bij alle aanwezige gevallen, gestegen van 17,7% in april 1990 tot 55,2% in April 1991. Deze gegevens werden door Dr. Moodie verzameld uit het ziekenhuisarchief.

2) Cholera

Alhoewel cholera in Irak een inheemse ziekte is, kwam het voor de Golfcrisis maar heel zelden voor. Nu echter, heeft cholera de epidemische staat bereikt.

Het Centrale Academische Ziekenhuis "Saddam" voor kinderen in Bagdad deelde 30 nieuwe gevallen, tijdens de laatste drie weken van april, aan het studieteam mee. De aanwezigheid van cholera in dit ziekenhuis werd bevestigd door Dr. Moodie en Mevr. Benjamin. Ze bezochten ziekenhuisafdelingen, interviewden artsen en onderzochten patiënten.

Het Al Qadisia Ziekenhuis in Bagdad deelde 30 tot 35 gevallen van cholera mee voor een week in april 1991, vergeleken met 2 tot 3 gevallen per week voor dezelfde tijd verleden jaar. Enkele weken voor de komst van het onderzoeksteam, had deze kliniek een speciale, geïsoleerde afdeling geopend voor vermoedelijke cholera-gevallen, wat de spectaculaire stijging van het aantal gevallen duidelijk aantoonde. Dr. Passey en Dr. Armijo-Hussein hebben deze afdeling bezocht en de patiënten onderzocht.

Het Civiele Openbare Gezondheidscentrum "Saddam" in Bagdad deelde 17 gevallen

van cholera mee voor april 1991, terwijl er normaal gezien voor deze periode maar weinig gevallen meegedeeld worden. Het feit dat de gevallen behandeld werden buiten het ziekenhuis, maakte het voor het onderzoeksteam onmogelijk om deze verslagen te verifiëren.

Het Kerbala Ziekenhuis deelde 10 geconstateerde en 10 vermoedelijke cholera-gevallen mee voor dezelfde periode. In Kerbala hebben Dr. Moodie en Mevr. Benjamin van de mogelijkheid gebruik gemaakt deze bevindingen te bevestigen door klinische bezoeken. Dr. Moodie verklaarde dat het uitzicht en de geur van de pediatrie afdeling een sterke gelijkenis vertoonde met gelijkaardige afdelingen tijdens de cholera-epidemie in 1985 in Sudan.

De Basra Kliniek vermoedde een aantal cholera-gevallen, maar was niet in staat dezen te bevestigen omdat benodigdheden voor laboratoria-tests niet te verkrijgen zijn. Hetzelfde onvermogen om laboratoriumtesten voor cholera uit te voeren is ook het geval bij de Openbare Gezondheidscentra Rusallah en Al Shahid Khais. Het feit dat de ziekenhuizen en de medische centra niet in staat zijn om de standaardtesten voor cholera uit te voeren geeft duidelijk blijk van het acute tekort aan ziekenhuisbenodigdheden.

De Arabisch-sprekende dokter van het onderzoeksteam, Dr. Amijo-Hussein, heeft vernomen dat dokters niet in staat waren vermoedelijke, maar niet geconstateerde, cholera-gevallen met antibiotica te behandelen. Deze achteruitgang van de gevestigde medische zorgen is ook een gevolg van een tekort aan medicatie.

Regeringen zijn er dikwijls niet zo op uit om cholera te rapporteren omdat dit de indruk zou geven van hun onvermogen om in de basisgezondheids- en sanitaire behoeften te voorzien. Het onderzoeksteam vermoedt dan ook dat hun de toegang tot het Ebnil Qatib Ziekenhuis voor Besmettelijke Ziekten was ontzegd juist om die reden, namelijk dat de regering in Bagdad niet wilde dat het team er cholera in epidemische toestand observeerde. Daarom vermoedt het team ook een hoge graad van niet meegedeelde cholera-gevallen vanwege al de andere medische centra waar hun wel toegang werd verleend om het personeel te interviewen en de medische archieven na te kijken.

3) Tyfus

Tyfus is in Irak een inheemse ziekte maar sinds de Golfoorlog is hij, over heel het land, epidemisch geworden. Het onderzoeksteam heeft dit rechtstreeks kunnen observeren en heeft een groot aantal gevallen in Bagdad, Basra, Erbil, Kerbala, Kirkuk en Sulamaneiya, kunnen observeren.

In de Pediatrie Kliniek van Sulamaneiya hebben Dr. Moodie en Mevr. Benjamin inzage gehad in de inschrijvingsregisters van het ziekenhuis en rapporteerden een dramatische stijging van het aantal kinderen, opgenomen voor tyfus, gedurende de maand april en de vroege meimaand 1991. Hun grafieken tonen het uitbreken van een epidemie aan. Zie Grafiek 4.

Dr. Moodie bezocht de afdeling voor besmettelijke ziekten van de Pediatrie en Verloskundige Kliniek Erbil waar 63 kinderen behandeld werden voor tyfus. Wegens een overvloed aan tyfus patiënten werd een deel van hen in een algemene afdeling geplaatst, dus niet geïsoleerd van de andere patiënten.

In elke streek van het land rapporteerden de artsen een tekort aan chloramphenicol, de standaard tyfusbehandeling. Komt er nog bij dat door het tekort aan benodigdheden deze dokters gedwongen waren tyfuspatiënten, die nog niet genezen waren en dus nog besmettelijk zijn, te ontslaan. Zulke praktijken vermeerderen de kans op spreiding van deze ziekte bij de totale bevolking.

4) De ziektecijfers zullen deze zomer stijgen

De stijging van de cijfers van cholera, tyfus, gastroenteritis gedurende de maanden maart, april, en mei van 1991 is bijzonder onheilspellend. Gewoonlijk neemt men een stijging van deze ziektes, te wijten aan bezoedeld water, waar in juni en juli bij het begin van het warme zomerweer. Deze studie bewijst een plotse stijging van gevallen van deze ziektes, veroorzaakt door bezoedeld water en onverwerkt afval, reeds lang voor de gevolgen van de zomerhitte. Het is meer dan waarschijnlijk dat ziektecijfers, en bijgevolg het aantal sterfgevallen zullen toenemen gedurende de zomer.

C) Ondervoeding

Iraakse medici, ondervraagd in 15 ziekenhuizen en 7 medische centra, verklaarden dat, gedurende de laatste 10 jaar in Irak ernstige ondervoeding iets totaal ongewoons was geworden. Om de huidige graad van ondervoeding te schatten hebben Mevr. Benjamin, Dr. Moodie en Dr. Passey studies geleid in verschillende pediatrische afdelingen. In het Centraal Academisch Ziekenhuis "Saddam" voor Kinderen en in de Pediatrische Klinieken Erbil, Kirkuk en Sulamaneiya was de graad van ondervoeding respectievelijk 32%, 57%, 52% en 48%. Zie Grafiek 2B.

De graad van ernstige, acute ondervoeding is in dermate hoog dat alle factoren erop wijzen dat een reële hongersnood in Irak meer dan waarschijnlijk is, indien de huidige omstandigheden niet veranderen. De ziekenhuizen zijn tegenwoordig niet in staat om ondervoeding serieus te behandelen wegens acuut gebrek aan voedsel en zuigelingenvoeding. De meesten van deze kinderen zullen sterven van gastroenteritis, aan cholera of tyfus gekoppeld aan ondervoeding.

D) De meest voorzichtige schattingen voorspellen een verdubbeling van de kindersterfte

Deze studie besluit dat de huidige graad van kindersterfte tenminste verdubbeld is en dat, in het komende jaar, tenminste 170.000 kinderen zullen sterven wegens de gevolgen van de Golfcrisis.

De meest recente beschikbare schatting van de kindersterfte in Irak van voor de Golfcrisis is deze van 52 op 1000. UNICEF en WHO, "1990 Nationaal Vaccinatie-overzicht, Diarree en Ziektes van Moeder en Kind in Irak", (1990). Als men deze gegevens verdubbelt dan verkrijgt men een sterftegraad van 104 op duizend voor het Irak van na de Golfoorlog.

Deze studie schat dat, als men deze afgeleide sterftegraad toepast voor de 3,3 miljoen Irakezen beneden de vijf jaar, er reeds 55.000 bijkomende kindersterften plaatsvonden. Gebruikt men diezelfde sterftegraad voor het volgende jaar, dan zijn de bevindingen van het onderzoeksteam de volgende: ten minstens 170.000 bijkomende kindersterften wegens de nakomende gevolgen van de Golfcrisis.

Het feit dat deze grafiek, die een aanduiding geeft van 170.000 bijkomende kindersterften, een voorzichtige schatting (minimaal) biedt, is uit te leggen door de aandacht die er aan gastroenteritis geschonken wordt. In 1990, voor het uitbreken van de Golfoorlog, zijn er in Irak, op één jaar tijd, ongeveer 50.000 kinderen gestorven aan gastroenteritis. Gangbare ziekenhuisgegevens tonen een stijging van twee tot tienmaal van het aantal kinderen, opgenomen voor deze ziekte. Deze gegevens tonen ook een verdubbeling van de kindersterfte in ziekenhuizen, te wijten aan verschillende oorzaken, waaronder gastroenteritis.

M.a.w., ten minste twee maal zoveel kinderen worden in het ziekenhuis opgenomen voor gastroenteritis en er sterven er ten minste twee maal zoveel als vroeger. Daarom, indien er voor de Golfoorlog elk jaar 50.000 kinderen stierven aan gastroenteritis, zullen er in het komende jaar vier maal zoveel, oftewel 150.000 bijkomende kindersterften, plaatsvinden, tenzij de omstandigheden veranderen.

Om nog eens te herhalen: deze grafiek van 150.000 bijkomende doden geldt enkel voor gastroenteritis. Deze grafiek geldt niet voor sterfgevallen te wijten aan ondervoeding, ademhalingsmoeilijkheden of andere veel voorkomende kinderziektes. Vandaar dat een schatting van 170.000 bijkomende kindersterften waarschijnlijk nog laag is.

II) DE WERKING VAN HET MEDISCHE SYSTEEM

A) Voor de Golfoorlog

Nog in 1990 bezat Irak een netwerk, verspreid over heel het land, van 131 ziekenhuizen en 851 publieke gezondheidscentra die voorzagen in de basisgezondheidszorg voor de stedelijke en de plattelandsbevolking. Dit systeem van gezondheidszorg kwam tegemoet aan meer dan 90% van de populatie. UNICEF en WGO, "1990 Nationaal Vaccinatie-overzicht, Diarree en Ziektes bij Moeder en Kind in Irak", (1990).

B) Het medische systeem vandaag

Het onderzoeksteam schat dat het Iraakse gezondheidssysteem nog maar slechts op een fractie van haar capaciteit van voor de Golfoorlog functioneert.

Iraakse dokters deelden mee dat vele ziekenhuizen en publieke gezondheidscentra ernstig toegetakeld waren, ofwel door de Golfoorlog, ofwel door de burgeroorlogen die volgden. Deze verklaringen werden ter plaatse bevestigd door het team, namelijk door inspectie van de medische accommodatie in Al Najaf, Basra, Kerbala, en Kirkuk.

Bijvoorbeeld, in Erbil, functioneren tegenwoordig slechts 5 van de 42 publieke gezondheidscentra en in Sulamaneeya slechts 6 van de 20. In Basra, zijn vandaag nog maar 5 van de 19 publieke gezondheidscentra, die voor de Golfoorlog functioneerden, open.

De publieke gezondheidscentra die nog steeds open zijn, worden overrompeld door een ongewoon hoog aantal patiënten. Bijvoorbeeld, in het Al Batein Publiek Medisch Centrum in Basra maakten de medici melding van het feit dat hun accommodatie, normaal voorzien voor 40.000 mensen, nu gebruikt wordt voor 150.000 patiënten.

Deze overbevolking is te wijten aan de sluiting van andere medische centra, gekoppeld aan stijgingen van het aantal gevallen van gastroenteritis, cholera, tyfus en ondervoeding.

De ziekenhuizen en de medische centra hebben ook gebrek aan betrouwbaar drinkbaar water, afvalophaling en elektrische energie. Van de 16 functionerende ziekenhuizen en publieke medische centra, bezocht door het studieteam, hebben 69% ervan een ontoereikende sanitaire voorziening, te wijten aan de schade toegebracht aan de systemen voor waterzuivering en de behandeling van afval(water). Er is niet voldoende elektriciteit voor operatiezalen, voor diagnoseapparatuur, voor steriele methodes en laboratoriumbenodigdheden.

In elk bezocht centrum wist het personeel te vertellen dat er ernstige tekorten zijn aan verdovingsmiddelen, aan antibiotica, aan injectievloeistoffen, zuigelingenvoeding, injectienaalden, spuiten en verbanden. Bestaande stocks van vaccins en geneesmiddelen gevoelig aan licht zijn reeds uitgeput door het verlies van elektrische energie, nodig voor de afkoeling.

De directeur van de Pediatrische Kliniek Erbil rapporteerde dat medicatie, normaal voorzien voor één maand, over vier maanden verdeeld moest worden. De directeur zei ook dat de gewone gang van zaken in het ziekenhuis zo geworden is dat men enkel van dag op dag verdeeld worden.

In Bagdad was het de gewoonte dat de apotheek van het Yarmouk Algemeen Ziekenhuis dagelijks open was om de voorschriften voor chronische ziekten in orde te brengen. Nu is ze enkel nog maar twee dagen per week geopend.

Vele medische centra hebben te kampen met een tekort aan personeel. De Pediatrische Kliniek Erbil heeft twee derde van haar dokters en de helft van haar verplegend personeel verloren. Het studieteam heeft bemerkt dat de Iraakse gezondheidswerkers in zeer moeilijke omstandigheden werken, met beperkt materiaal en een verminderde capaciteit om medische zorgen te verschaffen dat terwijl de kans op sterfte, over heel het land, geweldig toeneemt.

III) DE SANITAIRE TOESTAND: WATERZUIVERING EN BEHANDELING VAN HET AFVALWATER

Zowel het sterfecijfer als de ziektecijfers beschreven in het 1e deel, als de teloorgang van het medische systeem, beschreven in het 2e deel, zijn een zeer goede weerspiegeling van de enorme tekortkomingen op het gebied van hygiënische verzorging en wel op twee belangrijke gebieden: waterzuivering en behandeling van afvalwater.

A) Waterzuivering

Het totale systeem van waterzuivering en -toevoer, in Irak, steunt op elektriciteit. Men heeft elektriciteit nodig om energie te leveren aan installaties voor behandeling van water en om het ganse land van water te voorzien. Door de vernietiging van deze elektrische centrales tijdens de Golfoorlog, werden de systemen voor waterzuivering en -toevoer, in Irak, als het ware buiten activiteit gezet. Alhoewel enkele installaties voor waterzuivering nu terug operationeel zijn, is er toch nog in een groot deel van Irak gebrek aan drinkbaar water.

B) Behandeling van afvalwater

Net zoals het waterzuiveringssysteem, steunt het systeem voor afvalwaterbehandeling in Irak geheel en al op elektriciteit. Afvalcentrales pompen het afval van woningen en bedrijven, behandelen ruw afval, en deponeren het verwerkte afval in de rivieren. Door de buiten werking gestelde elektrische centrales, stapelt het onverwerkte afval zich op ofwel in woningen en op straat ofwel vloeit het in de Tigris, de Eufraat en andere rivieren.

In Bagdad zijn er twee installaties voor afvalwaterbehandeling die Bagdad en omgeving voorzien. Een student in de rechten, lid van het studieteam, die Arabisch spreekt, Mevr. Sarah Leah Whitson, heeft deze installaties bezocht en de ingenieurs ter plaatse ondervraagd.

Gedurende de eerste week van de Golfoorlog hebben deze beide installaties hun activiteiten stopgezet door een tekort aan elektriciteit; de enige mogelijkheid die ze hadden was dus onbewerkt afval rechtstreeks in de Tigris te storten. Wat later tijdens de oorlog werd één van beide installaties gebombardeerd en volledig vernietigd. De overblijvende centrale, die ongeveer 50% van de afval van de streek behandelt, heeft, dankzij het hervatten van enige elektrische energietoevoer, een deel van haar activiteiten kunnen hervatten. Toch blijft men een groot deel van Bagdads afval in de Tigris storten, hetgeen het drinkwater van de dichtbevolkte streken van Zuid-Irak verontreinigt.

In Bagdad, Basra en Kirkuk heeft het studieteam verschillende aangrenzende straten bevuild met onaangenaam ruikend en onhygiënisch afval en ander stort, opgemerkt. De kinderen wandelden en speelden in verontreinigde, stilstaande waterplassen. Het ophalen van het huisvuil was er ook niet meer bij wegens een tekort aan brandstof voor de voertuigen, wat voor gevolg heeft dat de straten helemaal onder afval bedolven zijn.

IV) ELEKTRISCHE ENERGIE EN OPENBARE GEZONDHEID

A) De vernietiging van het energiesysteem in Irak

20 centrales leveren al de elektrische energie voor Irak. Deze centrales zijn met elkaar verbonden door een netwerk van hoogspanningslijnen van 400 kilovolt. Voor de Golfoorlog bezat Irak een capaciteit van ongeveer 9.000 megawatt.

Dit systeem werd buiten werking gesteld door de bombardementen tijdens de Golfoorlog. Gedurende de eerste dagen van de oorlog werden 13 van de 20 Iraakse elektriciteitscentrales buiten werking gesteld of vernietigd. Bij het einde van de oorlog waren nog slechts twee centrales van het land in werking, met een productie van minder dan 4% van het vooroorlogse totaal. Zelfs vandaag nog, maanden na het einde van de oorlog, bereikt de elektrische productie, ruw geschat, slechts 23% van het vooroorlogse niveau, ondanks de prioriteit die men geeft aan het herstel van het elektrische produktiesysteem. Zie Grafiek 5.

De Iraakse ingenieurs voorspellen dat voor volgend jaar een klein gedeelte van de elektriciteitstoevoer hersteld zal zijn. Heel wat productieapparatuur werd vernietigd zonder mogelijkheid tot herstel en zal totaal herbouwd moeten worden. Beschadigde apparatuur kan enkel hersteld worden door het wegnemen van stukken van andere elektrische centrales, omdat de economische sancties de invoer van nieuwe wisselstukken verhinderen.

B) De link tussen elektrische energie en openbare gezondheid

In Irak kan men een link leggen tussen elektrische energie en openbare gezondheid. Zonder elektriciteit kan het water niet gezuiverd worden, kan het afval niet behandeld worden, ziektes veroorzaakt door beoedeld water verspreiden in snel tempo en de ziekenhuizen zijn niet in staat om genezing te bieden voor gangbare ziektes.

De stijging van het sterftecijfer en de ziektecijfers (1e deel), de teloorgang van het medische systeem (2e deel) en de buiten werking gestelde systemen voor waterzuivering en afvalbehandeling (3e deel) zijn bijgevolg allen verbonden met de vernietiging van het systeem voor elektrische energietoevoer in Irak tijdens de Golfoorlog.

C) Toegangsmogelijkheden en gebruikte methodes

De algemeen directeur van de Iraakse Openbare Elektriciteit ging ermee akkoord niet-gesuperviseerde toegang te verlenen aan alle Iraakse elektrische installaties. Het studieteam was in staat 11 elektriciteitscentrales en 10 tussenstations te bezoeken in alle streken van Irak.

Er werd gebruik gemaakt van een gestandaardiseerde vragenset om, in de centrales, de directeurs, de ingenieurs, de technici en de bewakers te interviewen. De leden van het studieteam kwamen ter plaatse zonder voorafgaande verwittiging en interviewden telkens eerst de bestuurder met de hoogste functie, op dat moment beschikbaar. Dan maakten de teamleden een rondrit om de apparatuur te bekijken, interviewden apart ingenieurs en technici en namen foto's om de ernst van de vernieling te documenteren. Grafiek 6 geeft een samenvatting van, hoe bij elke installatie, informatie werd verzameld.

In geen enkel geval werd informatie uit één bron als geldig aanvaard. Verklaringen van personeel van de centrales betreffende de beschikbaarheid van elektriciteit werden ook geverifieerd en aan bijkomende bevestiging onderworpen door bezoeken aan toevallig uitgekozen woningen uit de streek.

Deze gegevens en resultaten werden nagelezen door experts op het gebied van elektrische energie van de Massachusetts Institute of Technology.

D) Noord-Irak

1) Samaraa

Mevr. Sarah Leah Whitson bezocht de Samaraa-centrale en heeft er een productie-ingenieur, Dhian Salih Madhi, en een technicus geïnterviewd, alsook het archief van de centrale onderzocht.

Samaraa bezit drie productie-eenheden met elk een capaciteit van 20 megawatt. Op 7 februari werd de centrale geraakt door raketten die de productiecapaciteit totaal vernietigden. De ingenieurs schatten dat het twee jaar in beslag zal nemen alvorens de normale activiteiten te kunnen hervatten.

2) Dibbis

Mevr. Julia Devin en Mr. Roger Normand bezochten de Dibbis-centrale en interviewden er de ingenieurs. De installatie bezit 10 productie-eenheden, waarvan vier op stoom en zes op gas werken, en was de enige bevoorraden voor de waterzuiveringsinstallatie van Kirkuk.

Dibbis werd door raketten geraakt en gebombardeerd op 20, 23, 24 en 27 januari. Al de 10 produktie-eenheden werden beschadigd, alsook het administratieve gedeelte van het gebouw, het engineering en technische gedeelte, de controlekamer, het magazijn en de opslagtanks.

Geen enkele van de vier, op stoom werkende, eenheden en misschien alleen twee van de op gas werkende eenheden kunnen hersteld worden. Ontbrekende gedeelten, die men nodig heeft uit het buitenland, zijn nog steeds niet te verkrijgen door aanhoudende economische sancties.

3) Beiji

Mevr. Devin en Mr. Normand hebben ook de grootste centrale van Irak, Beiji, bezocht, waar ze de directeur van de centrale, Abdul Samat, en twee ingenieurs interviewden.

Op 17 januari hebben geallieerde vliegtuigen metalen netten op Beiji neergelaten, wat een kortsluiting van het elektrische netwerk van de centrale veroorzaakte. Op 18 januari werden de produktie-eenheden van de centrale door raketten geraakt en beschadigd en een substation van 400 kilowatt werd vernietigd.

Op 17 januari stopten de zes produktie-eenheden van Beiji elke activiteit. Eenheid zes hervatte de produktie op 31 maart; eenheid twee op 5 april; eenheid vijf op 10 april; en eenheid één op 13 april.

Tweederde van Beiji's produktiecapaciteit van 1.320 megawatt is nu hersteld.

4) Mulla Abdulla

Tenslotte, hebben Mevr. Devin en Mr. Normand ook Mulla Abdulla bezocht, een op gas werkende centrale met een produktie van 240 megawatt. Ze interviewden de directeur van de centrale en een ingenieur.

Deze centrale draaide op volledige capaciteit na het begin van de Golfoorlog totdat op 7 februari geallieerde vliegtuigen bommen afwierpen en de pijplijnen voor brandstoftoevoer vernietigden, wat de produktiecapaciteit tot 110 megawatt herleidde. Op 17 februari waren de brandstofpijplijnen totaal gebombardeerd wat de sluiting van de centrale veroorzaakte. Op 3 maart hervatte Mulla Abdulla haar totale activiteit.

E) Centraal-Irak

Mr. Normand bezocht drie centrales in Centraal-Irak.

1) Musayib

In Musayib, 70 kilometers ten Zuiden van Bagdad, interviewde Mr. Normand de afgevaardigde bestuurder van de centrale, Mohsen Taher, een onderhoudsingenieur en een technicus.

Musayib is de tweede grootste elektriciteitscentrale in Irak. Ze heeft vier op stoom werkende produktie-eenheden die elk een capaciteit van 220 megawatt hebben. Op 17 januari, werden drie van de vier eenheden vernietigd, één werd beschadigd, en het 400 kilovolt substation werd vernietigd. Het resultaat van deze aanval was dat de centrale

haar activiteiten stopzette. Op 26 januari vernietigden raketten de installatie voor waterzuivering van de centrale.

Zoals gezegd, werden de eenheden één, twee en drie vernietigd. De ingenieurs hopen eenheid vier te herstarten met weggenomen delen van andere installaties. In de periode gaande van 17 januari tot 31 maart was er helemaal geen energielevering in de Musayib streek.

2) Taji

Op de Taji-centrale, gelegen in de buitenwijken van Bagdad, interviewde Mr. Norman de directeur van de centrale, Kathim Farhan, en een technicus.

Taji is een op gas werkende centrale, die normaal gezien gebruikt wordt tijdens piekmomenten. Ze bezit zeven op gas werkende produktie-eenheden, elk met een capaciteit van 20 megawatt. Op 17 januari hebben geallieerde vliegtuigen metalen netten op Taji laten neerdalen, wat een kortsluiting van het elektrisch netwerk van de centrale veroorzaakte. Op 19 januari werd de centrale geraakt door raketten en fragmentatiebommen. De raketten hebben de controle- en de radiokamer en het administratieve gedeelte van het gebouw zeer ernstig beschadigd. De fragmentatiebommen hebben zowat overal op de centrale beschadiging toegebracht, de zeven op gas werkende eenheden inbegrepen, en veroorzaakten brand in het systeem dat de brandstof verdeelt.

De op gas werkende eenheden, de eenheden 1 tot 6, zijn zodanig beschadigd dat herstel onmogelijk is. De ontbrekende gedeelten voor eenheid zeven kunnen niet verkregen worden omwille van de sancties.

3) Doura

Mr Normand bracht ook een bezoek aan de Doura-centrale in Bagdad. De centrale was niet in werking en enkel het bewakingspersoneel was aanwezig. Hij nam interviews van twee nachtwakers die getuigen waren van de bombardementen op de centrale.

Op 17 januari hebben geallieerde vliegtuigen metalen netten op Doura neergelaten, wat een kortsluiting van het elektrisch net veroorzaakte. Op 18 januari vernietigden raketten de eenheden 1, 2 en 4, en beschadigden eenheid 4. De centrale werd in januari nogmaals vier maal geraakt, wat de vernietiging van eenheid 4, het administratieve gedeelte van het gebouw, de controlekamer, en het elektrisch netwerk veroorzaakte. Arbeiders hebben het puin opgeruimd, maar men heeft niet geprobeerd de centrale te herstellen, omdat de eenheden zo ernstig beschadigd waren dat wisselstukken uit het buitenland vereist zijn.

F) Zuid-Irak

Mevr. Devin en Professor James Thompson bezochten twee centrales in Zuid-Irak.

1) Al Hartha

In de op stoom werkende elektriciteitscentrale Al Hartha in Basra hebben ze de hoofdpzichter, Yaarub Jassim, de produktiedirekteur en twee ingenieurs geïnterviewd. Al Hartha is de grootste energieproducerende centrale uit het Zuiden.

Haar vier op stoomgeneratoren produceren elk 200 megawatt. Op 17 januari hebben raketten al de vier op stoom werkende eenheden, het brandstofstation, de waterverwerkingsinstallatie van de centrale, de pompen voor afkoeling en distributie van het water, de elektrische centrale en het administratieve gedeelte van het gebouw geraakt. De gehele centrale was ernstig beschadigd en heeft haar activiteiten stopgezet. Op 7 februari hebben raketten de opwekkingseenheden en de opslagtanks voor brandstof en water opnieuw geraakt. Vervolgens werd de centrale nog 11 maal geraakt, de laatste aanval vond plaats op 28 februari, de dag van het staakt-het-vuren.

Tot 1 april kon Al Hartha geen gebruikmaken van haar twee op diesel werkende reserve-eenheden door een gebrek aan wisselstukken. Ingenieurs zeggen dat men niet met de wederopbouw kan starten tenzij de sancties opgeheven worden, en zelfs nog in dat geval zou de wederopbouw een jaar in beslag nemen.

2) Najiba

Op de Najiba-centrale hebben Mevr. Devin en Professor Thomson Ali Maysoon, ingenieur en hoofd van de technische dienst, geïnterviewd. Najiba, dat Basra bevoorraadt, heeft twee opwekkingseenheden, elk met een capaciteit van 100 megawatt. De centrale zelf werd niet geraakt. Wel werd op 17 januari de belangrijkste waterpijplijn naar de centrale zwaar beschadigd, zodat de centrale ophield met te functioneren. Begin februari was de waterpijplijn nog maar voor de helft hersteld, zodat de centrale nu beneden haar capaciteit functioneert.

V) METHODEN OM DE ONAFHANKELIJKHEID EN BETROUWBAARHEID TE VERZEKEREN

A) Onafhankelijkheid t.o.v. de Iraakse regering

Ons bewust van het feit dat vorige buitenlandse bezoekers dikwijls werden geleid door officiële personen van de Iraakse regering, heeft het studieteam veiligheidsmaatregelen ingebouwd om de onafhankelijkheid van het onderzoek te verzekeren. Vooraleer naar Irak te komen heeft het studieteam gevraagd – en haar eis werd ingewilligd – niet onderworpen te zijn aan de beperkingen opgelegd aan buitenlandse journalisten en dat ze in staat zouden zijn vrij rond te reizen in het land, zonder gouvernementele begeleiding.

Op twee uitzonderingen na, heeft het studieteam steeds gewerkt zonder tussenkomst of toezicht van de regering. Ten eerste, in Basra, waar de plaatselijke autoriteiten officiële regeringsbegeleiding eisten, bleef het studieteam toch voor zichzelf beslissen wat te zien en waar naartoe. Dr. Passey, die Basra bezocht, kreeg te horen dat begeleiding noodzakelijk was voor haar eigen veiligheid. Ten tweede, zoals reeds vroeger gezegd was, werd ons de toegang tot het Ebnil Qatib Ziekenhuis voor Besmettelijke Ziekten in Bagdad ontzegd.

Overal elders was het studieteam in staat zich vrij te bewegen zonder enige begeleiding of beperking en kon het zelf de plaatsen te kiezen die het wilde bezoeken om onaangekondigd ergens aan te komen, interviews af te nemen en aan observatie te doen. Komt er nog bij dat het studieteam enkel gebruik maakte van de diensten van onafhankelijke, niet door de regering gezonden tolken en chauffeurs.

B) Methodologie om de het sterftcijfer, de ziektcijfers en de werking van het medische systeem vast te stellen

Alvorens in Irak aan te komen heeft het team een aantal methodologische opties uitgewerkt. Door de zeer beperkte gelegenheid die er was om met de mensen in het land zelf voor de aankomst te communiceren, en door de algemene toestand in het binnenland zelf, was het onmogelijk om op voorhand te bepalen welke methode men zou gebruiken.

1) Sterftcijfer en ziektcijfers

Het studieteam bezocht 19 medische centra in Bagdad, Kerbala, El Zubayr, Erbil, Kirkuk, Mosul en Sulamaniya. Zie Grafiek 7. In elke stad interviewde het studieteam de ziekenhuisdirectie, de dokters, het medische personeel, patiënten en de families van patiënten. Het onderzoeksteam maakte ook gebruik van de ziekenhuisarchieven, van persoonlijke dossiers van patiënten en van hun eigen observaties om sterftcijfers en ziektcijfers vast te stellen. Waar dat mogelijk bleek, werden gegevens verzameld door een bepaalde methode, gecontroleerd door een andere werkwijze. Grafiek 8 geeft per instelling aan hoe de sterfte- en ziektcijfers verzameld werden.

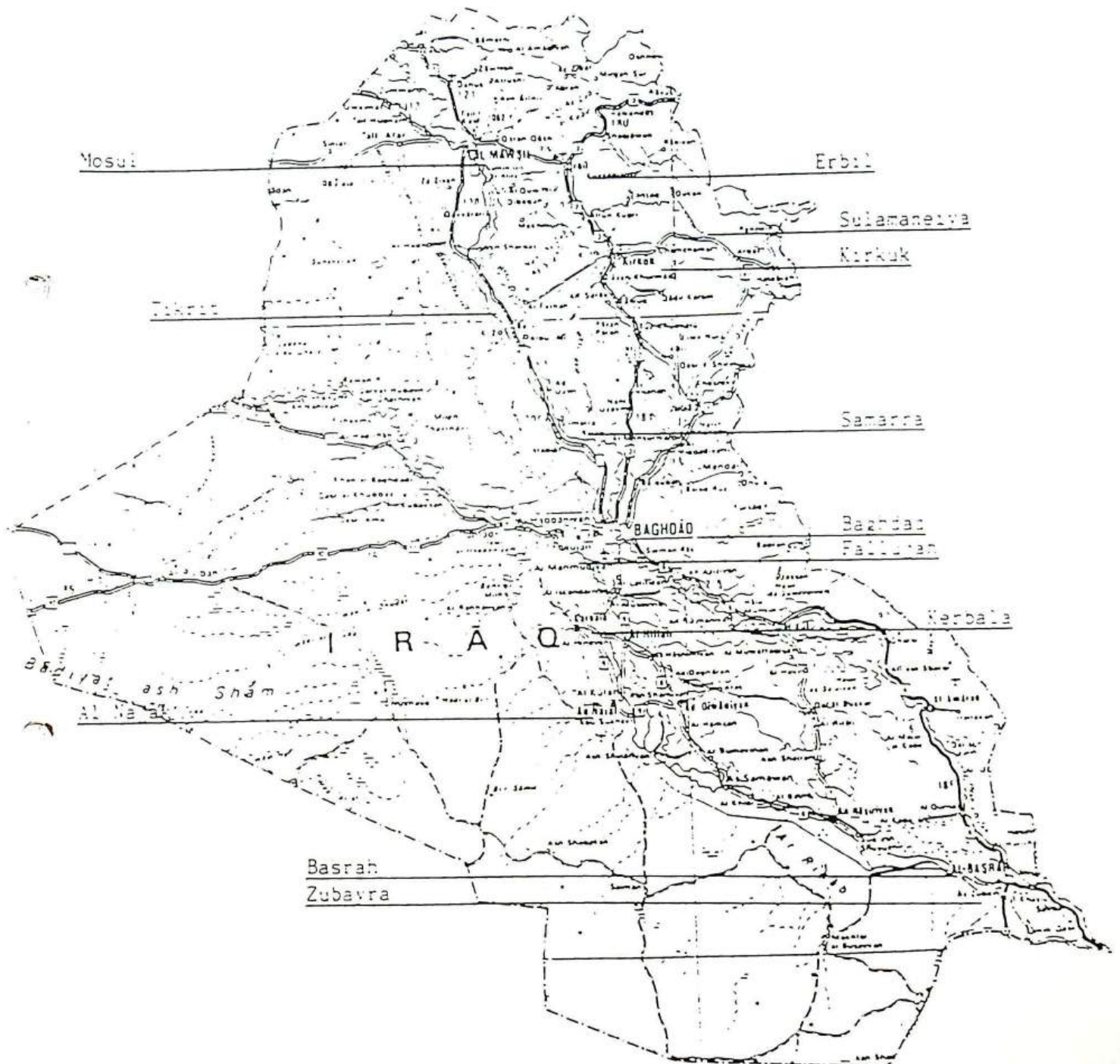
Het studieteam heeft ook haar eigen onderzoeken gedaan in afdelingen van vier ziekenhuizen. Elke patiënt werd onderzocht. De leeftijd, het geslacht, het gewicht, de opnamediagnose, het feit of de patiënt al dan niet aan acute ondervoeding leed, werden geregistreerd. In de Pediatrische Klinieken van Sulamaniya en Kirkuk heeft het studieteam al de kinderen in het ziekenhuis onderzocht; in de Pediatrische Kliniek van Erbil werden al de kinderen in drie van de vijf algemene kinderafdelingen onderzocht; in het Centraal Academisch Ziekenhuis "Saddam" voor kinderen in Bagdad werd één kind op vijf in elke afdeling onderzocht. Er waren een aantal moeilijkheden gerezen bij het bekomen van informatie. Alhoewel het personeel in de meeste ziekenhuizen zeer behulpzaam was, waren ze niet altijd in staat de medische archieven te leveren. Vele archieven zijn verloren gegaan door plundering, roof en beschadiging tijdens de burgerconflicten. Komt er nog bij dat de classificatie van de archieven dikwijls beneden peil was. Bijvoorbeeld, diagnoses van tyfus, cholera en ondervoeding werden dikwijls niet apart geklasseerd, maar gewoonweg bij de algemene rubrieken gestoken. Bovendien werd ondervoeding helemaal niet geregistreerd, zodat de cijfers ervan constant onderschat werd in de ziekenhuisarchieven.

2) De werking van het medische systeem

Er werd een enquête voor de medische centra uitgedokterd die tot doel heeft de werking van het medische systeem in te schatten. Zie Grafiek 9. Deze enquête werd gebruikt om het personeel te interviewen. Telkens wanneer het mogelijk was werd de informatie, verzameld door de enquêtes, geverifieerd door rechtstreekse observatie, door discussies met andere leden van het personeel en patiënten, of door informatie uit de medische dossiers te halen.

C) Voedselprijzen

Het onderzoeksteam nam een steekproef van de voedselprijzen door markten te bezoeken in elke stad van de belangrijkste gebieden. De werkwijze van deze steekproef wordt weergegeven door Grafiek 10.

Admission Mortality Rate Saddam Central Pediatric Hospital CHILDREN UNDER 5

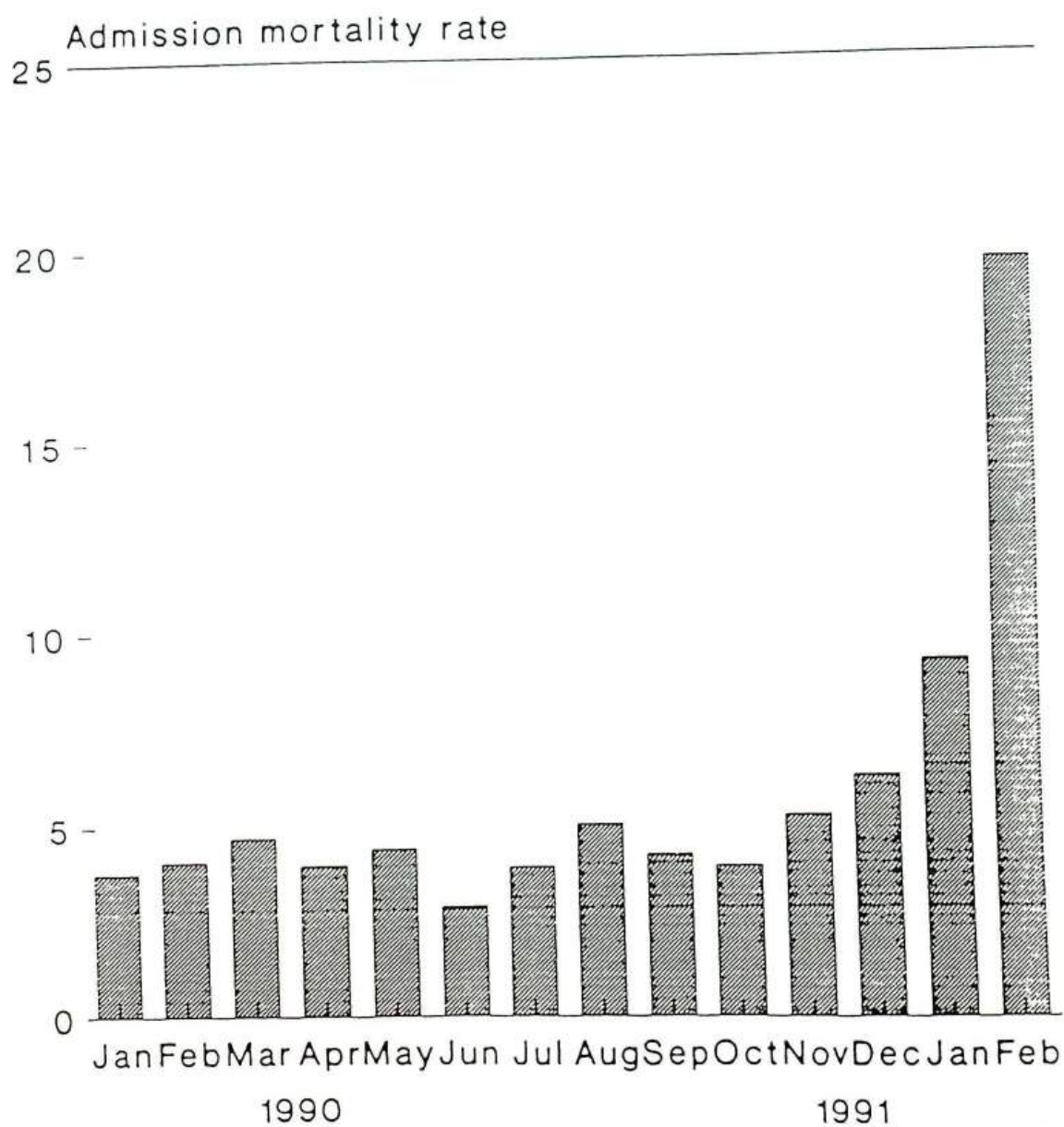

TABLE 1

PEDIATRIC INPATIENTS - IRAQ % GASTROENTERITIS CHILDREN UNDER 5

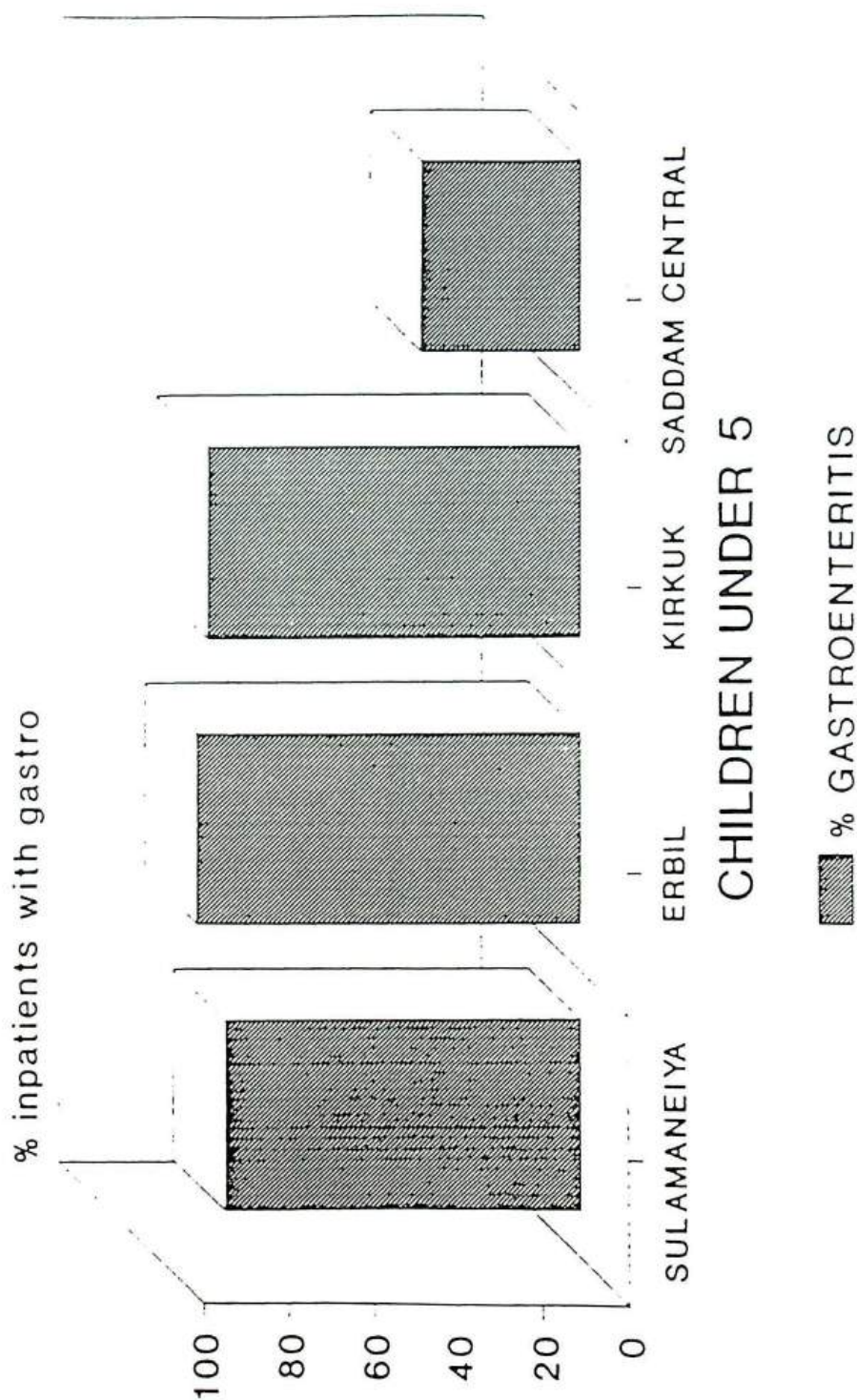

TABLE 2a

PEDIATRIC INPATIENTS - IRAQ SEVERE MALNUTRITION IN CHILDREN UNDER 5

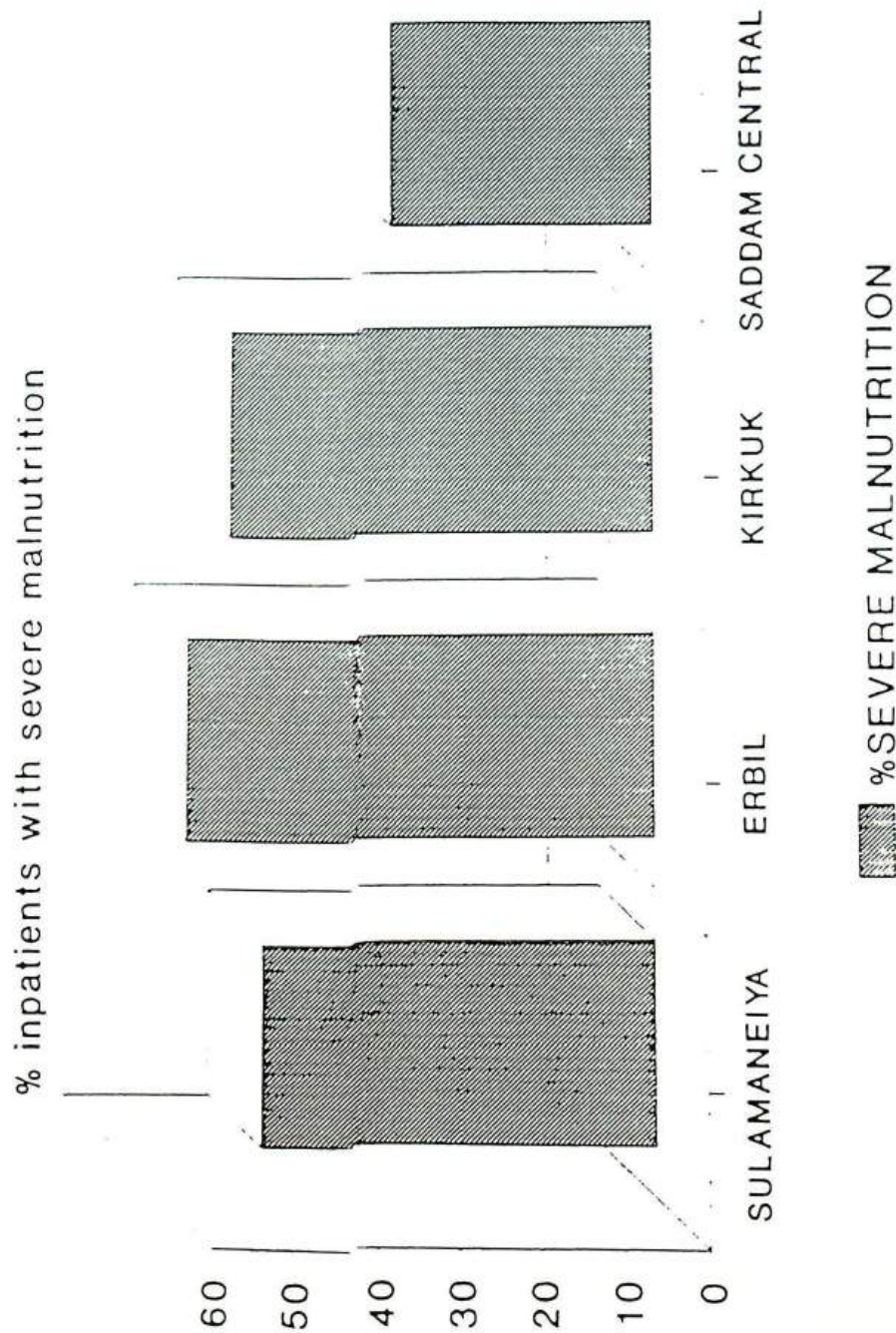

TABLE 2b

HEALTH CENTRE SADDAM CITY BAGHDAD

NEW CASES GASTROENTERITIS

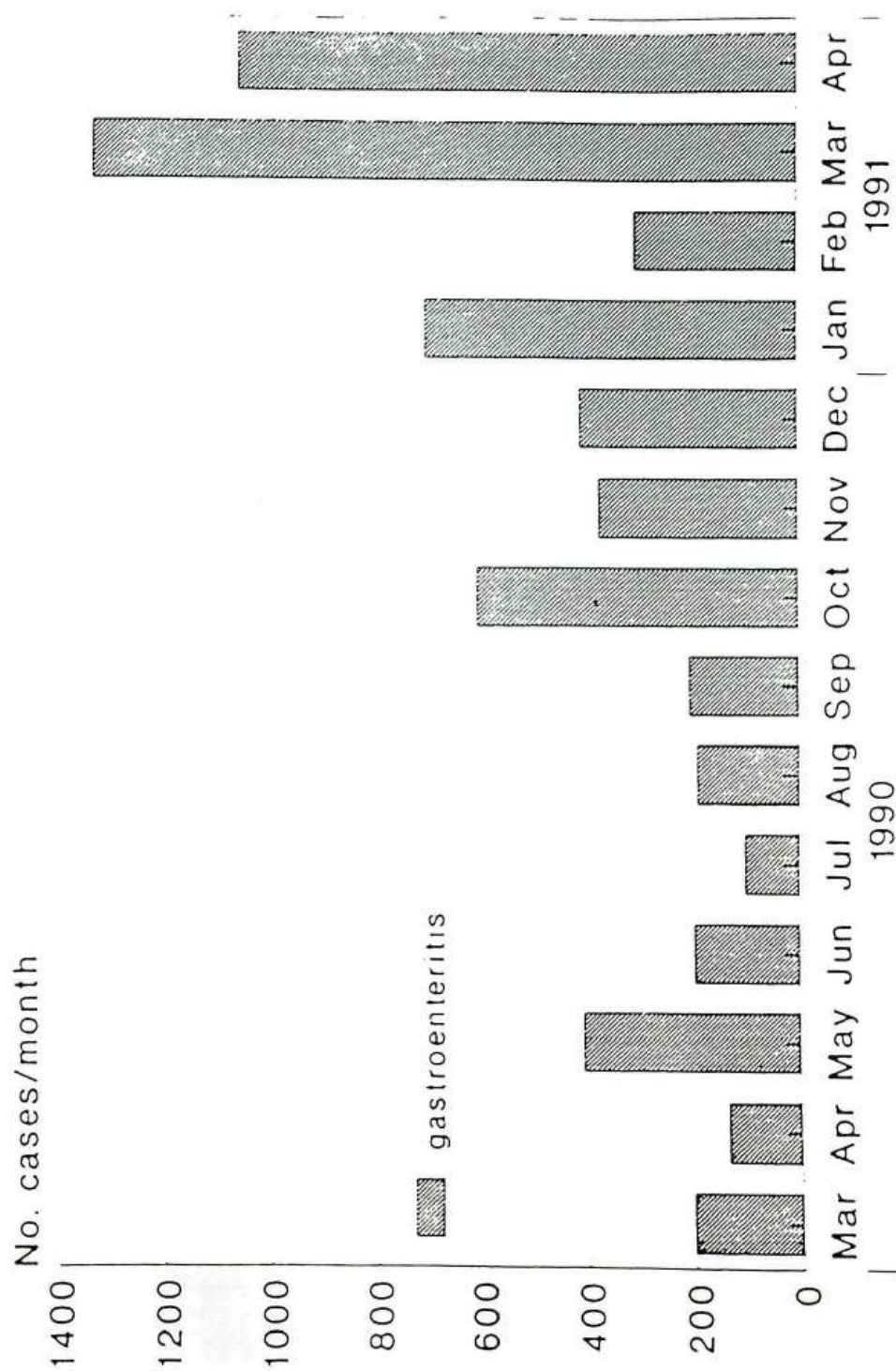

TABLE 3

SULAMANEIYA PEDIATRIC HOSPITAL

NEW CASES OF TYPHOID

APRIL-MAY 1991

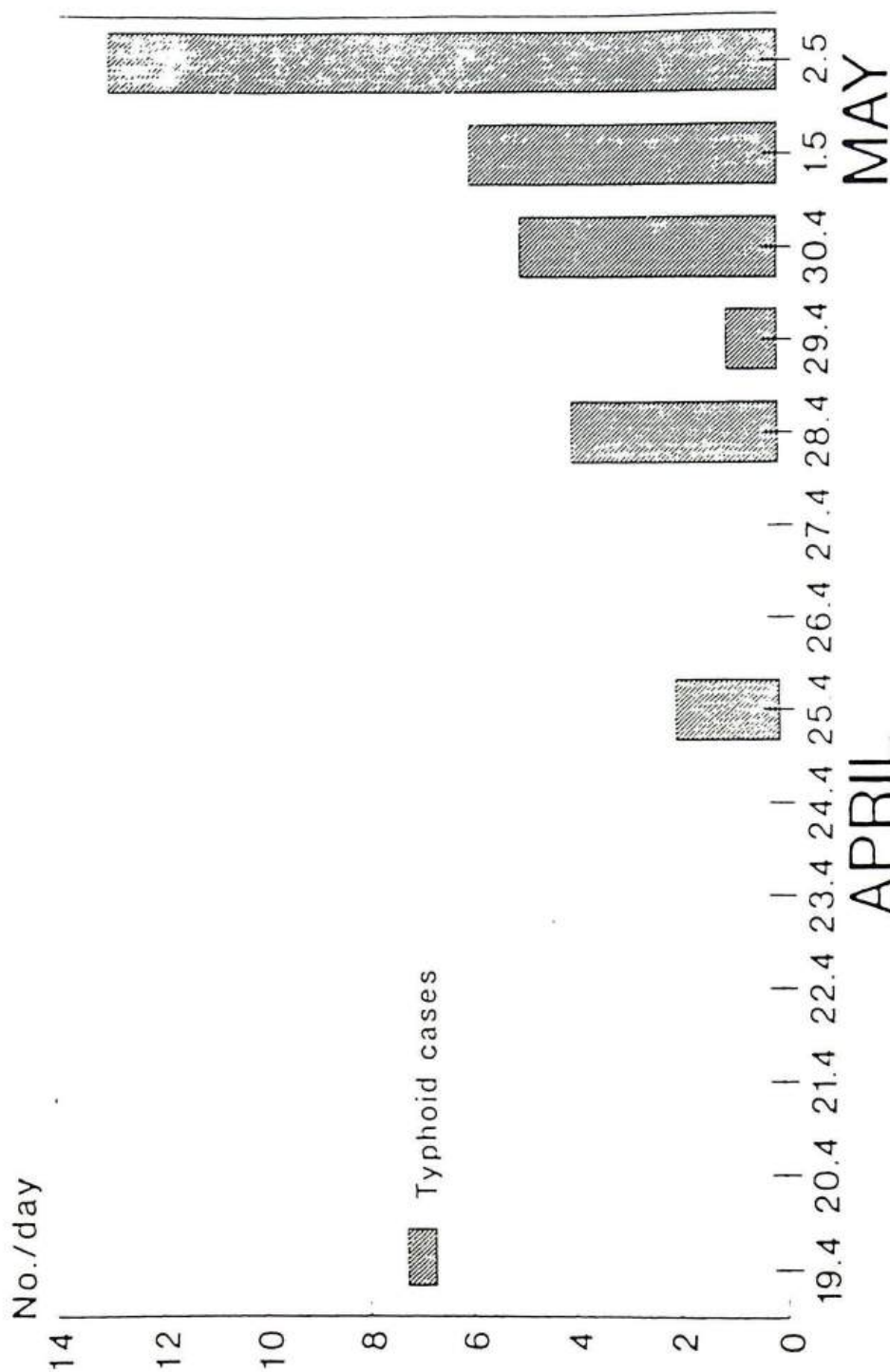

TABLE 4

TABLE 5

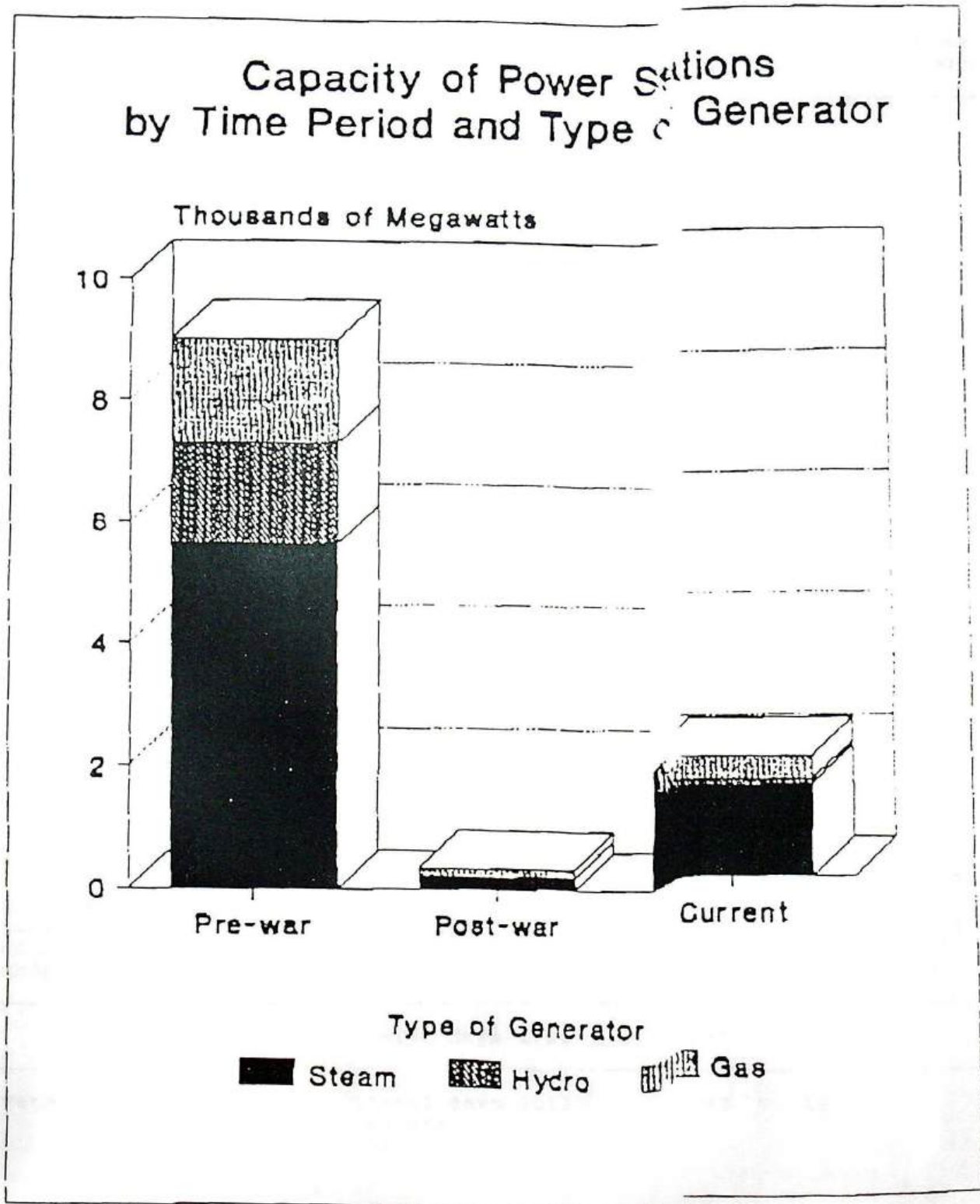

TABLE 6

Electrical System's Prewar, Postwar and Current Outputs

Output (Megawatts)							Information Source
Generator	Visited	% Damage	Period Hit	Pre-war	Post-war	Current	
STEAM							
Al Dhoura	yes	100%	1st days	880	0	0	V
Baghdad South	no	75%	1st days	880	0	220	R/E
Al Musayib	yes	100%	1st days	880	0	0	V
Beiji	yes	50%	1st days	1320	0	880	V
Hibbis	yes	100%	1st days	285	0	0	V
Al Fartha	yes	100%	1st days	800	0	0	V
Al Fibia	yes	0%	Not	200	1-200	1-200	V
Hasiriyah	no	25%	Early Feb	400	0	200	R/E
Total	6/8		6/8-1st days	5645	200	1500	
HYDRO							
Saddan Dam	no	100%	1st days	808	0	0	R/E
Sanaras Dam	yes	100%	Early Feb	60	0	0	V
Dokhan Dam	no	75%	Early Feb	400	0	0	R/E
Maditha Dam	no	75%	1st days	220	0	0	R/E
Durbandokhan Dam	no	0%	Not	160	0	80	R/E
Total	1/5		2/5-1st days	1648	0	80	
Other							
Taji	yes	100%	1st days	140	0	0	V
Al Najaf	yes	100%	1st days	240	0	0	V
Mosul	no	100%	1st days	240	0	0	R/E
Al la Abdulla	yes	25%	Mid Feb	240	0	240	V
Khorulrubair	no	100%	1st days	360	0	0	R/E
Salaheddin	yes	0%	Not	140	140	140	V
New Baghdad	no	100%	1st days	360	0	0	R/E
Total	4/7		5/7-1st days	1720	140	380	
Grand Totals	11/21	11=100% 3= 75% 1= 50% 2= 25% 3= 0%	13-1st days 4=later 3=not hit	9013	340	1960	

Uiteenzetting van Ramsey CLARK, voormalig minister van Justitie van de Verenigde Staten 15 juni 1991

De start van de bombardementen op Irak werd zodanig gepland dat hij zou samenvallen met het begin van de nieuwsuitzending op de Oostkust van de VS. Deze nieuwsuitzending begint gewoonlijk met de belangrijkste gebeurtenissen van het moment opdat die zouden kunnen gevolgd worden door de 30 à 40 miljoen Amerikanen die 's avonds naar het nieuws kijken. Onze coalitie tegen de interventie van de VS in het Midden-Oosten hield toen een belangrijke manifestatie in een theater van 5th Avenue te New York waar het nieuws dat de bombardementen gestart waren, ons bereikte. Het was toen 16 januari, omstreeks 18 uur in New York. Die avond ben ik na mijn toespraak naar huis gegaan en heb ik nog tot diep in de nacht naar het nieuws geluisterd. Ik kwam vlug tot het besef dat indien de rapporten uitgegeven door de pers van het Pentagon (want alle informatie kwam van daaruit) min of meer juist waren, het aantal burgerslachtoffers groot zou zijn. Ik herinnerde mij natuurlijk hetgeen generaal Dungan in september verklaard had, verklaringen die tot zijn ontslag geleid hebben: "Onze luchtbombardementen zullen onder meer het hart van Bagdad vernietigen". Toen ik na twee dagen het aantal raids vernomen had – tot dan toe 3.500 vluchten, zowat twee per minuut dus – en toen ik het aantal gedropte bommen had ingeschat en gelokaliseerd in een gebied dat lag tussen Koeweit dat niet onderworpen was aan hevige bombardementen, Zuid-Irak waar de militairen quasi afwezig waren in de steden; en toen ik besepte dat het totaal van de bombardementen de kracht van de bom op Hiroshima overtrof, besloot ik de ambassadeur van Irak bij de Verenigde Naties, M. Al-Anbari, die ik nooit eerder ontmoet had, aan te spreken. Ik vertelde hem dat het volgens mij een dwingende noodzakelijkheid was dat zijn regering toelating zou geven aan Amerikaanse televisiezenders om de burgerslachtoffers te filmen, dat dit de enige manier was om mensenlevens te redden.

Ik heb jarenlang getracht Amerikaanse TV-zenders in Vietnam binnen te krijgen tijdens de oorlog in Vietnam en ik ben daar uiteindelijk in geslaagd. Ik heb zelfs één TV-zender moeten uitkiezen want de Vietnamese regering ging niet akkoord met een regeling van het stellen van een gemeenschap waarbij onze 3 belangrijkste TV-zenders één enkele camera hadden mogen gebruiken en de videocassettes onder elkaar moesten verdelen.

Ik besepte toen dat er wel enig verzet kon opduiken tegen het binnenlaten van buitenlandse zenders die niet steeds geloofwaardig klinken en dat de aanwezigheid van buitenlandse zenders eventueel verboden zou kunnen zijn. Ik heb toen de toelating

gevraagd om er zelf naar toe te gaan met een TV-ploeg van mijn keuze. Binnen de 72 uur kreeg ik antwoord: ik had toelating verkregen om naar Irak te gaan. We hebben toen meteen een ploeg van drie mensen samengesteld die mij zou vergezellen: John Halpert heeft documentaires gemaakt over Vietnam, Mozambique, El Salvador, Peru, Namibië en een tiental andere plaatsen. Hij heeft 7 'Emmy's' in de wacht gesleept, hetgeen de grootste verdienste is voor informatieve documentaires op televisie. Hij had een contract met NBC, het nationale TV-station, één van onze drie belangrijkste zenders, dat zijn reis bekostigd heeft. Hun bedoeling was hoogstwaarschijnlijk al zijn materiaal te gebruiken; daarnaast hadden we een fotografe, een moedige jonge vrouw die gedurende verscheidene maanden foto's gemaakt heeft in Afghanistan en in andere gelijksoortige plaatsen tijdens vijandelijkheden; uiteindelijk hadden we een Iraaks-Amerikaan, een sympathiek persoon die voor ons een kostbare hulp geweest is, daar hij geboren en opgegroeid is in Basra en familie had in Bagdad en bovendien in deze twee steden vertoefd had, evenals in Koeweit City na december 1990. Verder is hij iemand die iedereen kent en door iedereen gekend is. Hij spreekt Arabisch en weet wie aan te spreken. Hij heet Kadari.

Bij onze aankomst in Irak hebben we gewacht tot iemand ons aan de grens zou komen ophalen tussen Amman en Bagdad, maar niemand was komen opdagen. Een Jordaniër die ons tot de grens gebracht had, gaf zich als vrijwilliger op, 'tegen zijn wil' om verder te gaan. Het netwerk van autosnelwegen was magnifiek maar er waren grote gaten in de weg. We waren op minder dan 10 km van de grens en vervolgden onze weg in de duisternis, met gedoofde lichten. We zagen een brand, het was een tankwagen die in lichterlaaie stond. We zijn toen gestopt om het te kunnen bekijken en voor zover wij kunnen getuigen, ging het dus wel over een benzinetankwagen. Ik herinnerde me dat James Baker, de Amerikaanse staatssecretaris, gezegd had dat de Jordaanse tankwagens wapens transporteerden, we zagen echter benzine opbranden en het was benzine die zich verspreidde. We hebben geen enkel wapen gezien, waar die verondersteld waren zich te bevinden... We hebben 4 of 5 andere tankwagens gezien, vernield door het vuur en er was geen enkel spoor van wapens, geweerlopen of munitie te vinden. Die vrachtwagens vervoerden enkel hetgeen ze moeten vervoeren: olie, olie van Irak op weg naar Jordanië. Ze werden vaak beschoten en hierbij zijn meerdere Jordaniërs omgekomen, dit weten we.

Toen we verder trokken zagen we een andere brand. Dichterbij gekomen stelden we vast dat het een omgekantelde sleepwagen was; zijn tank brandde nog steeds. Bij de grens schoot men op alles en nog wat. Het leek me alsof de boodschap luidde: "Nader deze grens niet, probeer dit land niet binnen of buiten te komen, het kan ons niet schelen wie u bent!". We zijn toen uit de auto gestapt om naar de sleepwagen te gaan, er kraakte iets onder onze schoenen... J. Halpert filmde en had een schijnwerper; dat was het enige dat ons toeliet iets te zien. Buiten het vuur was er de schijnwerper. Ik heb naar de grond gekeken en een handvol graan opgeraapt, het ging om beestenvoeder zoals men dat in Texas heet. Dit was dus nog een doelwit waarvan we getuigen waren. We hebben er 14 uren over gedaan om Bagdad te bereiken. Ik had tegen de chauffeur gezegd dat als hij ons naar Bagdad zou brengen, ik hem de weg zou wijzen naar het hotel Al-Rashied en alle andere plaatsen waar hij naartoe zou willen. Ik verzekerde hem dat hij niet bang hoefde te zijn en dat ik nog in november ter plaatse geweest was en dat ik er in de jaren '80 een drietal keren geweest was; "Ik ken Bagdad net als mijn eigen stad in Texas, geen enkel probleem". Uiteindelijk zijn we in Bagdad aangekomen; onderweg hadden we veel branden gezien maar weinig verlichting, weinig verkeer en toch ook een honderdtal vernietigde voertuigen, waartussen zich geen enkel militair voertuig bevond... Toen we in Bagdad aankwamen kon ik alleen maar grote schaduwen onderscheiden en kon ik me amper oriënteren, ik herkende niets. Ik dacht dat ik in de duisternis de vorm van de gebouwen zou kunnen herkennen en dan zou gezegd hebben: "Oh, ja, ik weet waar we zijn, we moeten nu hierheen", maar was onmogelijk geweest om me te oriënteren.

Uiteindelijk begaven we ons naar en bushalte, het was toen 2u30 's nachts en we waren moe en ongerust. Niemand van ons was lastiggevallen gedurende onze reis, geen enkele militair, politie-agent of wie dan ook heeft ons bevolen om te stoppen en te wachten. Niemand heeft ons tegengehouden en we hebben onze weg kunnen vervolgen.

We zijn dus bij de bushalte aangekomen en er waren enkele mensen aan het wachten. Het was een stadsbus. Er waren ook taxi's want de mensen kwamen toe met de bus en namen een taxi om naar huis te gaan. We hebben toen een taxi geroepen die ons naar het hotel zou brengen, daar ik dat onmogelijk terug kon vinden. Enkele dagen later zijn we langs dezelfde bushalte gepasseerd, die zich langs een heel mooie en heel bekende moskee bevond. Deze moskee had glasramen die tot 9 meter hoog reikten rondom de centrale zaal onder de koepel. De bushalte was keihard getroffen. De glasramen van de moskee waren kapot, er lagen scherven buiten, maar de moskee zelf had de ontploffing doorstaan en was overeind gebleven.

De volgende morgen ontmoette ik Said Mohammed, Administratief Chef van de afdeling van de Gezondheidszorg in een ziekenhuis. Niemand ging nog in de kantoren van de officiële staatsgebouwen; want ten eerste stonden die waarschijnlijk niet meer recht en ten tweede, indien ze nog recht stonden, zou dit niet lang meer duren... Zo gebeurde het dus dat er naar een veiliger plaats moest worden gezocht en dat Said Mohammed in een bureel van het ziekenhuis onze taken voorbereidde. Onze enige bedoeling was feiten en informatie te verzamelen. Dit was onze enige bedoeling.

Ik vroeg hem welke problemen het belangrijkste waren op vlak van gezondheidszorg in het land op dat ogenblik en ik verwachtte dat hij zou antwoorden: "Medicijnen en mogelijke ziekenverpleging", maar hij zei: "Ten eerste water, ten tweede water, ten derde water, en ik hoef niet verder te gaan...".

Hij liet ons begrijpen dat er geen enkele mogelijkheid was om te communiceren. Onmogelijk te zeggen wat er gebeurde in Sulaymaniyah, Mossul, Kut, Diwaniyah, Basra of om het even waar.

"Behalve de getuigenissen van mensen die van ginder komen, kunnen we onmogelijk in verbinding treden". Hij zei ons dat het aantal mensen die gestorven waren door besmet water op minstens 3.000 werd geschat. Het was toen de derde februari en de bombardementen op Irak waren op 17 januari begonnen.

Op dat ogenblik hadden we nog niet veel plaatsen bezocht, we waren enkel op de weg geweest die naar Bagdad leidt en in Bagdad zelf. We wisten wel dat er in een chique hotel als het Al-Rashied niet eens water was. Tot mijn vertrek was het enkel mogelijk om aan water te raken gedurende één uur in de namiddag op voorwaarde natuurlijk dat men aanwezig was wanneer het water er was. Op een dag had iemand mijn badkuip laten vollopen toen ik er niet was. Wat mij betreft, ik heb er nooit geen water zien stromen. Ik moet er aan toevoegen dat na de vier keren dat ik een bad genomen had, men katoen had kunnen kweken in mijn badkuip en ik denk niet dat dit bezinsel van mij alleen afkomstig was; het water was zodanig onzuiver dat de kuip vol kwam met slibberig neerslag.

M. Said Mohammed voegde eraan toe dat er naast de 3.000 op datum van 03/02/91, er nog eens tussen de 15.000 en 20.000 mensen een medische behandeling kregen voor diarree, misselijkheid, uitdroging, enz... Het is afschuwelijk om ziek te zijn door water en aan uitdroging te lijden, een hopeloze nood aan vloeistof te hebben en niets anders

te drinken hebben dan water dat je nog zeker maakt. Het was nochtans de toestand waarin honderdduizenden mensen zich bevonden. M. Said schatte dat het aantal zieken door water 10 maal hoger was dan het aantal mensen die een behandeling volgden; dit wil zeggen 150.000 tot 200.000 mensen en dit een zeer korte tijd na het begin van de bombardementen.

We hebben vastgesteld dat in Bagdad en omstreken het openbaar vervoer vernietigd was: het treinstation, de locomotieven en groot aantal spoorwegen. We hebben gebombardeerde taxi's en bussen gezien langs de weg. Het communicatie-netwerk was compleet vernield. In Bagdad zelf heb ik vijf belangrijke telefooncentrales gezien die meermaals geraakt waren door bombardementen. Het was dus vrijwel onmogelijk om nieuws te vernemen van je kinderen aan de andere kant van de stad. Het was onmogelijk om hulp in te roepen om zieke kinderen of slachtoffers van een ontploffing naar het ziekenhuis te brengen...

Er was geen elektriciteit. Dit hebben we allemaal kunnen vaststellen toen we een ziekenhuiszaal binnentraden: onze eerste nacht in Bagdad, de derde februari, hebben we de eerste van een 10-tal ziekenhuiszalen bezocht. Het was gedompeld in duisternis, er waren een 20-tal bedden en maar twee kaarsen. Bij het binnenkomen kon je mensen horen kreunen, anderen kon je horen huilen. Volgens mij waren ze van pijn aan het kreunen en van wanhoop aan het huilen. In deze zaal hebben we namelijk een 11-jarig meisje gezien van wie het rechterbeen afgezet was tot op heuphoogte, zonder verdoving. Ze ijlde en het leek alsof ze glimlachte terwijl ze aan het babbelen was, in het Arabisch natuurlijk, hetgeen vertaald werd. Haar woorden hadden totaal geen zin maar bewezen toch haar toestand.

In een bed lag een jongeman van minder dan 20 jaar, hij was sterk en vier mensen hielden hem vast terwijl men zijn arm opereerde. Ik kan niet zeggen of zijn arm gered werd maar het was schreeuwerig en bloederig!

Op dat ogenblik is een chirurg naar mij toegestapt. Hij had geneeskunde gestudeerd in Groot-Brittannië. Hij wreef zijn handen over elkaar en zei: "Ik vervloek deze handen, zij zijn mijn instrument om te verplegen. Ik ben verondersteld zieken te verzorgen en dat is onmogelijk in zulke omstandigheden... Ik kan deze mensen niet helpen. Ik word 's nachts wakker gedurende de enkele uurtjes die ik kan slapen en ik wrijf mijn handen over elkaar, ik ze niet proper krijgen, ik heb geen zuiver water, ik zit sinds lang zonder handschoenen, ik heb geen alcohol meer, geen ontsmettingsmiddel meer en ik besteed een 18 à 20 uur per dag om van wonde tot wonde te gaan en om mensenlevens te proberen redden en misschien infecties te verspreiden".

Toen we Bagdad verlieten, hebben we een afstand van 3.000 km overbrugd in acht dagen. Ik kan u niet alles vertellen, maar ik zal het volgende voorbeeld aanhalen van het zuiders stadje Diwaniyah. Ik hou ervan te denken dat Diwaniyah Diwan of Divan betekent, een boek van gedichten, de stad van de gedichtenbundel. Het is een stad zonder enig militair belang. Op de hoofdplaats kan men drie kleine vernielde hotels zien. Men kan er ook het station, de spoorwegen, het busstation zien, die ook vernietigd zijn. Men ziet er kantoren, winkels, cafés, advocatenkantoren, dokterskabinetten, alles met de grond gelijk gemaakt.

Die hotels telden elk tussen de 30 en 40 kamers. Men vertelde ons – en God alleen weet dat ik hoop dat het de waarheid was, maar ik heb mijn twijfels – dat er niet veel volk in de hotels was op het ogenblik van de bombardementen. Ze schatten dat een 50-tal mensen omgekomen waren op de hoofdplaats die weliswaar langs twee kanten bestookt werd. Ik weet niet hoe het mogelijk is dat het aantal slachtoffers zo laag was.

Vooraf omdat men ons in Basra en andere plaatsen verteld had dat vluchtelingen meestal de richting van Diwaniyah uitgingen; omdat ze dachten dat er daar geen bombardementen zouden zijn en dat indien deze mensen geen familie of kennissen hadden om bij aan te kloppen, ze verplicht waren in één van die hotels te verblijven.

We hebben 3 of 4 residentiële wijken bezocht die gebombardeerd waren. Hele families waren uitgeroeid. We hebben eveneens de vernietiging van een moskee en twee openbare scholen vastgesteld.

Op onze weg naar het Zuiden kwamen we vernielde vrachtwagens en bussen tegen. Ik had onlangs een interessant geval van een arrest in New York: men moest uitmaken of een aanval tegen een bus die kolonisten vervoert in de bezette gebieden een politieke of een criminele daad was. Het Hof van de VS besloot dat het om een criminele daad ging. Ik had amper twee weken geleden de zaak bepleit bij het tweede Hof van Beroep van de VS en toen ik Irak doorkruiste zag ik veel openbare bussen, makkelijk herkenbaar door de gele, rode en oranje versieringen in elke hoek, die getroffen waren. Ze lagen op de zijkant van de weg en het was onmogelijk om uit te maken hoeveel mensen omgekomen waren behalve als men net na een bombardement toekwam. Het ging om aanvallen tegen openbaar vervoer. Dat kon je allemaal langs de weg bemerken, zelfs taxi's, kleine taxi's. Sommigen vervoerden doodkisten, ze gingen naar heilige plaatsen, de doodkist op het dak; het ging hier over arme mensen die geen auto bezaten, die alles verzameld hadden om hun plicht te vervullen en die beschoten werden, men had ze gebombardeerd!!!

Naar Basra gaan was het ergste. We hadden afgesproken met de gouverneur van de civiele bescherming en hij heeft ons alles verteld wat hij wou zeggen. De civiele bescherming beschikte over vrachtwagens, verder kleine bestelwagens, en achteraan in deze bestelwagens lagen hefboompijpen, schoppen, ladders, schijnwerpers, en ander materiaal. Vanaf het moment dat een bombardement werd gemeld, sprongen ze in hun voertuigen en haastten zich naar de plaats. Daar probeerden ze de slachtoffers uit het puin te halen en hen te redden door ze in ziekenwagens of om het even welk beschikbaar voertuig te plaatsen. We hadden met hen afgesproken, om hen deze nacht, onze eerste nacht in Basra, te vergezellen naar elke plaats waar er gebombardeerd zou worden.

In Basra ging geen uur voorbij zonder dat er hevige bombardementen plaatsgrepen. We gingen net ons avondmaal gebruiken in een mooi hotel, de Sheraton Basra geloof ik, langs de Shatt el Arab, waar de Tigris en de Eufraat in elkaar vloeien om in de Arabische Golf uit te monden, een heel mooie plaats. We waren de enigen in het hotel dat al fel beschadigd was. We begonnen net te eten toen er een grote explosie klonk; het raam naast dat goed beschermd was deed "Krrr...!!" en brak zoals het ijs van een ijsberg dat in zee valt... We haastten ons op het dak, het was schemerig en ik zag twee grote zuilen water opstijgen, vlak naast het Universitair Ziekenhuis, daar waar de bommen hun doel gemist hadden en in het water waren terechtgekomen.

Telkens we in ziekenhuizen kwamen, voelden we dat het er erg koud was want er was geen verwarming en de temperatuur schommelde tussen 10°C en 12°C dag en nacht. Buiten was het koud 's nachts en warmer overdag maar binnen was het altijd koud en de meeste mensen hadden wonden waarop ze niet teveel dekens konden verdragen zonder pijn te hebben...

In Basra hebben we meer dan 10 residentiële wijken bezocht. Ik zal er maar twee beschrijven. De eerste was een residentiële wijk met hele mooie standing-huizen die

rond de 200.000 dollar zouden kosten in de VS. 126 van die huizen waren hetzij volledig vernietigd, hetzij zodanig vernield dat het onmogelijk was om ze nog te herstellen. We hebben toen gevraagd hoeveel mensen er de dood gevonden hebben. Wanneer een wijk bombardementen heeft ondergaan, blijven er overlevenden in de buurt, soms een hele rij, soms één persoon, aan beide zijden van de straat om de rovers te verjagen of voor het geval ze gekreun zouden kunnen horen van onder het puin. Ze blijven daar dus staan en je vraagt ze: "Wat is er met dit huis gebeurt?". "Hier zijn menige slachtoffers geweest?".

Van een officiële bron vernamen we dat er in heel de wijk 28 mensen de dood vonden. Men legde ons uit dat deze mensen welgesteld waren en auto's bezaten waarmee ze voor de bombardementen gevlucht zijn. Maar ik stelde vast dat er in een huizenblok negen auto's in de garages stonden. Het waren zware betonnen constructies die tegen de woning stonden. Ze waren in elkaar gezakt en de auto's waren verpletterd; auto's die nergens meer heen konden. Het is mogelijk dat twee auto's gevlucht zijn, ik weet het niet, maar ik kan u vertellen dat in één van deze huizenblokken negen auto's onder het puin bedolven werden en deze mensen zijn niet kunnen vluchten. Uit mijn gesprek met overlevenden heb ik kunnen opmaken dat 250 mensen gestorven zouden zijn. Ik heb een lijst opgesteld per huis om herhaling te vermijden, en dit in de twee wijken.

We zijn toen naar een andere wijk gegaan waar de huizen goedkoper zijn. Daar ging het om rijhuizen met een verdiep. Het was een dichtbevolkte wijk met waarschijnlijk om en bij de 2.000 families die sterk getroffen waren door de bombardementen. Zowat 75 mensen zouden de dood hebben gevonden in 26 families. De Hogere School was in twee gesplitst door de inval van een bom. De Lagere School die zich aan de andere kant van de straat bevond was volledig ingestort. Wat verderop bleef er enkel puin over van een moskee. Een arme familie van 12 personen leefde in een klein vertrek niet ver van de moskee, men vond er 10 lijken. Toen ik daar vertrok wist ik nog steeds niet wat er gebeurd was met de anderen.

We hebben vastgesteld dat alle levensnoodzakelijke installaties systematisch vernietigd werden, de burgerlijke activiteit en de ontwikkeling. Dit alles vormt een oorlogsmisdaad en vormt tevens het bezwarende feit nr. 3 van de eerste akte van beschuldiging tegen de VS door de onderzoekscommissie van het Internationale Gerechtshof. We hebben kunnen vaststellen dat de burgerwijken willens wetens als doelwitten werden gekozen. Het kan niet dat men per ongeluk 10 residentiële wijken raakt en dit Basra alleen, zelfs al zouden 93% van de bommen in het wilde weg vallen dan nog zou dit onmogelijk zijn. Het waren dus inderdaad wel blinde bombardementen. In deze wijken had men her en der gebombardeerd want er waren overal bommen en dat is een oorlogsmisdaad.

Er was een weloverwogen aanval geweest op een fabriek die voedsel voor baby's produceert. Dr. I. Al-Nouri, reeds 10 jaar Chef van de Rode Halve Maan, een merkwaardig man die ik in november ontmoet had en die ik al van vroeger kende, vertelde me dat er sinds 7 februari reeds 3.000 baby's overleden waren door ondervoeding.

Irak heeft 700.000 geboortes per jaar en voert gewoonlijk elke maand 2.500 ton melk en aanvullingen voor zuigelingen in. Tussen 1 november en 7 februari zijn er 17 ton gearriveerd. De nood lag bij de 25000 ton per maand en voor drie maanden en één week had men slechts 17 ton ontvangen, hetgeen de dood veroorzaakte van 3.000 baby's...

De medicatie kwam evenmin aan, hetgeen een misdaad tegenover de mensheid is en bezwarend feit nr. 14 vormt in de in staat van beschuldiging stelling. De getuigenissen die ik afgelegd heb, betreffen in het bijzonder de bezwarende feiten 3, 4, 5 en 14.

Er was eens een Zapoteek van Mexicaanse oorsprong. De Zapoteken leven bij Meetla en andere oude vestigingen. De ouders van deze Indiaan waren overleden toen hij nog een baby was. Hij had het geluk te kunnen overleven in het droge Zuiden. Een Zapoteek zuiver van origine die president van Mexico werd en later een glansrijk advocaat werd. Ik moet u vertellen dat hij helaas de rechten van het Indianenvolk niet heeft verdedigd zoals ik zou hebben gewild. Maar het was een moedig man, deze Benito Water. Hij maakte deze opmerking: "Vrede is het respect voor het recht van de anderen. Enkel door dit recht van de anderen te respecteren, zal men vrede bereiken op deze aarde". Dit is de reden waarom men moet eisen dat de rechten van de volkeren gerespecteerd worden opdat vrede zou heersen.

De organisatie en de moeilijkheden van de hulpverlening

De organisatie en de moeilijkheden van de hulpverlening

Getuigenis van de Algerijnse Rode Halve Maan en van de Algerijnse Vereniging voor de Rechten van de volkeren.

Verslag door Meester Benabdallah SAID, advocaat bij het Hooggerechtshof van Algerije
15 juni 1991

Terwijl de wereld een zucht van opluchting slaakt en zich zelfs voorbereidt om de internationale ontspanning als gevolg van het positief ontwapeningsakkoord tussen de grootmachten te vieren, gaven de Verenigde Staten en hun bondgenoten zich over aan een schaamteloze aanval tegen het Iraakse en zelfs tegen het Koeweitse volk onder het voorwendsel het internationaal recht te doen respecteren.

Die blinde aanval uitgevoerd door intensieve bombardementen was de ergste schending die de mensenrechten ooit hebben ondergaan.

De aanspraken gemaakt door de een en door de ander om te proberen de genocide te verrechtvaardigen, komen voor als niets anders dan oplichterij.

Terwijl een aanzienlijk aantal gewonden en verminkten nog een ware marteling ondergingen door de vele brandwonden en ander dramatische gevolgen van de bombardementen op centra voor eerste hulp, kwamen vliegtuigen terug om die centra opnieuw te bombarderen. Het resultaat is overduidelijk.

Journalisten en dokters van de Algerijnse Rode Halve Maan hebben de dramatische toestand ter plaatse geconstateerd. De interventie van het Internationale Rode Kruis is erg beperkt geweest door de belemmeringen van de geallieerden, met aan de kop de Verenigde Staten, die tot het embargo hebben besloten. En de internationale hulp is niet meer dan een eendagsvlieg geweest.

Op sommige plaatsen waar alle medische installaties in puin lagen, werden haastig opgetrokken schuilplaatsen evenmin gespaard van de bombardementen.

De begane gruweldaden zijn niet meer dan het resultaat van een gewelddadige, weldoordachte en geplande genocide op het Iraakse volk.

1. Dokter Bel Aouene, Voorzitter van de Algerijnse Rode Halve Maan, heeft met eigen ogen gezien hoe op 40 km van de hoofdstad Bagdad op de weg naar Jordanië, kinderen en hun moeders aan flarden gereten naast een rokende, pas gebombardeerde vrachtwagen lagen.

Hij heeft er eveneens de rampzalige toestand kunnen constateren in de sanitaire en andere gebouwen door een gebrek aan hygiëne, medicijnen en medisch materiaal.

2. Mijnheer Ouesti Abdel Malek, journalist en directeur van het Algerijns persagentschap, die op reportage naar Irak was gestuurd, heeft op film kunnen vastleggen dat de stad Feloudja gruwelijke bombardementen heeft ondergaan. Men heeft de indruk dat alles vernietigd was. Overal braken branden uit en deze verspreidden zich over alle huizen. Een school die opgericht was in het noodcentrum, werd vernietigd en de meerderheid van de aanwezigen stierven.

De Iraki's hadden voorzorgsmaatregelen genomen tegen de luchtraids door een systeem van medische hulp op te richten en door ondertussen ook medische voorzieningen te stockeren. De toestand veroorzaakt door de intensieve en gewelddadige bombardementen was echter rampzaliger dan men ooit had kunnen verwachten en de preventieve maatregelen bleken bijna vruchteloos omdat alle installaties bijna compleet waren vernield.

3. Dokters van de Rode Halve Maan stelden vast dat, rekening houdend met de toestand en geconfronteerd met een stroom gewonden, dokters en verplegers zich tot het uiterste hebben ingespannen om het lijden te verzachten en het gekreun van de slachtoffers te doen verstommen. Maar het resultaat van de zorgen was erg beperkt door het gebrek aan medisch materiaal. Alle stocks waren uitgeput en er was vooral een gebrek aan elektriciteit om de apparatuur te doen werken.

Deze situatie blijft voortduren, zelfs lang na het staakt-het-vuren.

De Amerikaanse marine heeft het schip 'Aures' dat een lading van 4.000 ton medicijnen, melk voor kinderen en medisch materieel verscheepte, gepraaid. Deze piraterij heeft zeven dagen lang geduurd en het is pas na verschillende interventies op alle niveaus dat het schip, nadat het verplicht was geweest terug te keren naar Zaez om een groot deel van het medisch materieel te lossen, uiteindelijk de toestemming kreeg om weer naar de haven van Akba te varen om er te lossen.

Zie eens te meer hoe individuen die wensen de hoeders van de internationale waarheid en de promotoren van de nieuwe wereldorde te zijn, het lijden van een weerloos volk hebben genegeerd.

Erger nog, om hun gruweldaden te verbergen en om de internationale publieke opinie te verhinderen de wreedheden van hun agressie-oorlog te ontdekken, hebben de Verenigde Staten door militaire communiqués, die de pers onder een strenge controle plaatsten en elke waarachtige reportage over de bombardementen verboden, een stroom van verkeerde en vergiftigde informatie losgelaten. Enkel al om die reden zouden de VS en hun Westerse bondgenoten in plaats van als redders van de wereld te worden beschouwd, streng moeten worden veroordeeld voor misdaden tegen de mensheid.

Niet tot ontploffing gekomen geschut

Meer dan 90.000 ton bommen werden op Irak en Koeweit gedropt. Een groot gedeelte bestond uit clusterbommen die honderden kleinere bommen verspreidden. Het House Armed Services Committee werd er onlangs van op de hoogte gebracht dat slechts 7% van de bommen lasergestuurd waren. Andere getuigenissen bevestigen dat de scheepsartillerie, luchtbombardementen en grondartillerie gedurende de 42 dagen oorlog in totaal bijna 600 niet-geëxplodeerde bommen achtergelaten hebben in Irak en Koeweit. Kinderen rapen nieuwsgierig dit niet ontploft tuig op en ondergaan de gevolgen hiervan. Zij worden in stukken gereten of ernstig verminkt. De lokale bevolking knoeit met dit tuig. De afloop kan men wel raden. Men dient hieraan toe te voegen dat naast de explosieven van de Golfoorlog, er ook nog niet ontploft tuig uit de Iraaks-Iraanse oorlog aanwezig is.

Olievlekken

Eerlijk gezegd weten we nog steeds niet wie de olie-installaties en tankers gedurende de Golfoorlog heeft opgeblazen. De VS gaven de Iraki's de schuld, omwille van de tactiek van het aanvallen van tankers tijdens de Iraans-Iraakse oorlog en noemden hen 'eco-terroristen'. Dit lijkt aannemelijk daar President Bush zichzelf als de 'milieu-president' beschouwt. Hoesseins reплик aan het adres van de VS bestond erin hen 'eco-fascisten' te noemen. De retoriek hielp de duizenden zeezoogdieren, vinvissen, vogels, zeldzame koraalriffen en mensen die voor hun levensonderhoud afhankelijk waren van de uitgedunde garnaalindustrie niet. Diersoorten die al op de lijst van bedreigde soorten staan, zijn nu nog meer bedreigd met uitroeiing (zoals de duogong, een soort zeekoe). De olie sijpelt ook door in de bodem en vervuult rivieren en ondergrondse waterbronnen. Ontziltingsinstallaties worden eveneens bedreigd door de olievlek die een lengte van naar schatting zo'n 800 km zou hebben bereikt. Water is een nieuw wapen geworden.

Chemische, biologische en nucleaire produkten

Het lijkt erop dat president Hoessein tijdens de Iraans-Iraakse oorlog een schepping van de CIA was, gezien zijn belangstelling voor chemische en biologische wapentechnologie. Westduitse bedrijven voorzagen hem eveneens van technologie. Het is duidelijk dat de geallieerde troepen Hoessein de wapens die ze hem eerst hadden aangeboden, wilden afnemen. Generaal Schwarzkopf kondigde dus aan dat luchtaanvallen zich zouden concentreren op de chemische, biologische en nucleaire installaties. De chemische wapenfabrieken die we kennen, liggen op 25 km ten Noorden van de heilige Sjiietische stad Samara. Ze produceren fosgeen, tabun en sarin, allemaal zeer toxische produkten, naargelang de blootstelling eraan dodelijk. We zouden graag te weten komen of er chemische stoffen zijn vrijgekomen. De persconferenties van de militairen verstrekten hierover geen enkele inlichting. Er werd enkel gemeld dat de bombardementen zeer succesvol geweest waren.

Toen ik het parlementslid Joseph Kennedy in Massachusetts ontmoette en met hem discussieerde over de strategie om de VS onvoorwaardelijk het verbod op chemische en biologische wapens te doen onderschrijven, hoorde ik op de Canadese radio CBC van een bombardement op een biologische wapenfabriek waar miltvuur (een

ziektekiem die voorkomt bij vee, maar in dit geval genetisch gemanipuleerd) was vrijgekomen en 50 militairen en burgers had gedood. De uitzending vond plaats rond 5 februari. Indien chemische/biologische stoffen op dat moment inderdaad waren vrijgekomen, dan moeten er 'dode zones' geschapen worden om het volk van de besmette omgeving in quarantaine te houden. Het betreft hier een zeer ernstig feit en ik ben woedend dat de regering van de VS er niet in geïnteresseerd is om de waarheid na te gaan, en ze openbaar te maken.

We weten allemaal dat Irak nucleaire installaties heeft. Daarom ook kondigden de VS-generaals aan dat de twee nucleaire installaties buiten Bagdad zouden worden aangevallen. Dergelijk besluit is uitermate onverantwoord wanneer men weet welk een stralingsemisatie een bombardement van nucleaire installaties veroorzaakt. Toen generaal Schwarzkopf zegevierend meldde dat de ontmanteling succesvol verlopen was, vroeg niemand van de pers of er radioactief materiaal vrijgekomen was. Onderzoek naar het gebeurde was onmogelijk en de VS zijn niet geïnteresseerd om inspecties toe te laten, wat ook de redenen mogen zijn. We hebben verslagen ontvangen van de Rode Halve Maan waarin er melding is van lage stralingsniveaus aan de grens met Iran, maar deze niveaus zijn te laag om hun bron aan te wijzen.

Conventionele schade

Toen de ontplooiing van de troepenmacht in de herfst van 1990 een aanvang nam, berekenden we de gevolgen die grondtroepen en machines zouden hebben op het kwetsbaar eco-systeem van de woestijn. Ruw geschat produceren 400.000 soldaten 10 tot 12 miljoen gallons (1 gallon = 3,78 liter) afvalwater per dag, wat in bijna 1 jaar tijd oploopt tot 250.000 ton afvalwater. Ironisch genoeg is het leger van de VS verondersteld zich te houden aan het protocol van de EPA (Environmental Protection Agency). De EPA versoepelde echter alle normen en gaf het Pentagon aldus carte blanche om zich van het afval te ontdoen naar eigen oordeel. We spreken hier over ziekten tengevolge van conventionele en toxische lozingen die voor tientallen jaren in het Golfmilieu aanwezig zullen zijn. De CFK's van wapenkoelingsystemen dragen bij tot het broeikaseffect, afbraak van afval is gezien het hete klimaat moeilijk. Door de schade aan de woestijn en aan de niet-bewerkte gronden trekt een nieuw stroom vluchtelingen zich op gang.

Dit is slechts een schets van de secundaire schade. De Golfoorlog verschillende generaties lang blijven nawerken. Ik wil helaas één punt duidelijk stellen: dit Tribunaal zal doeltreffender zijn als adviezen worden gegeven die de internationale instrumenten die beweren het milieu te beschermen, tot een hoger niveau kunnen tillen.

Het wordt tijd dat we het woordgebruik inzake bepaalde tekortkomingen van de internationale overeenkomsten in verband met oorlogsmisdaden herzien. Ik heb het dan meer bepaald over het Protocol nr. 1 van de Conventie van Genève betreffende de bescherming van slachtoffers van internationale gewapende conflicten (1977), over de Conventie betreffende het verbod op ieder vijandig gebruik, militair of ander, van technieken die het milieu wijzigen (1977) en over het Protocol nr. 3 van de Conventie betreffende onmenselijke wapens (1980). Deze Conventies zitten vol met achterpoortjes, zodat ze in de rechtszaal moeilijk te gebruiken zijn.

De inleidende Acte van Beschuldiging van het Tribunaal vestigt de aandacht erop, via de aanklachten 7, 8 en 12, dat er verondersteld wordt dat er voldoende bewijsmateriaal is om aan te tonen dat er misdaden gepleegd zijn (de misdaden tegen het milieu werden overigens zowel door Irak, als door de Verenigde Staten en de geallieerden begaan).